

Şeyx
MƏHƏMMƏD BİN SÜLEYMAN
ƏT-TƏMİMİ ƏL-HƏNBƏLİ

TÖVHİD
KİTABI

Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası – 1996

M 58

Məhəmməd bin Süleyman ət-Təmimi əl-Hənbəli

M 58 "Tövhid kitabı".

B., Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1996.

M $\frac{0403000000}{024}$ e'lansız

© Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1996.

= 2 =

ÖN SÖZ

Sifariş ilə tərcümə etdiyim bu kitab ana dili Azərbaycan türkcəsi olan müsəlmanlara və ölkəmizdə uzunmüddətli kommunist qadağalarından sonra öz yeni inkişaf dövrünə qədəm qoymuş ilahiyyat elminin yeni yolçularına sifarişçinin növbəti dəyərli töhfəsi olacaqdır.

Hicri 1115-1206-cı (miladi 1703-1791) illərdə yaşamış Şeyx ibn Məhəmməd ibn Əbdülvahab ibn Süleyman ibn Əli Təmimi Hənbəlinin (müxtəsər: Məhəmməd ibn Süleyman Təmimi) yazdığı və hicri 1411-ci (miladi 1990-cı) ildə Məhəmməd Əfifinin redaktəsi ilə ər-Riyadda nəşr olunmuş bu kitabça "Kitab ət-tövhid əlləzi hüvə həqqü Allah əla əl-əbid" (Allahın öz qulları (bəndələri – Ə.Ə.) üzərindəki tövhid haqqına aid kitab), qısaca "Tövhid kitabı" adlanır.

İslam dininin beş rüknündən (dayağından, əsasından) birincisi olub "La ilahə illəllah" (Allahdan başqa ilahi yoxdur) kəlmeyi-şəhadəti ilə ifadə olunan tövhidin məzmunu çox dərin, təfsilatı isə genişdir. Hər fən "təkləşdirmə, vahidləşdirmə" mə'nasını verən bu sözlə adlandırılmış tövhid elmi ilahiyyat elmləri içərisində birinci yeri tutur və ümumiyyətlə, ilahiyyat elminin açarıdır. Tövhidə qəbul edib bütün varlıqların yalnız bir yaradıcısı, bir sahibi, filosofların dili ilə desək, vahid bir başlanğıcı, səbəbi olduğu qənaətində olma-

dan bütün dini icraatı həyata keçirən adam belə müsəlman sayıla bilməz. Çünki müsəlman hər şeydən əvvəl müvəhhid (yalnız bir tanrının varlığı qənaətində olan adam) olmalıdır.

Mən deyərdim ki, bu kitab müvəhhidin, özü də artıq tövhid elmindən xəbərdar olan, nəzəri hazırlığa malik müvəhhidin yaddaş kitabçasıdır. Çünki burada tövhid elminin məsələlərindən bəhs olunmur, bu məsələləri təsbit və təsdiq edən Qur'an ayələri və Peyğəmbər əleyhissəlamın ibrətamiz kəlamları olan hədislər seçilib verilir, sonra hər fəslin sonunda həmin ayə və hədislərin tövhid elminin məsələləri ilə bağlılığı izah olunur, onlardan alınan ibrət dərslərinə diqqət yönəldilir. Buna baxmayaraq, kitab anlaşılıq bir üslubda təqdim olunduğundan, zənnimcə, geniş oxucu kütləsi üçün də faydalı olacaqdır.

18-ci əsrin ortalarında yazılmış bu əsər islam aləmində o vaxtdan bəri diqqət mərkəzində olmuş, ona şərhlər yazılmışdır. "Tövhid kitabı"nın tərcüməsi zamanı bu şərhlərin ikisindən istifadə etmişəm:

1. Şeyx Əbdürrəhman Nasir Sə'dinin hicri 1412-ci (miladi 1991-ci) ildə ər-Riyadda "Dar əl-Vətən" nəşriyyatında çapdan çıxmış "Əl-qövl əs-sədid, şərh "Kitab ət-tövhid" li-l-imam əl-müçəddid Mühəmməd ibn Əbd əl-Vəhhab" ("Doğru söz", yenilikçi alim Məhəmməd ibn Əbdülvahabın "Tövhid kitabı"nın şərh) əsəri.

2. Şeyx Əbdürrəhman ibn Abdullah ibn Bazın redaktəsi ilə hicri 1413-cü (miladi 1992-ci) ildə Dəməşqdə "Dar əl-Feyha" nəşriyyatında çap olunmuş "Fəth əl-məcid", şərh "Kitab ət-Tövhid" ("Şan-şövkətli Allahın köməyi", "Tövhid kitabının şərh") əsəri.

Birinci şərhçinin "Tövhid kitabının" müəllifini yenilikçi adlandırmasından bəlli olur ki, o hələ 18-ci əsrdə İslam dini ehkamlarının dövrə uyğun izahı ehtiyacını duymuş və bu ehtiyacı ödəyən əsərlər yazmışdır. "Tövhid kitabı" da sonralar kommunist ideoloqların modernizm damğası vurduğu belə novatorluq nümunələrindəndir. Bu heç də İslam ideologiyasında pislənən bid'ət (kafir, dini korlayan) yenilik olmayıb, cəmiyyətdə İslamdan əvvəlki dövrün qalıqlarının kök salıb artmasına qarşı yeni elmi mübarizə dövrünün başlanğıcı idi. Təsadüfi deyil ki, əsərdə bu zərərli təzahürlərin artmasının əsas səbəbi kimi onların tövhidə zidd olmasının unudulub yaddan çıxması göstərilir. Odur ki, bu kitabça ateist həyat tərzindən qurtulmuş cəmiyyətimizdə haqq ilə batili, din ilə xürafatı bir-birindən ayırmaqdan ötrü hiyləgər ruhanilərin, savadsız mollaların, islam dini ilə heç bir əlaqəsi olmayan sehrbazların, cadugərlərin toruna düşmək istəməyən vətəndaşlar üçün e'tibarlı bir mənbə ola bilər.

Redaktor Məhəmməd Əfifinin kitaba yazdığı müqəddimədə irəli sürdüyü müddəaların tətbiqində dəqiqlik gözlənilmədiyindən tərcümə üçün bu müqəddiməni əsas götürməyib, özüm ön söz yazdım. Lakin həmin müqəddimədəki faydalı mə'lumatları da tərcümə mətninin xüsusiyyətlərini izah etməzdən əvvəl oxucuların nəzərinə çatdırmağı lazım bildim.

Redaktor müəllifin ölümündən 79 il sonra Vəlid Firyən adlı xəttatın köçürdüyü əlyazma nüsxəsindən istifadə edib mühüm fərqləri dəqiqləşdirmiş, surə və ayələrin saylarını və sıralarını yazmışdır. Buxari və Müslimin "Səhih" adlanan hədis toplularını əsas

götürən M.Əfifi digər müəlliflərdə həmin hədislər varsa, onların mənbələrini göstərmiş, onlar haqqında öz fikirlərini söyləmişdir.

Oxucuların xeyir-duasını xahiş edən redaktor həm də belə bir qeyd etməyi unutmamışdır: "Bu kitabda Qur'an ayələri və Peyğəmbər hədisləri olduğu üçün onun qorunmasını xahiş edirik". Belə bir xahişlə oxuculara müraciət etməyi mən də özümə borc bilirəm.

İndisə tərcümə mətninin bə'zi texniki cəhətlərini nəzərə çatdırıram:

1. Müasir Azərbaycan türkcəsində ilahiyyat terminləri bir elə sabitləşmədiyindən və mətnin dili çox ağır olduğundan informasiyanı itirməkdən ehtiyat edib tez-tez mətnə müdaxilə etmişəm.

2. Redaktor Məhəmməd Əfifinin bütün çıxarışlarını, özü də ixtisarlara açmaq şərtilə mətnə daxil edib tələbatdan asılı olaraq ya mö'tərizədə, ya da mətnin daxilində vermişəm. Ərəb dilində "Səhih" adlanan hədis toplularının adlarını "hədis kitabı" kimi təqdim etmişəm.

3. Redaktor M.Əfifinin və'd etdiyi, lakin həmişə əməl etmədiyi bir iş – ayələrin tələb olunan yerlərdə bütöv verilməsinə cəhd göstərmişəm. Çünki ölkəmizin vətəndaşları hələ Qur'anı yaxşı bilmədiklərindən ayənin bir-iki sözü ilə onu bütövlükdə xatırlamaq imkanına malik deyillər və bu da hər bir fəsildən çıxan nəticələri (fəslin əhatə etdiyi məsələləri) müvafiq ayə ilə əlaqələndirməkdə onlar üçün çətinlik törədə bilər.

4. Təqdim etdiyim əsərin orijinalının üslubunu bacardıqca saxlamalı və sifarişçinin bir sıra tələblərini gözləməli olduğumdan məzmunun dəqiqliyinə nail

olmağa daha çox cəhd göstərmişəm ki, bu da öz növbəsində, yəqin ki, bədii cəhətə öz tə'sirini göstərməmiş olmaz.

Əlbəttə, tövhidin qorunub saxlanması, təbliği şirkin (Allaha şəriq qoşmağın, yalnız Ona edilməli olan ibadətənin bu və ya digər şəkildə və dərəcədə başqa bir şeyə edilməsi – Ə.Ə.) aradan qaldırılması və qəti olaraq rədd edilməsi ilə mümkündür. Buna görə də kitabda nəyin şirk olması, şirkin böyük şirk və kiçik şirk olması, kiçik şirkin böyük şirkə çevrilməsinin qarşısının alınması diqqət mərkəzində saxlanır.

Tövhidin şərəfinin, saflığının, toxunulmazlığının qorunması və şirkə aparan yolların bağlanması nümunəsi kimi Məhəmməd Peyğəmbərin (s.s) özünə və başqalarına qarşı tələbkarlığı göstərilir. Bunun da iki yolla – həm öz əməlləri və özünün ilahiləşdirilməsinə qə'ti e'tirazla, həm də nitqdə Allaha qarşı ədəb-ərkan göstərməklə edildiyi nəzərə alınaraq kitabda bu məzmunlu iki fəsil verilmişdir. Diqqətli oxucu onların bir-birini təkrar etmədiklərini görə bilər.

Ərəb mətnini başa düşməyimə öz izahları və təqdim etdiyi ədəbiyyatla yaxından kömək etmiş məsləhətçimə, Azərbaycanca İslam ədəbiyyatının yayılmasında gərgin əmək sərf edən hörmətli sifarişçiyə təşəkkürümü bildirirəm.

Əmirşah Əmirəhmədov

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!
(Rəhmli, mərhəmətli Allahın adı ilə!)

*“Ey Kəramətli Rəbbim!
Mənə kömək ol, bu kitab üzərində işimi asan et!”*

Şeyx Məhəmməd Süleyman Təmiri

TÖVHİD KİTABI

Allah-təalanın kəlamlarından: *"Mən cinləri və insanları yalnız mənə ibadət etmək üçün yaratdım"* (əz-Zariyat, 56).

"Biz hər ümmətə, Allaha ibadət edin, tağutdan (Allahdan başqa ibadət olunan hər hansı bir şeydən – Ə.Ə.) uzaqlaşın, – deyər peyğəmbər göndərdik" (ən-Nəhl, 36).

"Sənin Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi buyurmuşdur" (əl-İsra, 23).

"De ki, gəlin sizə Rəbbinizin nələri haram buyurduğunu deyim ki, Ona heç bir şeyi şərik qoşmayasınız" (əl-Ən'am, 151).

"Allaha ibadət edin və Ona heç bir şeyi şərik qoşmayın" (ən-Nisa, 36).

İbn Məs'ud demişdir: "Kim Məhəmməd Peyğəmbər (səlləllahü əleyhi və səlləmin – s.s) üzərində möhürü olan vəsiyyətini görmək istəsə, Allah-təalanın *"De ki, gəlin sizə Rəbbinizin nələri haram buyurduğunu deyim ki, Ona heç bir şeyi şərik qoşmayasınız"* kəlamından *"Bu şübhəsiz, mənim düzgün yolumdur. Onu tutub gedin. Sizi Allahın yolundan sapdıracaq yollara uymayın"* (əl-Ən'am, 151-153) kəlamınadək oxusun".

Müaz bin Cəbəl (Allah ondan razı olsun!) demişdir: "Bir dəfə Peyğəmbər (s.s) yol gedərkən uzunqulağa minib məni də tərkinə almışdı. O mənə dedi: – Ey

Müaz, bilirsənmi Allahın öz bəndələri və bəndələrin Allah üzərində haqqı nədir? Dedim: "Onu Allah və Rəsulu daha yaxşı bilər". Dedi: "Allahın bəndələri üzərində haqqı odur ki, Onlar ona itaət etsinlər və Ona heç nəyi şəriq qoşmasınlar. Bəndələrin Allah üzərində haqqı odur ki, Ona heç nəyi şəriq qoşmayanlara əzab verməsin". Dedim: "Ya Rəsulullah, bu şad xəbəri adamlara çatdırımmı?" Dedi: "Çatdırma, onlar bu müjdəyə arxayın olub yaxşı işlərdən uzaqlaşarlar". Müaz öz dediklərinə peşman olmuşdur.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın cinləri və insanları yaratmağının hikməti;

2. İbadətin tövhid olmasının sübutu; çünki bu məsələ ətrafında mübahisələr davam edir;

3. Tövhidlə razılaşmayan adamın Allaha ibadət etmədiyi; burada Allahın buyurduğu belə bir mə'na vardır: *"Siz də mənim ibadət etdiyimə ibadət edən deyilsiniz"* (əl-Kafirun, 3);

4. Allahın peyğəmbərlər (rəsullar) göndərməsinin hikməti;

5. Risalətin hər bir milləti əhatə etməsi (yə'ni hər bir millətə peyğəmbər göndərilməsi);

6. Peyğəmbərlərin dininin vahid olması;

7. Allaha ibadətin yalnız tağutu inkar etməklə mümkün olmasından ibarət böyük bir məsələ. Bu sözlərdə Allah-təalanın bu kəlamındakı mə'na vardır: *"Hər kəs tağutu inkar edib Allaha iman gətirirsə, artıq "ən möhkəm bir tutacaqdan" (islamdan) yapışmış olur"* (əl-Bəqərə, 256);

8. *"Tağut"* sözünün Allahdan başqa ibadət olunan hər şeyi əhatə etməsi;

9. "əl-Ən'am" surəsindəki üç aydın ayənin əhəmiyyətinin əcdadlarımızın fikrincə böyük olması; orada on məsələ qoyulmuşdur ki, onlardan birincisi Allaha şəriki qoşmağın qadağan olmasıdır;

10. "əl-İsra" surəsindəki aydın ayələrdə də on səkkiz məsələnin qoyulması, onların Allahın *"Allahla birgə heç bir başqa şeyi mə'bud etmə. İşdir, etsən, hamı tərəfindən pislənər və köməksiz qalarsan"* kəlamı ilə başlanıb *"Allahla birgə heç bir şeyi mə'bud etmə. Etsən, tə'nələnmiş və məğlub edilmiş halda Cəhənnəmə atılırsan!"* kəlamı ilə qurtarması.

Allah-sübhanəhü bizi bu məsələlərin əhəmiyyətinin böyüklüyündən xəbərdar edərək belə buyurmuşdur: *"Bu, Rəbbinin sənə vəhy etdiyi hikmətlərdəndir";*

11. "ən-Nisa" surəsinin "On hüquq ayəsi" adlanan və Allah-təalanın *"Allaha ibadət edin və Ona heç nəyi şəriki qoşmayın!"* kəlamı ilə başlayan ayəsinin mə'nası;

12. Rəsulullahın (s.s) vəfatı zamanı etdiyi vəsiyyətinə diqqətin yönəldilməsi;

13. Allahın bizim üzərimizdə haqqını bilməyin vacibliyi;

14. Allahın onlar üzərində haqlarını ödəmiş bəndələrinin Allah üzərində haqlarının olması;

15. Bu məsələni Peyğəmbərin (s.s) əshabələrinin çoxunun bilmədiyi (qəbul etmədiyi – Ə.Ə.) məsələ olması;

16. Müəyyən məqsədlə elmin gizli saxlanmasına icazə verilməsi;

17. Müsəlmana şad xəbər verib onu sevindirməyin hamı tərəfindən bəyənən bir iş olması;

18. Allah rəhminin böyüklüyünə arxayın olmağın təhlükəsi;

19. Bir söz soruşulan adamın bilmədiyi şey haqqında "Onu Allah və Onun Rəsulu daha yaxşı bilirlər" cavabını verməli olması;

20. Elmdə bə'zi insanların başqalarından seçilməsinin mümkünlüyü;

21. Məhəmməd Peyğəmbərin (s.s) sadəlik nümayiş etdirib uzunqulağa minməsi və başqasını da tərkinə alması;

22. Minik heyvanı ilə yol gedərkən bir başqasını tərkinə almağın mümkünlüyü;

23. Müaz ibn Cəbəlin (Allah ondan razı olsun!) fəziləti;

24. Bu məsələnin əhəmiyyətinin böyüklüyü.

TÖVHİDİN FƏZİLƏTİ VƏ ONUN HANSI GÜNAHLARI YUMASI HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamlarından: *"İman gətirib imanlarına haqsızlıqla kölgə salmayanlar əmin-amanlıqda olurlar; onlar doğru yoldadırlar"* (əl-Ən'am, 82).

Übadə ibn Samitin belə dediyi rəvayət olunur: "Rəsulullah (s.s) demişdir: "Kim şəhadət versə ki, tək Allahdan başqa ilahi yoxdur, Onun heç bir şəriki yoxdur, Məhəmməd Onun qulu və rəsuludur, İsa Allahın qulu və rəsulu, Onun Məryəmə dediyi (təlqin etdiyi) sözü və Ondan gəlmə bir ruhdur, Cənnət haqdır, Cəhənnəm haqdır, – Allah o adamı əməlindən asılı olmayaraq, Cənnətə daxil edər" (Buxari – 3252, Müslim – 29).

Yenə də onların İtbandan rəvayət etdikləri hədisdə belə deyilir: "Allah "La ilahə illəllah" deyib Ona üz

tutan hər bir adamı Cəhənnəm odundan qoruyar" (əvvəlki hədislə müqayisə et).

Əbu Səid Xüdrî (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyini rəvayət etmişdir: "Musa dedi: "Ey Rəbbim! Mənə elə bir şey öyrət ki, Səni onunla yada salım və Sənə onunla dua edim". Allah demişdir: "Ya Musa, de ki, la ilahə illəllah". Musa demişdir: "Sənin bütün qulların belə deyirlər". Allah demişdir: "Ya Musa, əgər yeddi qat səma, yeddi qat yer və Məndən başqa orada olanlar tərəzinin bir gözünə, "La ilahə illəllah" kəlməsi tərəzinin o biri gözünə qoyulsa, "La ilahə illəllah" olan göz ağır gələr" (İbn Hibban – 3434, Hakim – 1/528. Hakim həm də bu hədisi səhih hədis adlandırmışdır).

Tirmizinin Ənəsdən rəvayət edib həsən (yaxşı, məqbul) hədis adlandırdığı hədisdə deyilir: "Mən Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini eşitmişəm: "Allah buyurmuşdur: "Ey Adəm oğlu! Əgər sən Mənim qarşımda Yer boyda günahlar işlədib sonra heç bir şeyi Mənə şərik qoşmadan hüzuruma gəlsən, Məndən Yer boyda bağışlanma görərsən" (Tirmizi – 3534, həmçinin demişdir ki, həsən qərib, yə'ni məqbul, lakin çox mə'lum olmayan hədislərdəndir).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın fəzilətinin həcmi;
2. Allah yanında tövhidin savabının çoxluğu;
3. Tövhidin savab olmaqla yanaşı günahları yuması;
4. "əl-Ən'am" surəsinin 83-cü ayəsinin təfsiri;
5. Übadənin hədisindəki beş məsələyə diqqət;

6. Übadənin hədisi ilə İtbanın hədisini və ondan sonrakını bir yerə cəmləşdirdikdə "La ilahə illəllah" kə-

lamının mə'nasının aydınlaşması və məğrur adamların xətasının üzə çıxması;

7. Diqqətin İtbanın hədisindəki şərtə yönəldilməsi;

8. "La ilahə illəllah" kəlməsinin fəzilətinə diqqətin yönəldilməsinə peyğəmbərlərin də ehtiyacları olması;

9. Bu kəlmənin bütün məxluqlardan ağır gəlməsinin xatırladılması və bu şəhadəti deyənlərin əksəriyyətinin günahlarının yüngülləşməsi;

10. Yeddi səma kimi yeddi yerin də mövcud olması;

11. Onlarda həyatın olması;

12. Allahın sifətlərinin əş'ərilərdən fərqli isbatı;

13. Ənəsin hədisini bilən adamın Peyğəmbərin (s.s) İtbanın hədisində dediyi "Allah "La ilahə illəllah" deyib ona üz tutan hər bir adamı Cəhənnəm odundan qoruyar" ifadəsini oxuyandan sonra şirkdən uzaqlaşmağın bu kəlamı yalnız dillə deməklə mümkün olmadığını bilməsi;

14. İsanın və Məhəmmədin hər ikisinin Allahın qulu və elçisi olmaları;

15. İsanın Kəlimətullah (Allahın sözü) olması ilə fərqlənməsi;

16. Onun Allahdan gəlmə bir ruh olması;

17. Cənnətə və Cəhənnəmə inanmağın fəziləti;

18. Peyğəmbərin "... əmələndən asılı olmayaraq..." kəlamının mə'nası;

19. Günahları və savabları çəkən tərəzinin iki gözünün olması;

20. "Allaha üz tutan" ifadəsinin mə'nası.

TÖVHİDİ YERİNƏ YETİRƏNLƏRİN CƏNNƏTƏ HAQQ-HESABSIZ DAXİL OLACAQLARI HAQDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamında deyilir: *"Həqiqətən, İbrahim Allaha müti və Ona üz tutan nümunəvi bir imam idi. O heç vaxt müşriklərdən olmamışdır"* (ən-Nəhl, 120). Başqa bir kəlamda isə deyilir: *"Özlərinin Rəbbinə şərik qoşmayanlar..."* (əl-Mü'minin, 59).

Hüseyn ibn Əbdürrəhmandan belə rəvayət edirlər: "Mən Səid ibn Cübeyrin yanında olarkən o dedi: – Sizin hansınız bu gecə batan ulduzu gördü? Dedim: – Mən. – Sonra əlavə etdim: – Doğrusu, mən o vaxt namaz üstə deyildim, çünki məni əqrəb sancmışdı. O soruşdu: – Bəs nə edirdin? Cavab verdim: – Ovsun oxuyurdum. Dedi: – Buna səni nə məcbur etmişdi? Dedim: – Şə'binin bizə danışdığı hədis. Soruşdu: – O sizə hansı hədisi danışib? Dedim: – O bizə Büreyd ibn Huseybdən Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi barədə hədis danışib: "Ovsunla yalnız bəd nəzər toxunana və ilan-çayan sancana əlac etmək olar" (Əhməd – 1/271, 4/436). Səid ibn Cübeyr mənə Peyğəmbərin (s.s) bu sözü ilə cavab verdi: "Eşitdiyinə əməl edən adam nə yaxşı adamdır!" Lakin İbn Abbas bizə bir dəfə Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini danışmışdır: "Mənim qarşıma ümmətlər çıxdı. Mən elə peyğəmbər gördüm ki, yanında bir dəstə adam, eləsini gördüm ki, yanında bir-iki adam vardı, eləsini də gördüm ki, onun yanında heç kəs yox idi. Bu zaman mənə böyük bir kütlə göründü. Mən elə zənn etdim ki, onlar mənim ümmətimdir, lakin mənə səda gəldi: "Bu, Musa və onun

qövmüdür". Yenə baxdım və başqa böyük bir insan kütləsi gördüm. Mənə səda gəldi ki, bu sənin ümmətidir. Onların arasında yetmiş min adam var idi ki, haqq-hesabsız və əzabsız Cənnətə düşəcəklər". Peyğəmbər bunu deyib ayağa qalxdı və mənzilinə daxil oldu. Camaat bu yetmiş min nəfərin kimliyi barədə fikir yürütməyə başladılar. Bə'zisi dedi ki, ola bilsin, onlar Rəsulullahın (s.s) silahdaşlarıdır. Bə'zisi də dedi ki, bəlkə də, onlar İslam bərqərar olduqdan sonra anadan olmuş və heç nəyi Allaha şərikin qoşmamış adamlardır. Hərə bir söz dedi. Bu zaman Rəsulullah (s.s) onların qarşısına çıxdı və ondan bu barədə soruşdular. O dedi: "Onlar elə adamlardır ki, ovsun oxutmur, fala inanmır, damğa basmaqla müalicə etdirmirlər. Onlar yalnız öz Allahlarına təvəkkül edirlər". Ükkaşə bin Mihsən ayağa qalxdı və dedi: "Allaha dua et ki, məni də onlardan etsin". Peyğəmbər dedi: "Sən onlardansan". Sonra başqa biri ayağa qalxdı və dedi: "Mənim üçün də Allaha dua et ki, məni onlardan etsin". Peyğəmbər dedi: "Bu işdə Ükkaşə səndən qabağa düşdü" (Buxari – 3229, Müslim – 220).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Tövhidə insanların dərəcələrinin müxtəlif olması;
2. Tövhidin həyata keçirilməsi nə deməkdir;
3. İbrahim müşrik olmadığı üçün Allah-sübhanəhünün onu tərifləməsi;
4. Allahın şirkdən uzaq olan böyük övliyaları tərifləməsi;
5. Sehr-cadudan uzaqlaşmağın tövhidə əməl etmək olması;
6. Bütün bu xislətlərin yalnız Allaha təvəkkül etməklə bir yerə toplanması;

7. Əshabələrin elminin buna yalnız əməllə nail ol-
duqlarını bildikləri üçün dərin olması;
8. Əshabələrin xeyir işlərə can yandırmaları;
9. Tövhidə əməl edən ümmətin kəmiyyət və keyfiy-
yətə üstün olması;
10. Musanın əshabələrinin fəziləti;
11. Ümmətlərin Peyğəmbər əleyhissələmə görünməsi;
12. Qiyamət günü hər bir ümmətin ayrılıqda öz
Peyğəmbəri ilə birgə məhşər ayağına çəkiləcəyi;
13. Peyğəmbərlərin səsinə səs verənlərin sayının az
olması;
14. Səsinə heç kəsin səs vermədiyi peyğəmbərin
məhşər ayağına tək gələcəyi;
15. Bu elmin faydasının çox biləndə lovğalanma-
maqdan və az biləndə qane olmamaqdan ibarət olması;
16. Bəd nəzərin və ilan-çayan sancmasının qarşısını
almaq üçün ovsuna icazə verilməsi;
17. Peyğəmbərin "Eşitdiyinə əməl edən adam nə
yaxşı adamdır! Lakin..." sözündən sələflərin elminin
dərin olmasının aşkarlanması və buradakı birinci
hədisin ikinciyyə zidd olmaması;
18. Sələflərin insanı onda olmayan keyfiyyətləri ona
aid edib tərifləməkdən uzaq olmaları;
19. Peyğəmbərin "Sən onlardansan!" sözünün pey-
ğəmbərlik əlamətlərindən biri olması;
20. Ükkaşənin fəziləti;
21. Peyğəmbərin öz e'tirazını heç kəsi incitmədən
bildirmək üçün məcazlardan istifadə etməsi;
22. Peyğəmbərin (s.s) əxlaqının gözəlliyi.

ŞİRKDƏN ÇƏKİNMƏK HAQQINDA FƏSİL

Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın şirkə dair bir kəlamına nəzər salaq: *"Allah ona şərik qoşulmasını bağışlamır"* (ən-Nisa, 48).

Xəlil (Allahın sevimlisi, dostu, yə'ni İbrahim peyğəmbər – Ə.Ə.) əleyhissəlam demişdir... *"Məni və övladlarımı bütlərə sitayiş etməkdən uzaq et"* (İbrahim, 35).

Hədisdə isə Peyğəmbər (s.s) belə deyir: "Mən ən çox sizin kiçik şirkə yol verməyinizdən qorxuram". Ondan soruşurlar ki, kiçik şirk nədir, deyir: "Riya" (Əhməd – 3/7).

İbn Məs'udun (Allah ondan razı olsun!) rəvayətinə görə Rəsulullah (s.s) demişdir: "Kim başqa bir şeyi Allaha oxşadıb ona dua etsə, öləndə Cəhənnəmə düşəcək". Bu hədisi Buxari rəvayət etmişdir. Müslim də Cabirdən (Allah ondan razı olsun!) belə rəvayət etmişdir ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: "Kim Allaha bir şeyi şərik qoşmadan Onun hüzuruna getsə, Cənnətə düşər, kim Ona bir şeyi şərik qoşub Onun hüzuruna getsə – Cəhənnəmə".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allaha nəyi isə şərik qoşmaqdan qorxmağın zəruriliyi;
2. Riyakarlığın (ikiüzlülüyn) şirkin bir növü olması;
3. Riyakarlığın kiçik şirkə aid olması;
4. Kiçik şirkin əməlisaleh adamlar üçün daha qorxulu olması;
5. Cənnət və Cəhənnəmin bir-birinə yaxınlığı;
6. Onların bir-birinə yaxınlığının eyni bir hədisdə öz əksini tapması;

7. Allaha heç bir şərikin qoşmayan adamın Cənnətə, ona hər hansı bir şərikin qoşan adamın isə, ən çox ibadət edən bir şəxs olsa belə, Cəhənnəmə düşəcəyi;

8. Xəlilin Allahdan özünü və övladlarını bütələrə ibadət etməkdən qorumasını rica etməsi kimi böyük bir məsələ;

9. İbrahimin özünün bir çox hallarda "Rəbbim, o bütələr çox adamı yoldan çıxarmışlar" sözünə görə xatırlanması;

10. Bu fəsildə "La ilahə illəllah"ın təfsirinin Buxarinin qeyd etdiyi kimi verilməsi;

11. Allaha şərikin qoşmaq günahından azad olan adamların fəziləti.

BAŞQALARINI "LA İLAHƏ İLLƏLLAH" ŞƏHADƏTİNƏ DƏVƏT ETMƏK HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamında deyilir: *"De: – Mənim yolum insanları ağıl və bəsirətlə Allaha iman gətirməyə də'vət etmək yoludur"* (Yusif, 108).

İbn Abbasdan (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) Müazı Yəmənə göndərəndə ona demişdir: "Sən Kitab əhlin-dən olan adamların yanına gedirsən. Onları də'vət etdiyən ilk şey "La ilahə illəllah" şəhadəti olsun!" Başqa bir rəvayətdə isə belə deyilir: "Onlar Allahın təkliyini qəbul edənə qədər onları şəhadətə də'vət et. Əgər onlar sənə itaət göstərsələr və bunu qəbul etsələr, onlara bildir ki, Allah-təala onlara bir gecə-gündüz ərzində beş dəfə namaz qılmağı fərz buyurmuşdur.

Əgər onlar buna da itaət göstərsələr, onlara bildir ki, Allah-təala onların varlılarının mal-dövlətlərindən kasıblarına sədəqə verilməsini də fərz buyurmuşdur. Əgər onlar buna da itaət etsələr, məbadə onların mal-dövlətinin qiymətlinə toxunasan! Məzlumun qarğışından qorx, çünki onun qarğışı ilə Allah arasında pərdə yoxdur".

Yenə də onların ikisinin Səhl bin Sə'ddən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət etdikləri hədisdə deyilir ki, Rəsulullah (s.s) Xeybər döyüşü günü demişdir: "Mən sabah bayrağı Allahı və Onun Rəsulunu sevən bir kişiye verəcəyəm. Allah və Onun Rəsulu da o adamı sevirlər. Allah bizə onun əli ilə qalibiyət gətirər". Adamlar bütün gecəni bayrağın kimə veriləcəyi barədə mübahisə etməklə keçirdilər. Səhər duran kimi onlar hamısı Peyğəmbərin (s.s) yanına yollanıb hər biri xahiş etdi ki, bayraq ona verilsin. Peyğəmbər soruşdu: "Əli ibn Əbu Talib haradadır?" Dedilər: "O, gözlərindən şikayət edir". Onun dalınca adam göndərdilər. Onu gətirdilər. Rəsulullah (s.s) onun gözlərinə tüpürüb dua oxudu. Onun gözləri sanki ağrımırmiş kimi dərhal sağaldı. Peyğəmbər əleyhissəlam bayrağı ona verdi və dedi: "Sakitcə onların arasına get, döyüş meydanına çat, sonra onları İslama də'vət et və onda Allah-təalanın onlar üzərində vacib olan haqlarından onları xəbər dar et. Əgər sənin köməyinlə bir adam belə Allahın düz yoluna çıxarsa, bu sənin üçün qırmızı heyvanlardan* daha xeyirlidir".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allaha iman gətirməyə çağırışın Rəsulullahın (s.s) ardınca gedənlərin əsas yolu olması;

* "Qırmızı dəvələr" variantına da rast gəlinir. Ərəblərdə ən qiymətli mal-dövlət mənasındadır. (Ə.Ə.)

2. Diqqətin yalnız Allaha sədaqətlə ibadətə yönəldilməsi, çünki adamlardan çoxu haqqa də'vət edəndə özü üçün dua edir;

3. Bəsirətin Allahın fərz buyurduğu əməllərdən olması;

4. Təhqirin Allah-təaladan uzaqlaşdırılmasının tövhidin gözəlliyini sübut edən dəlillərdən biri olması;

5. Şirkin qəbahətli cəhətlərindən birinin də onun Allahı təhqir etmək olması;

6. Bu buradakı məsələlərin ən əhəmiyyətliyəndir: müsəlman Allaha heç vaxt şərikin qoşmamışsa da, onu müşriklərdən uzaqlaşdırmaq lazımdır ki, ona onlardan şirk yoluxmasın;

7. Tövhidin ən vacib borc olması;

8. Hər şeyin, hətta namazın da tövhidlə başlanması;

9. "Allahın vahid olduğunu bilsinlər" ifadəsinin "La ilahə illəllah" şəhadəti ilə eyni mə'naya malik olması;

10. İnsanın Allah kitablarını bilmədən, yaxud bilib, onlara əməl etmədən də Kitab əhlindən ola bilməsi;

11. Peyğəmbərin dinin tədricən tə'lim edilməsi haqqında xəbərdarlığı;

12. Daha mühüm şeydən başlaməyin əhəmiyyətli olması;

13. Zəkatın sərf olunması qaydası;

14. Alimin şagirddən şübhəni uzaqlaşdırması;

15. Mal-dövlətin ən qiymətlişini zəkat üçün almağın qadağan olunması;

16. Məzlumun qarğışından qorxmağın zəruriliyi;

17. Məzlumun qarğışının Allahdan gizli olmaması haqda xəbərdarlıq;

18. Peyğəmbərlərin ağasının və onun hörmətli əshabələrinin başlarına gələn məşəqqət, aclıq və bəlalərin tövhidin dəlillərindən olması;

19. Peyğəmbərin "Mən sabah bayrağı Allahı və Onun Rəsulunu sevən bir adama verəcəyəm" sözünün peyğəmbərlik əlamətlərindən biri olması;

20. Onun Əli ibn Əbu Talibin gözlərinə tüpürməsinin də həmin əlamətlərdən olması;

21. Əlinin (Allah ondan razı olsun!) fəziləti;

22. Həmin gecə bayrağın kimə veriləcəyi barədə mübahisə edən və qələbə müjdəsini gözləyən əshabələrin fəziləti;

23. Qədərə (taleyə, qismətə – Ə.Ə.), bir şeyə sə'y etməyənlərin bəxtinin gətirib ona nail olmasına, sə'y edənlərin isə nail olmamasına inam;

24. Peyğəmbərin "sakitcə get" sözlərindəki ədəb-ərkan;

25. Döyüşdən əvvəl İslama çağırışın bir qayda olması;

26. Döyüşdən əvvəl İslama də'vət olunub, onu qəbul etməyənlərin qətlə yetirilməsinin qanuniliyi;

27. Peyğəmbərin "Onlara vacib olanlardan onları xəbərdar et" sözünün dinə hikmətlə də'vət olması;

28. İslamda Allahın haqqı ilə tanışlıq;

29. Bir nəfərin belə düzgün yola düşməsində xidməti olan şəxsin savabı;

30. Peyğəmbərin fitva (qərar, hökm – Ə.Ə.) verərəkən and içməsi.

TÖVHİDİN VƏ "LA İLAHƏ İLLƏLLAH" ŞƏHADƏTİNİN TƏFSİRİ FƏSLİ

Allah-təalanın müşriklər (Allaha şərik qoşanlar – Ə.Ə.) haqqında ayələrindən bir neçəsi: *"Onların dua etdikləri tanrılarının (bütlerin – Ə.Ə.) özləri onlara dua edənlərin Rəbbinə daha yaxın olmaq üçün vasitə axtarırlar"* (əl-İsra, 57).

"İbrahim atasına və qövminə dedi: "Mən, məni yaradandan başqa, sizin ibadət etdiklərinizdən uzağam" (əz-Züxrüf, 26).

"Onlar Allahu deyil, öz kahinlərini və rahiblərini özlərinə tanrı qəbul etdilər" (ət-Tövbə, 31).

"Adamlar arasında qeyrilərini Allaha bərabər tutub, onları mö'minlərin Allahu sevdikləri kimi sevənlər də vardır" (əl-Bəqərə, 165).

Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: "La ilahə illəllah" deyib Allahdan başqa ibadət olunan hər bir şeyi inkar edən adamın malına qəsd etmək və qanını tökmək haramdır. Onunla haqq-hesabı Qüdrətli və Böyük Allah Özü çəkəcək" (Müslim – 53).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

Bu fəsildə qarşıya qoyulan ən böyük məsələ tövhidin və şəhadətin təfsiridir. Bu fəsil onları aydın misallarla izah etmişdir. Bu misallardan biri də "əl-İsra" surəsindən olan bir ayədir ki, onda əməlisaleh adamları bütlərə inanmağa çağıran müşriklərə cavab verilir. Elə həmin ayədə onların bu dəvətinin ən böyük şirk olması bəyan edilir. Misallardan biri də Bəraət (ət-Tövbə) surəsinin ayəsidir. Ayədən aydın olur ki, Kitab əhli Allahu qoyub öz kahinlərini və rahiblərini özlərinə

tanrı qəbul etmişlər, həm də aydın olur ki, onlar yalnız vahid bir ilahiyə ibadət etmək üçün iman gətirmişlər. Bu ayənin heç bir şübhə olmayan təfsirində isə söhbət alimlərin və abidlərin özlərinin dua etməsindən deyil, onların özlərinə itaət olunmasından gedir ki, bu da Allaha asılıkdir.

Başqa bir misal Xəlil əleyhissəlamın kafirlərə dediyi bu sözdür: *"Mən, məni yaradandan başqa, sizin ibadət etdiklərinizdən uzağam"*. Beləliklə, o, ibadət olunanlardan yalnız Rəbbini istisna etdi. Sübhən Allah bütldəndən bu uzaqlığın və Allaha bu yaxınlığın elə "La ilahə illəllah" şəhadətinin təfsiri olduğunu qeyd edib demişdir ki, Allah şəhadət kəlməsini İbrahimin zürriyyəti arasında əbədi qalan bir söz etdi ki, bəlkə, onlar onu oxuduqda və eşitdikdə düz yola qayıdıb Allahdan başqa heç bir tanrının olmadığını bilsinlər.

Bu misallardan biri də "əl-Bəqərə" surəsində Allahın kafirlər haqqında dediyi ayədir: *"Onlar heç vaxt Cəhənnəmdən çıxmayacaqlar"*. Allah orada göstərmişdir ki, onlar Allaha bənzətdiklərini Allahı sevdikləri kimi sevirilər. Buradan belə çıxır ki, onlar Allahı böyük məhəbbətlə sevdiklərinə baxmayaraq, Allah onları İslama daxil etməmişdir. Bəs onda Allaha bənzətdiklərini Allahı sevdiklərindən çox sevənlərin və yalnız Allaha bənzətdiyini sevib Allahı sevməyənlərin aqibəti necə olacaq?

Bu misallardan biri də Rəsulullahın (s.s) "La ilahə illəllah" deyib, Allahdan başqa ibadət olunan hər bir şeyi inkar edən adamın malına qəsd etmək və qanını tökmək haramdır. Onunla haqq-hesabı Allah özü çəkəcək" sözüdür.

Bu, "La ilahə illəllah"ın mə'nasını aydınlaşdıran ən böyük misaldır. Buradan mə'lum olur ki, bu şəhadəti yalnız tələffüz etmək insanın qanını və canını tam toxunulmaz etmir.

Habelə insanın bu ifadəni tələffüz etməsi ilə yanaşı onun mə'nasını bilməsi, onu təsdiq etməsi, yalnız heç bir şəriki olmayan Allaha dua etməsi belə onun malına qəsd etməyi və qanını tökməyi haram etmədiyi halda, insan Allahdan başqa nəyəsə ibadət etməsi ilə bu küfrünü artırırsa, onun bağışlanmasından söhbət gedə bilməz. Belə olduqda Allaha şəkk edən və iman gətirməkdə tərəddüd edən adamın malına qəsd edilməsi və qanının tökülməsi də qadağan olmaz. Bundan da böyük və aşkar məsələ nə ola bilər? Mübahisə edənlərə qarşı bundan da aydın bir bəyan, bundan da qəti bir sübut ola bilərmi?

**BƏLANIN QARŞISININ ALINMASI VƏ YA
UZAQLAŞDIRILMASI ÜÇÜN QOLBAĞ
TAXMAĞIN, İP BAĞLAMAĞIN VƏ BUNUN
KİMİ BAŞQA İŞLƏRİN ŞİRK OLMASI
HAQQINDA FƏSİL**

Allah-təalanın bu kəlamındakı hikmətə bax:
"De: – Eləsə bir söyləyin görək, Allah mənə bir zərər toxundurmaq istəsə, sizin Allahdan qeyri ibadət etdikləriniz (bütələr – Ə.Ə.) onun toxundurduğu zərəri aradan qaldıra bilərlərimi?! Yaxud əgər Allah mənə bir mərhəmət əta etmək istəsə, onlar onun mərhəmətinə mane ola bilərlərimi?!" (əz-Zümər, 38).

İmran bin Huseyndən (Allah ondan razı olsun!) belə rəvayət edirlər: "Peyğəmbər (s.s) qolunda sarı rəngli metaldan qolbağ olan bir kişini görüb soruşdu: – Bu nədir? – Zəifliyin qarşısını almaq üçündür, – deyə həmin adam cavab verdi. Peyğəmbər dedi: – Onu çıxar, çünki o sənin zəifliyini daha da artırır. Əgər bu qolbağ qolunda ola-ola ölsən, heç vaxt rahatlıq tapmazsan". Bu hədisi Əhməd e'tibarlı sayılan bir mən-bəyə əsasən rəvayət etmişdir. Əhməd başqa bir hədisdə Üqbə bin Amirin Peyğəmbərin özündən eşitdiyi bu sözləri qeyd edir: "Allah boynundan tilsim asana duaçı olmaz, gözmuncuğu gəzdirənə rahatlıq verməz".

Başqa bir rəvayətdə belə deyilir: "Kim tilsim taxsa, Allaha şəriq qoşmuş olur".

İbn Əbu Hatəm Hüzeyfədən rəvayət edir: "Bir dəfə Peyğəmbər əlinə qızdırmaya qarşı ip bağlamış bir kişi gördü və ipi kəsdi. Sonra Allah-təalanın bu sözlərini oxudu: *"İman gətirənlərin əksəriyyəti Allaha şəriq qoşmadan inanmırlar"* (Yusif, 106).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Bir şeydən qorunmaq üçün qola qolbaq taxmaq, ip, habelə buna bənzər şeylər bağlamağa qarşı ciddi xəbərdarlıq;

2. Bir əshabə belə ölərkən onun üstündə belə şeylər olarsa, onun o dünyada rahatlıq tapmayacağı. Bu, əshabələrin "Şirkin ən kiçiyi ən böyük günahlardan daha böyükdür" sözünə sübutdur;

3. Belə hərəkətlərin bilmədən baş verərkən belə üzürlü hesab olunmaması;

4. Bu cür tilsimlərin nəinki bu dünyada bir fayda verməməsi, habelə Peyğəmbərin buyurduğu kimi, zəifliyi daha da artırması;

5. Bu cür iş tutanların hərəkətlərinə qarşı ciddi xəbərdarlıq etməklə onların bu əməllərinin inkar edilməsi;

6. Kiminsə belə şeylər gəzdirməsinin o adamın həmin şeyə ümid bağlaması, təvəkkül etməsi olduğunun açıq-aşkar bəyanı;

7. Tilsim asan şəxslərin müşrik olmalarının açıq-aydın bəyanı;

8. Qızdırmaya qarşı ip bağlamağın şirk olması;

9. Hüzeyfənin bu ayəni oxumasının əshabələrin, İbn Abbasın “əl-Bəqərə” surəsindən olan ayə haqqında dediyi kimi, böyük şirk haqqındakı ayələrdən kiçik şirkə qarşı da istifadə etdiklərinin sübutu olması;

10. Gözmuncuğu gəzdirməyin şirk olması;

11. “Allah boynundan tilsim asanı qorumaz, gözmuncuğu gəzdirənə rahatlıq verməz” duasının Allahın öz nəzərini o adamın üstündən götürməsi mə’nasında olması.

OVSUN VƏ TİLSİMƏ DAİR FƏSİL

Hədis kitablarında Əbu Bəşir Ənsari (Allah ondan razı olsun!) haqqında belə rəvayət olunur: “O, bə’zi səfərlərdə Peyğəmbərlə (s.s) bir yerdə olmuşdur. Peyğəmbər (s.s) onu göndərib adamlara xəbərdarlıq edərdi ki, məbadə dəvənin boynuna onu bəd nəzərdən qorumaq üçün qırılmış köhnə kaman ipi bağlayasınız”.

İbn Məs'uddan (Allah ondan razı olsun!) isə belə rəvayət olunur: “Mən bir dəfə Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini eşitmişəm: “Ovsuna, tilsimə və cadu-pitiyə inanmaq şirkdir”. Bunu Əhməd və Əbu Davud rəvayət etmişlər.

Abdulla ibn Ükeym Rəsulullahın (s.s) belə dediyini söyləmişdir: “Kim boynundan nə assa, ona da təvəkkül edər”. Bu hədisi Əhməd və Tirmizi rəvayət etmişlər.

“Tilsim” bəd nəzərdən qorunmaq üçün uşaqların boyunlarından asılan şeydir. Əgər həmin şey Qur'andan götürülmüşsə, bə'zi sələflər ona icazə vermiş, bə'ziləri isə icazə verməmiş, onu qadağan etmişlər.

İbn Məs'ud (Allah ondan razı olsun!) belə şeyləri qadağan edənlərdəndir.

“Ovsun” tilsimin növlərindən biridir. Onun Allaha şəriq qoşmaqdan xali (azad – Ə.Ə.) olduğuna xüsusi dəlil var. Rəsulullah (s.s) bəd nəzərdən qorunmaq və ilan-çayan sancmasından əlac tapmaq üçün ondan istifadə etməyə icazə verərmiş.

“Cadu-pitik” isə elə şeydir ki, onu guya arvadın ərinə, ərin də arvadına məhəbbətini artırmaq üçün edirlər.

Əhməd Rüveyfidən rəvayət edib onun belə dediyini göstərir: “Rəsulullah (s.s) mənə dedi: “Ey Rüveyfi, bəlkə, sən məndən çox yaşadı, mən öləndən sonra kim saqqalına düyün vursa, və ya köhnə kaman ipindən boyunbağı taxsa, yaxud heyvan qığı, ya da sümüyü ilə təharət etsə, de ki, Məhəmməd o adama cavabdeh deyil”.

Səid ibn Cübeyrin belə dediyi rəvayət olunur: “Bir nəfərdən tilsimi qırıb atmağın savabı bir qulu azad etməyin savabı qədərdir”. Bunu Vəki’ rəvayət etmişdir. Vəki’in İbrahim ibn Yeziddən rəvayət etdiyi hədisdə isə İbrahim deyir: “Onlar, Qur’andan olub-olmamasından asılı olmayaraq, bütün tilsimlərə nifrət edirdilər”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ovsun və tilsimin təfsiri;

2. Cadu-pitiyin təfsiri;

3. Bunların hər üçünün istisnasız şirk olması;

4. Bəd nəzərdən və ilan-çayan sancmasından qorunmaqdan ötrü haqq kəlamla (Qur’an ayələri ilə – Ə.Ə.) ovsunlanmağın şirk olmaması;

5. Əgər tilsim Qur’andan olsa belə, alimlərin bu tilsimin də şirk olub-olmadığı haqqında məsələdə müxtəlif fikirlərdə olmaları;

6. Bəd nəzərdən qorunmaq üçün heyvanların boynuna köhnə kaman ipi bağlanmasının da şirk olması;

7. Heyvanın boynuna qırıq kaman ipi bağlayanlara hədə-qorxu gəlinməsi;

8. İnsanın boynundan tilsimi qıranın savabının böyüklüyü;

9. İbrahim ibn Yezidin sözlərinin yuxarıdakı fərqli cəhətə (bax: 4-cü bənd – Ə.Ə.) zidd olmaması; çünki o belə deyərkən hamını yox, Abdulla ibn Məs’udun dostlarını nəzərdə tuturdu.

AĞACDAN, DAŞDAN VƏ BU KİMİ ŞEYLƏRDƏN XEYİR-DUA İSTƏYƏNLƏR HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın belə mə'budlara dair bir kəlamı:
"Siz Latı və Üzzanı görmüsünüzmü?" (ən-Nəcm, 19).

Əbu Vaqid Leysin belə dediyini rəvayət edirlər: "Peyğəmbərlə (s.s) birlikdə Hüneyinə yola düşdük. O zaman biz İslamı yenicə qəbul etdiyimizdən bə'zi məsələləri bilmirdik. Müşriklərin bir sidrə ağacı (uzun tikanları olan böyük səhra ağacı, ərəb gilası kimi tanınır – Ə.Ə.) var idi, onlar onu pirə çevirib ziyarət edir, döyüşdən qabaq xeyir-dua almaq üçün silahlarını ondan asırdılar. O ağacın adını "Zat ənvat" (asılqan, yaxud medalyonlu, sırğalı ağac – Ə.Ə.) qoymuşdular. Biz bir sidrə ağacının yanından keçəndə dedim: – Ya Rəsulullah! Onların "Zat ənvat"ı var, sən də bizim üçün "Zat ənvat" elə. Rəsulullah (s.s) dedi: – Allahü əkbər! Allaha and olsun ki, sizin dediyiniz bu söz Bəni İsrailin Musaya dediyi sözün eynidir: *"Onların ilahisi olduğu kimi bizim üçün də bir mə'bud düzəlt". Musa dedi: "Siz heç nədən xəbəri olmayan bir qövmsünüz"* (əl-Ə'raf, 138). – Siz də onlar kimi özünüzdən əvvəlki-lərin adətlərini işlətmək istəyirsiniz?" Bu hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu səhih hədis hesab etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. ən-Nəcm surəsinin ayələrindən birinin təfsiri;
2. Onların xahiş etdikləri işin yalnız zahirindən xəbərdar olmaları;

3. Onların dediklərini etməmələri;
4. Onların Allahın bu işi sevdiyini zənn edib, onunla Allaha yaxın olmaq istəmələri;
5. Onlar bunda cahillik etsələr də, başqalarının onlardan daha cahil olmaları;
6. Onlara başqalarına müyəssər olmayan yaxşılıqların və başqalarına müyəssər olmayan bağışlanmanın və'd olunması;
7. Peyğəmbərin (s.s) onları üzürlü hesab etmək əvəzinə, onlara "Allahü əkbər! Bunlar keçmiş adətlərdir. Siz də özünüzdən əvvəlkilərin adətlərini işlətmək istəyirsinizmi?" deməsilə onlara bundan sonrakı üç bənddəki üç ciddi xəbərdarlığı etməsi;
8. Peyğəmbərin (s.s) onların xahişinin Musaya "Bizə bir mə'bud (büt – Ə.Ə.) düzəlt" deyən Bəni İsrailin xahişinə oxşamasını onlara xəbər verməsindən ibarət böyük məsələ;
9. Peyğəmbərin bu inkarının öz dəqiqliyi və onlar üçün sirr olması ilə yanaşı, "La ilahə illəllah" mə'nası verməsi;
10. "Allahü əkbər" sözünün onun hökmünü qüvvətləndirən and olması;
11. Orada şirkin böyük-kiçikliyinə əhəmiyyətsiz olduğunun nəzərə alınması; çünki onlar bununla da dindən üz döndərmədilər;
12. Onların "O zaman biz İslamı yenicə qəbul etdiyimizdən bə'zi məsələləri bilmirdik" deməsinin başqalarının bundan xəbərdar olduqlarını bildirməsi;
13. "Allahü əkbər" ifadəsinin bir şeyə təəccüb mə'nasında işlədilərəkən e'tiraz bildirməsi;
14. Bəhanələrin qarşısının alınması;

15. Cahiliyyə (islamaqədərki – Ə.Ə.) dövrünün adamlarına oxşamağın qadağan edilməsi;

16. Tə'lim zamanı öyrədənin öyrətdiyi adamlara acıqlanmasının mümkünlüyü;

17. Peyğəmbərin (s.s) dediyi “Onlar keçmiş adətlərdir...” sözünün şirkə aid olan bütün şeyləri ümumiləşdirməsi;

18. Hər şey Peyğəmbərin əvvəlcədən xəbər verdiyi kimi baş verdiyinə görə, bunun peyğəmbərliyin nişanələrindən biri olması;

19. Allah-təalanın Qur'anda yəhudiləri və xristianları məzəmmət etdiyi sözlərlə bizə xəbərdarlıq etməsi;

20. Onlara elə gəlirdi ki, ibadətlər bir şeyə əsaslanmalıdır. Beləliklə, hədisdə diqqət öləndən sonra qəbirdə insana verilən suallara yönəldilir.

“Tanrın kimdir?” sualının cavabı aydındır. “Peyğəmbərin kimdir?” sualının cavabı kiminsə qeybdən xəbər verdiyini deməklərindən bilinir. “Dinin hansıdır?” sualına onların cavabı *“Bizim üçün bir mə'bud (büt) düzəlt”* ayəsindən mə'lum olur. (Beləliklə, birinci suala cavabda tam gizli olan şirk ikinci suala cavabda qismən, üçüncü suala cavabda isə tam üzə çıxır. – Ə.Ə.);

21. Kitab əhlinin adətlərinin də müşriklərin adətləri kimi pislənməsi;

22. “O zaman biz İslamı yeni qəbul etdiyimizdən...” sözündən göründüyü kimi, qəlbinin adət etdiyi batil şeydən uzaqlaşmış adamın qəlbində həmin adətin qalığının olmadığına arxayın olmaq olmaz.

ALLAHDAN QEYRİSİNİN YOLUNDA QURBAN KƏSMƏK HAQQINDA FƏSİL

Allah-təala buyurmuşdur: *“De: – Mənim namazım da, qurbanım da, həyatım da, ölümüm də aləmlərin şəriksiz sahibi Allah üçündür”* (əl-Ən’am, 162-163).

Allah-təalanın daha bir kəlamı: *“Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs”* (əl-Kövsər, 2).

Əlinin (Allah ondan razı olsun!) belə dediyini rəvayət edirlər: “Rəsulullah (s.s) mənə dörd söz deyib: “Allahdan özgəsinə qurban kəsənə Allah lə'nət eləsin!”, “Öz valideynlərini lə'nətləyənə Allah lə'nət eləsin!”, “Yenilik edib dini dəyişdirən adama sığınacaq verənə Allah lə'nət eləsin!”, “Torpaq üstündəki nişanları dəyişən adama Allah lə'nət eləsin!”. Bu hədisi Müslim rəvayət etmişdir. Tariq ibn Şihabın rəvayət etdiyinə görə isə, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Bir kişi bir milçəyə görə Cənnətə, başqa bir kişi bir milçəyə görə Cəhənnəmə düşdü”. Soruşdular: – Ya Rəsulullah, bu necə ola bilər? Cavabında dedi: “İki nəfər adam bütə sitayiş edən bir tayfanın yanından keçirdi. Onlar heç kimə həmin bütə qurban kəsməmiş oradan keçməyə icazə vermirdilər. Həmin iki şəxsdən birinə dedilər: “Qurban de!” Cavabında: “Mənim qurban deməyə heç nəyim yoxdur” – dedi. Ona dedilər: “Bir milçək də olsa, qurban de!” Həmin şəxs də milçəyi bütə qurban etdi, onu buraxdılar, buna görə də öləndə Cəhənnəmə vasil oldu. İkincisinə dedilər: “Qurban de!” Cavab verdi: “Mən hələ Qüdrət və Cəlal sahibi Allahdan

başqa heç kimin yolunda qurban kəsməmişəm". Onlar onun boynunu vurdular. O isə öləndən sonra Cənnətə düşdü". Bu hədisi Əhməd rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. *"De: – Mənim namazım da, qurbanım da..."* ayəsinin təfsiri;

2. *"Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs"* ayəsinin təfsiri;

3. Allahdan qeyrisinin yolunda qurban kəsəni lə'nətləməkdən başlamaq məsələsi;

4. Öz valideynlərini lə'nətləyənin lə'nətlənməsi. Yə'ni sən birinin valideynlərini lə'nətləsən, o da sənənin valideynlərini lə'nətləyər;

5. Yenilik edib dini dəyişdirən adamın lə'nətlənməsi. Çünki o, dində yenilik yaratmaqla Allahın bu haqqına şərikin çıxır və onun pənah apardığı adam da ona bu işdə himayədarlıq edir;

6. Torpaq üstündəki nişanları dəyişən adamın lə'nətlənməsi. Çünki bu elə şeydir ki, sənənin və qonşunun torpağını bir-birindən ayırır. Sənsə bunu irəli və geri çəkməklə dəyişdirib günah edirsən;

7. Müəyyən adama oxunan lə'nətlə Allaha asi olanların hamısına oxunan lə'nətin fərqi;

8. Milçək haqqında hekayətin mə'naca böyük hekayət olması;

9. Məqsədli surətdə deyil, bütpərəstlərin şəridən qurtarmaq üçün milçəyi qurban edən adamın Cəhənnəmə düşməsi;

10. Mö'minlərin qəlbindəki şirkin qədərini bilmək məsələsi. Bəs necə oldu ki, ikinci şəxs öz ölümünə razı

oldu, ancaq onların yalnız zahiri bir şey tələb etməsinə baxmayaraq, bu tələblə razılaşmadı?

11. Cəhənnəmə daxil olanın müsəlman olması. Çünki o, kafir olsaydı, Peyğəmbər deməzdi ki, “bir milçyə görə Cəhənnəmə düşdü”;

12. Bu hədisin belə bir səhih hədisi təsdiq etməsi: “Cənnət sizin hər birinizə onun başmağının bağından daha yaxındır, Cəhənnəm də onun kimi”;

13. Qəlbən əməl etməyin hətta bütprəstlərin də ən böyük məqsədləri olması.

ALLAHDAN QEYRİSİ ÜÇÜN QURBAN KƏSİLƏN YERDƏ ALLAH ÜÇÜN QURBAN KƏSMƏYİN QADAĞAN OLUNMASI HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamından: “(Ya Məhəmməd!) *O məscidə heç vaxt girmə...*” (ət-Tövbə, 108).

Sabit ibn Zəhhakın (Allah ondan razı olsun!) belə rəvayət etdiyini deyirlər: “Bir kişi nəzir etmişdi ki, Büvanədə bir dəvə qurban kəssin. O, Peyğəmbərdən (s.s) bunu soruşduqda Peyğəmbər dedi: – Orada Cahiliyyə dövründə ibadət edilən büt olubmu? Dedilər: – Yox. Soruşdu: – Onlar orada hansısa bayram keçiriblərmə? Dedilər: – Yox. Rəsulullah (s.s) dedi: – Get nəzirini ver. Nəzir onda qəbul olunmaz ki, Allaha asiliklə əlaqəsi olsun, yaxud Adəm oğlu imkanı olmadığı halda nəzir desin”. Bu hədisi Əbu Davud rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. "O məscidə heç vaxt girmə..." ayəsinin təfsiri;
2. Asiliyin, eləcə də itaətin torpağa da tə'sir etməsi;
3. Çətinliyin aradan qalxması üçün anlaşılmaz məsələnin aydın məsələ ilə izah olunması;
4. Lazım olarsa, müftidən bu işin təfsilatının soruşulması;
5. Nəzirin verilməsi üçün mümkün qədər maneələr olmayan yerin seçilməsi məsələsi;
6. Cahiliyyə dövrünün bütələrindən birinin olduğu yerdə o bütün məhvindən sonra belə nəzir verməyin müsəlmanlara qadağan olunması;
7. Büt-pərəstlərin bayram keçirdikləri yerlərdə o bayramın ləğvindən sonra da nəzir verməyin müsəlmanlara qadağan olunması;
8. Belə yerlərdə nəzir vermək Allaha asilik olduğu üçün bu cür nəzirə icazə verilməməsi;
9. Qəsdən də olmasa, müşriklərin bayramına bənzər bayramların keçirilməsinə qarşı xəbərdarlıq edilməsi;
10. Allaha asiliklə nəzirin bir yerə sığmaması;
11. Adəm oğlunun malik olmadığı şeyi nəzir deməsinin qadağan olunması.

ALLAHDAN QEYRİSİNƏ NƏZİR DEMƏYİN ŞİRK OLMASI BARƏDƏ FƏSİL

Allah-təalanın kəlamlarından: *"Onlar nəzir dedilər, sözlərinə əməl edib onu verdilər..."* (əl-İnsan, 7).

"(Allah yolunda) xərclədiyiniz və nəzir etdiyiniz hər şeyi, şübhəsiz ki, Allah bilir" (əl-Bəqərə, 270).

Aişədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, bir dəfə Peyğəmbər (s.s) dedi: “Allaha müti olanın nəziri qəbul olunar, Allaha asi olanın isə nəziri qəbul olunmaz”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Nəzir deyəndə onun verilməsinin vacibliyi;
2. Onun Allaha ibadət olması sübut edildiyinə baxmayaraq, başqa məqsəd üçün sərf edilməsinin şirk olması;
3. Allahdan qeyrisinə nəzir deməyin asilik olması və belə nəziri verməyin vacib olmaması.

ALLAHDAN BAŞQASINA PƏNAH APARMAĞIN ŞİRK OLMASI BARƏDƏ FƏSİL

Allah-təala buyurur: *“Doğrudan da, bir sıra insanlar cinlərə pənah aparır, bununla da, cinlərin azğınlığını artırırdılar”* (əl-Cinn, 6).

Xövlə bint Həkimin (Allah ondan razı olsun!) belə dediyini rəvayət edirlər: “Mən Rəsulullahın (s.s) belə dediyini eşitmişəm: “Kimsə bir yerdə qərar tutan zaman “Allahın xəlq etdiklərinin şərindən Onun bitkin sözlərinə pənah aparıram” deyərsə, həmin yeri tərk edənədək ona heç nə zərər vura bilməz”. Bu hədisi Müslim rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Cinn surəsinin bir ayəsinin təfsiri;
2. Cinlərə pənah aparmağın şirk olması;
3. Buna hədislə dəlil gətirilməsi. Alimlər bundan belə nəticə çıxarırlar ki, Allah kəlamları xəlq olunmuşlardan deyil, çünki xəlq olunmuş şeyə pənah aparmaq şirkdir;

4. Bu duanın müxtəsər olmasına baxmayaraq böyük fəzilətə malik olması;

5. Hər hansı bir şeydən şərdən uzaqlaşmaq və fayda qazanmaq kimi dünyəvi mənfəət əldə olunmasının onun şirk olmadığına dəlalət etməməsi.

ALLAHDAN BAŞQASINI KÖMƏYƏ ÇAĞIRMAĞIN VƏ ONDAN BAŞQASINA DUA ETMƏYİN ŞİRK OLMASI BARƏDƏ FƏSİL

Allah-təala buyurur: *“Allahdan başqa sənə nə bir xeyir, nə də zərər verə bilənə dua etmə! Əgər belə etsən, şübhəsiz ki, zalımlardan olarsan. Əgər Allah sənə bir zərər yetirsə, Allahdan başqa sənə heç kəs ondan qurtara bilməz”* (Yunis, 106-107).

Başqa bir ayədə Allah-təala buyurur: *“Ruzini Allahdan diləyin, Ona tapının!”* (əl-Ənkəbut, 17).

Allahın buyurduğu başqa bir ayədə deyilir: *“Allahı qoyub Qiyamət gününədək ona cavab verə bilməyən bützlərə ibadət edən şəxsdən də çox haqq yolunu kim aza bilər?”* (əl-Əhqaf, 5).

Digər ayədə isə deyilir: *“Bəs əli hər yerdən üzülüb darda qalan kimsə Allaha dua etdiyi zaman onun duasını qəbul edən, sizlərdən şəri sovuşduran kimdir?”* (ən-Nəml, 62).

Təbərani bir başqasına istinadən rəvayət etmişdir: *“Peyğəmbərin (s.s) dövründə bir nəfər münafiq mö'minləri incidirdi. Onlardan bə'ziləri dedilər: “Durun Rəsulullahdan (s.s) bu riyakara qarşı kömək istəyək”.*

Peyğəmbər (s.s) onları dinləyib dedi: “Məndən yox, Allahdan kömək istəmək olar”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. “*Dua*” sözünün “pənah aparmaq” mə’nasında işlədilməsi ümuminin xüsusinin yerinə işlədilməsidir;

2. “*Allahdan başqa sənə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilənə dua etmə...*” ayəsinin təfsiri;

3. Bunun ən böyük şirk olması;

4. Ən əməlisaleh adam da bir başqasını razı salmaq üçün Allahdan başqasına dua edərsə, onun çevrilib zalımlardan olması;

5. Bu ayədən sonrakı ayənin təfsiri;

6. Bunun küfr olmaqla yanaşı, bu dünyada da xeyir verməməsi;

7. Üçüncü ayənin təfsiri;

8. Ruzinin, eləcə də Cənnətin yalnız Allahdan istənilməsi;

9. Dördüncü ayənin təfsiri;

10. Allahdan başqasına dua etməkdən böyük yol azmağın olmaması;

11. Allahdan başqa dua olunanların dua edənin duasından qafil və xəbərsiz olmaları;

12. Həmin duanın dua edilənin duaçıya qarşı nifrətinə və ədavətinə səbəb olması;

13. Həmin duanın dua edilənə ibadət adlandırılması;

14. Bu ibadət nəticəsində dua edilənin kafir olması;

15. Bu, həmin adamın ən çox yol azmışlardan olmasının səbəbi kimi;

16. Beşinci ayənin təfsiri;

17. Bütpərəstlərin də çətinliyə düşüb imdad diləyən adamın səsinə Allahdan başqa heç kəsin səs vermədiyini

e'tiraf etməsindən ibarət qəribə bir iş. Ona görə də büt-pərəstlər də çətin məqamlarda Allaha dua edir, Onun dininə sadıq olduqlarını bəyan edirlər;

18. Allahın seçilmiş peyğəmbəri Məhəmmədin (s.s) tövhidin toxunulmazlığını himayə etməsi və adamlardan Allaha qarşı nəzakətli və ədəbli rəftar tələb etməsi.

ƏL-Ə'RAF SURƏSİNİN 191-192-Cİ VƏ FATİR SURƏSİNİN 13-CÜ AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL

Allah-təala buyurur: *“Yoxsa onlar heç bir şeyi yaratmağa qadir olmayıb özləri yaradılmış olan bütləri Allaha şərik qoşurlar? Bütlər nə onlara, nə də özlərinə yardım edə bilirlər”* (əl-Ə'raf, 191-192).

Allah başqa bir ayədə buyurur: *“Sizin Allahdan başqa ibadət etdikləriniz bir xurma çəyirdəyi pərdəsinə belə malik deyillər”* (Fatir, 13).

Hədis kitablarında Ənəsdən rəvayət olunur: *“Peyğəmbər (s.s) Ühüd döyüşündə başından yaralanmış, qabaq dişi sınımışdı. O dedi: “Peyğəmbərini başından yaralayan qövm necə xoşbəxt ola bilər?”* Bu zaman belə bir ayə nazil oldu: *“(Ya Məhəmməd!) Bu işdə sənə daxil olan bir şey yoxdur”* (Ali-İmran, 128).

Buxaridə (3842) İbn Ömərdən (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) belə rəvayət olunur ki, o, Rəsulullahın (s.s) fəcr namazının axıncı rük'ətində rükudan başını qaldıran zaman belə dediyini eşitmişdir: *“İlahi, filankəsə və filankəsə lə'nət et!”* Peyğəmbər ondan sonra demişdir: *“Allah ona şükür edən adamı eşidər. Ey Rəbbimiz, Sənə şükür olsun”*. Belə olduqda Allah bu

ayəni nazil etdi: *“(Ya Məhəmməd!) Bu işdə sənə daxil olan bir şey yoxdur”*. Başqa bir rəvayətə görə peyğəmbər Səfvən ibn Üməyyəni və Süheyl ibn Amr və Haris ibn Hişamı qarğayır və *“(Ya Məhəmməd!) Bu işdə sənə daxil olan bir şey yoxdur!”* ayəsi nazil olur.

Başqa bir hədisdə Əbu Hüreyrənin (Allah ondan razı olsun!) dilindən belə deyilir: *“Peyğəmbərə (s.s) “Ən yaxın qohumlarını xəbədar et!”* (əş-Şüəra, 214) ayəsi nazil olanda o bizim aramızda dayanmışdı. O, bu ayəni eşidib dedi: *“Ey Qüreyş camaatı, günahlarınızı özünü zuyun, mən Allah yanında sizin dadınıza çata bilməyəcəyəm Ey Abbas ibn Əbdülmüttəlib, mən sənin dadına çata bilməyəcəyəm. Ey Peyğəmbərin (s.s) bibisi Səfiyyə, mən sənin dadına çata bilməyəcəyəm. Ey Fatimə bint Məhəmməd, məndən mal-dövlətdən nə istəyirsənsə istə, ancaq Allah yanında sənin dadına çata bilməyəcəyəm”*.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. İki ayənin təfsiri;

2. Ühd döyüşündə baş vermiş əhvalat;

3. Peyğəmbərlərin ağası Məhəmmədin (s.s) və onun ardınca hörmətli mö'min əshabələrinin namaz zamanı dua (qünut) etmələri;

4. Əleyhinə dua olunanların kafirlərdən olmaları;

5. Onlar əksər kafirlərin tutmadığı əməlləri tutmuşlar. Bu əməllərdən özlərinin Peyğəmbərinin başını yarmaqlarını, onu öldürmək istəmələrini, qətlə yetirilmiş adamların onların əmiuşağları olmalarına baxmayaraq, onların meyitlərini təhqir etmələrini göstərmək olar;

6. Allahın bu məsələ ilə əlaqədar ona *“(Ya Məhəmməd!) Bu işdə sənə daxil olan bir şey yoxdur!”* ayəsini nazil etməsi;

7. Peyğəmbərin “Allah ya onların günahlarını bağışlar, ya da onlara əzab verir. O onların günahlarını bağışlasa, onlar əmin-amanlığa çıxarlar” kəlamı;

8. Bədbəxtlik baş verdikdə namaz üstündə Allaha dua edilməsi;

9. Namaz vaxtı əleyhinə dua olunanların adlarının və atalarının adlarının çəkilməsi;

10. Dua zamanı konkret adamların lə'nətlənməsi;

11. Peyğəmbərə (s.s) “*Ən yaxın qohumlarını xəbərdar et!*” ayəsinin nazil olması hekayəti;

12. Peyğəmbərin (s.s) etdiyi bu hərəkətə görə dəli hesab olunduğuna baxmayaraq, bunu cidd-cəhdlə etməsi. Elə indi də bir müsəlman belə bir iş etsə, onu dəli hesab edərlər;

13. Peyğəmbərin (s.s) öz yaxın və uzaq qohumlarına “Mən Allah yanında sizin dadınıza çata bilməyəcəyəm” deməsi. Onun peyğəmbərlərin ağası olduğu halda Allahın yanında bütün aləmlərin qadınlarının xanımının da dadına yetə bilməyəcəyini bəyan etməsini eşidəndə adam onun yalnız haqq söz danışdığına inanır, bu gün böyük (vəzifəli – Ə.Ə.) adamların qəlbələrində baş verənləri (təkəbbürü – Ə.Ə.) gördükdə tövhid və dinin görünməyən tərəfi onun üçün aydınlaşır.

SƏBA SURƏSİNİN 23-CÜ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

Allah-təala buyurur: “*Elə ki ürəklərindəki o müdhiş qorxu çıxdı, onların bir qismi o birilərindən: “Rəbbiniz nə buyurdu?” – deyər soruşdular, o*

birilər də: “Haqqı buyururdu, O hər şeydən Ucadır və Böyükdür”, – deyə cavab verdilər” (Səba, 23).

Buxarinin hədis kitabında (4424) Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Əgər Allah-təala göylərdə bir iş üçün əmr verirsə, mələklər Onun dediklərinə tabe olmaq əlaməti kimi qanad çalırlar. Sanki onlar qayaya çırpılmış zəncir gurultusundan qorxmuşlar. Onların ürəyindən qorxu getdikdən sonra isə soruşurlar: “Rəbbiniz nə buyururdu?” Cavab verirlər: “Haqqı buyururdu. O hər şeydən Ucadır və Böyükdür”. Gizlənmiş şeytanlar bu sözləri eşitmək üçün bir-birinin belinə minirlər. (Süfyan ibn Üyeynə bu mənzərəni əli ilə vəsf etdi. Onun hərfi izahını vermək üçün barmaqlarının arasını açdı və izah etdi ki, üstdə olan eşitdiyini altındakına çatdırır, o da öz növbəsində altdakına yetirir ki, həmin sözləri sehrbaza, yaxud kahinə çatdırarsa bilsin). Bə’zən elə olur ki, şeytan o sözü sehrbaza yetirməmiş uçan ulduz (meteor – Ə.Ə.) özünü yetirib şeytanı məhv edir. Bə’zən elə olur ki, ulduz şeytana çatmamış şeytan sözü sehrbaza yetirir və sehrbaz da ondan yüz yalan uydurub danışır. Ona görə də deyirlər: – O bizə filan gün filan sözü filan cür demədimi? Beləliklə, insanlar səmadan eşidilmə bu sözlərə görə sehrbazlara və kahinlərə inanırlar.

Nəvvas ibn Səm’anın (Allah ondan razı olsun!) belə dediyi rəvayət olunur: “Bir dəfə Rəsulullah (s.s) dedi: “Allah-təala bir iş təlqin etmək istəyəndə vəhy ilə danışır və onun danışığından səmaları titrətmə tutur, yaxud Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın qorxusundan şiddətli göy gurultusu baş verir. Səmaların əhli bunu eşidəndə onları sanki ildırım vurur və onlar Allahın

qarşısında səcdə üçün diz çökürlər. Bundan sonra birinci Cəbrayıl başını qaldırır və o, bir-bir mələklərə baş çəkir. O, səmanın hər qatından keçəndə oranın mələkləri soruşurlar: “Ya Cəbrayıl, Rəbbimiz nə buyururdu?” Cəbrayıl onlara cavab verir: “Haqqı buyururdu. O hər şeydən Ucadır və Böyükdür”. Mələklər də Cəbrayılın dediklərini olduğu kimi təkrar edirlər. Cəbrayıl bu şəkildə Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın əmr etdiyi kimi vəhy ilə ona deyilənləri lazımı yerə çatdırır.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Fəslin məzmununu təşkil edən ayənin təfsiri;

2. Bu ayədə şirki, xüsusilə əməlisaleh adamlarla bağlı şirki puça çıxaran dəlillərin olması. Bu ayə haqqında deyirlər ki, o, şirk ağacının şah damarını kəsən ayədir;

3. *“Haqqı buyururdu. O hər şeydən Ucadır və Böyükdür”* kəlamının təfsiri;

4. Onların bu barədə sorğusunun səbəbi;

5. Cəbrayılın onların sualına “Allah filan-filan işləri buyurdu” cavabını verməsi;

6. Birinci başını qaldıran mələyin Cəbrayıl olduğunun qeyd olunması;

7. Cəbrayılın səmələrin bütün əhlinə hamı ondan soruşduğu üçün cavab verməsi;

8. Allah vəhy ilə əmr verərkən səmanın bütün qatlarının əhlinin qorxudan qəşş etməsi;

9. Səmələrin Allah kəlamından titrəməsi;

10. Allahın əmr etdiyi yerlərə bütün vəhyləri məhz Cəbrayılın çatdırması;

11. Şeytanların gizlicə bu kəlamlara qulaq asması;

12. Onların Allah kəlamını eşitmək üçün bir-birinin belinə minməsi;

13. Meteorun şeytanı məhv etmək üçün göndərilməsi;
14. Meteorun şeytana bə'zən şeytan Allah kəlamını ötürməzdən əvvəl çatması, bə'zən isə şeytanın meteor çatmamış Allah kəlamını özünün insanlardan olan şərikinə çatdırması;
15. İnsanların bə'zən kahinlərə inanmasının səbəbi;
16. Şeytanın çatdırdığı Allah kəlamından kahinin yüz cür yalan uydurub danışması;
17. Onun yalanlarına yalnız səmalardan eşidilmiş həmin sözlərə görə inanılması;
18. İnsanların batili qəbul etməsi, onların yüz yalanla hesablaşmayıb bir doğruya bənd olması;
19. Onların həmin sözü bir-birlərindən eşidib yadlarında saxlaması və ondan dəlil kimi istifadə etməsi;
20. Allahın sifətlərinin yaramaz əş'əri məzhəbinin isbatının əksinə olan isbatı;
21. Bu titrətmə və qəşşin Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın qorxusundan olmasının bəyanı;
22. Səmaların əhlinin Allah qarşısında diz çöküb ona səcdə etməsi.

ŞƏFAƏT (VASİTƏÇİLİK) HAQQINDA FƏSİL

Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın kəlamlarından:
"Rəbbinin hüzuruna cəm ediləcəklərindən qorxanları Qur'anla xəbərdar et ki, onların Allahdan başqa heç bir hamisi və vasitəçisi yoxdur" (əl-Ən'am, 51).

"De ki, şəfaət bütünlüklə yalnız Allaha məxsusdur"
 (əz-Zümər, 44).

“Allahın izni olmadan onun hüzurunda kim şəfaət edə bilər?” (əl-Bəqərə, 255).

“Səmalarda neçə-neçə mələklər vardır ki, onların şəfaəti heç bir fayda verməz. Ancaq Allah öz istədiyi və razı olduğu kimsəyə izn verdikdən sonra onun şəfaəti fayda verə bilər” (ən-Nəcm, 26).

“(Ya Məhəmməd!) Allahdan başqa tanrı zənn etdiklərinizi köməyə çağırın. Onlar göylərdə və yerdə zərrə qədər bir şeyə sahib deyillər. Nə onların bunlarda (yerdə və göydə – Ə.Ə.) bir şərikliyi var, nə də Allahın onlardan bir köməkçisi var. Onun hüzurunda, izn verdiyi kimsələr istisna olmaqla, heç kəsin şəfaəti fayda verməz. Nəhayət, onların ürəklərindən o müdhiş qorxu çıxınca onlar soruşurlar: “Rəbbiniz nə buyurdu?” Onlara deyirlər: “Haqqı buyurdu. O hər şeydən Ucadır və Böyükdür” (Səba, 22-27).

Əbülabbas demişdir: “Allah özündən savayı müşriklərin bağlı olduqları hər şeyi rədd etmişdir. O həmçinin özündən başqasının əmlakı və ya əmlak payı olmasını, kiminsə Allaha köməkçi olmasını rədd edir. Yalnız şəfaət qalır ki, onun da yalnız və yalnız Rəbbin izn verdiyi kəslərə fayda verə biləcəyi aydın olur. Allahın özünün buyurduğu kimi: *“Onlar yalnız Allahın razı olduğu kəslərdən ötrü şəfaət edə bilərlər”* (əl-Ənbiya, 28). Müşriklərin zənn etdiyi bu şəfaət isə Qur’anın rədd etdiyi və Peyğəmbərin (s.s) xəbər verdiyi kimi, inkar ediləcəkdir. Peyğəmbər (s.s) bildirmişdir ki, o, Allahın hüzuruna gedəndə şəfaət istəməklə başlamır; əvvəl gəlib Rəbbinə səcdə edir və onu tərifləyir, sonra ona deyilir: “Başını qaldır, danış – səsin eşidilsin, Rəbbinin e’tibarını qazanmağa çalış –

qazan, başqası üçün şəfaət et – qəbul olunsun” (Bu hədis “Şəfaət hədisi” adı ilə məşhurdur. Əhmədin hədis kitabında 1/282 sayla verilmişdir).

Əbu Hüreyrə Peyğəmbərdən (s.s) soruşmuşdur: “Kim sənin şəfaətlə ən xoşbəxt adam ola bilər?” Peyğəmbər (s.s) demişdir: “Səmimi qəlbədən “La ilahə illəllah” deyən adam”. Həmin şəfaət Allahın izni ilə sadıq bəndələr üçündür, Allaha şərikin qoşanlara belə şəfaət olunmaz. Həqiqət budur: ixlas əhlinə lütfkarlıq göstərən şəfaət etməyə izn verdiyi adamın duası vəsi-təsilə onların günahlarını bağışlayan Allah-sübhanəhü Özüdür. Allah bunu edir ki, həmin şəxs Allaha ehtiram göstərən tərifə layiq məqama yetişsin. Qur’anda inkar edilən şəfaət isə Allaha şərikin qoşan şəfaətdir. Buna görə də Allah şəfaəti bə’zi hallarda Öz izni ilə təsbit etmişdir. Peyğəmbər (s.s) bəyan etmişdir ki, bu şəfaət ancaq tövhid və ixlas əhli üçün olunur.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ayələrin təfsiri;
2. İnkara olunmuş şəfaətin əlamətləri;
3. Təsbit olunmuş şəfaətin əlamətləri;
4. Tərifə layiq məqam olan ən böyük şəfaətin zikri;
5. Peyğəmbərin (s.s) şəfaətlə başlamayıb səcdəyə məşğul olması və izn verilərsə şəfaət etməsi;
6. Şəfaətlə ən xoşbəxt adam kim ola bilər?
7. Şəfaətin Allaha şərikin qoşana göstərilməməsi;
8. Şəfaətin həqiqətinin bəyan edilməsi.

ƏL-QƏSƏS SURƏSİNİN 56-CI AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

Allah-təala buyurur: *“(Ya Məhəmməd!) Şübhəsiz ki, sən sevdiyən adamı doğru yola yönəldə bilməzsən...”* (əl-Qəsəs, 56).

Hədis kitablarında İbn Müseyyibin atasından eşitdiyi belə bir rəvayət vardır: “Əbu Talib ölüm ayağında olanda Peyğəmbər (s.s) Abdulla ibn Əbu Üməyyə və Əbu Cəhlə birlikdə onun yanına gəldi. Peyğəmbər Əbu Talibə dedi: “Əmi! “La ilahə illəllah” de ki, bu kəlmə ilə Allahın yanında sənin müsəlman olduğuna dəlil gətirim”. Abdulla ibn Əbu Üməyyə və Əbu Cəhl isə Əbu Talibə dedilər: “Sən Əbdülmüttəlib millətindən üz döndərəcəksən?”

Peyğəmbər (s.s) öz sözünü təkrar etdi. Onlar da dediklərini təkrar etdilər. Əbu Talibin son sözü bu oldu ki, o, Əbdülmüttəlib millətindəndir və “La ilahə illəllah” deməyə e'tiraz etdi. Belə olduqda Rəsulullah (s.s) dedi: “Nə qədər ki, bu mənə qadağan olunmayıb, mən Allahdan sənin bağışlanmağın xahiş edəcəyəm”. Belə olduqda Qüdrət və Cəlal sahibi Allah bu ayəni nazil etdi: *“Peyğəmbərə və iman gətirənlərə müşriklər üçün bağışlanma diləmək yaramaz...”* (ət-Tövbə, 113). Əbu Talib barəsində isə Allah bu ayəni nazil etdi: *“(Ya Məhəmməd!) Şübhəsiz ki, sən sevdiyən adamı doğru yola yönəldə bilməzsən, amma Allah istədiyi adamı doğru yola gətirər”* (əl-Qəsəs, 56).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. *“Şübhəsiz ki, sən sevdiyən adamı doğru yola yönəldə bilməzsən...”* ayəsinin təfsiri;

2. *“Peyğəmbərə və iman gətirənlərə...”* ayəsinin təfsiri;

3. Peyğəmbərin *“La ilahə illəllah”* de! kəlamının özünün elmlə olduğu iddia edən adamın fikirləşdiyinin əksinə təfsirindən ibarət böyük bir məsələ;

4. Bir halda ki, Əbu Cəhl və onun ətrafındakılar Peyğəmbərin (s.s) nə məqsədlə *“La ilahə illəllah”* de! deməsini bilirlər, İslam əhlindən bir adamın biliyi Əbu Cəhldən az olsa, Allah ona nifrət edər;

5. Peyğəmbərin (s.s) əmisini İslama dəvət etməyə göstərdiyi cəhd və bu əzmini bildirməkdə mübaliğəyə yol verməsi;

6. Əbdülmüttəlibin və onun sələflərinin İslamı qəbul etdiyini deyənlərə rədd cavabı;

7. Peyğəmbərin (s.s) Allahdan Əbu Talibin bağışlanmasını istəməsi; Allahın nəinki onu bağışlamaması, hətta onu bağışlamağı xahiş etməyi qadağan etməsi.

8. Pis əməl sahiblərinin adamlara zərər yetirməsi;

9. Sələflərə və böyük adamlara təzim etməyin zərəri;

10. Yaramaz adamların Əbu Cəhlin göstərdiyi dəlillərə əsasən bu işə şübhə ilə yanaşması;

11. İşlərin nəticə ilə bağlı olmasının sübutu; əgər Əbu Talib son məqamda *“La ilahə illəllah”* desəydi, bu onun xeyrinə olardı;

12. Yolunu azmış adamların qəlbində bu şübhənin böyüklüyü. Çünki hekayətdə deyilir ki, onlar Peyğəmbərin (s.s) mübaliğəsi və təkrarına qarşı yalnız şübhə vasitəsilə mücadilə edirdilər. Onlara görə şübhə əzəmətli və aydın bir şey olduğundan onlar bununla kifayətlənmişlər.

**BƏNİ ADƏMİN (İNSANLARIN)
ƏMƏLİSALEH ADAMLAR BARƏDƏ İFRATA
VARMASININ ONLARIN KAFİRLİYİNƏ VƏ
DİNLƏRİNİ TƏRK ETMƏLƏRİNƏ SƏBƏB
OLMASI BARƏDƏ FƏSİL**

Allah-təala buyurur: *“Ey Kitab əhli! Öz dini-nizdə həddinizi aşmayın!”* (ən-Nisa, 171).

Buxarinin hədis kitabında (4636, “Sarət əl-övvan...” ifadəsi ilə başlanır) İbn Abbasdan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, o, Allah-təalanın *“Onlar insanlara öz tanrılarından əl çəkməyin, nə Vəddən, nə Suva’dan, Yəğusdan, Nəsrədən uzaqlaşmayın”* (Nuh, 23) kəlamı haqqında demişdir: *“Bunlar Nuh qövmündən olan əməlisaleh adamların adlarıdır. O adamlar həlak olanda şeytan onların qövmünə tələqin etdi ki, onların sağlıqlarında olduqları yerlərdə onlara heykəllər ucaldıb onların adlarını heykəllərinə versinlər. Onlar bunu etdilər. Lakin bu heykəllərə ibadət olunmurdu. Heykəlləri düzəldən adamlar öləndən sonra bu haqda mə'lumatlar unudulduqda onlara ibadət olunmağa başlandı”*.

İbn Qeyyim demişdir: *“Sələflərdən bir çoxu öldükəndən sonra onların yaxın adamları onların qəbrlərinə çox ziyarət etmiş, sonra onların heykəllərini düzəltmişlər. Uzun vaxt keçdikdən sonra onlar bu heykəllərə sitayiş etməyə başlamışlar”*.

Ömər ibn Xəttəbdən belə rəvayət edirlər ki, o, Rəsulullahın (s.s) belə dediyini söyləmişdir: *“Xristianlar Məryəmin oğlunu həddən artıq təriflədikləri kimi, siz*

də məni həddən artıq tərifləməyin! Mən sadəcə olaraq bir bəndəyəm. Mənə Allahın qulu və Allahın Rəsulu deyin” (Buxari – 3261, Əhməd – 1/23).

Ömər daha sonra demişdir: “Peyğəmbər əleyhis-səlam buyurmuşdur: – Məbadə həddinizi aşasınız. Sizdən əvvəlkiləri həddini aşmaq məhv etmişdir” (Əhməd – 1/215).

Müslim (2670) isə İbn Məs’uddan rəvayət etmişdir ki, Rəsulullah (s.s) belə demişdir: “Həddən artıq xırdaçılıq edənlər də məhv olmuşlar”. Peyğəmbər bunu üç dəfə təkrar etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Bu fəsli, habelə bundan sonra gələn iki fəsli başa düşən adama İslamın o biri tərəfinin görünməsi; o adamın Allahın qüdrətinə və onun insanların qəlbini istədiyi anda alt-üst etməsinə (onları öz fikirlərindən döndərməsinə – Ə.Ə.) heyran olması;

2. Yer üzündə ilk şirkin əməlisaleh adamların Allaha bənzədilməsindən baş verməsi;

3. Peyğəmbərlərin dinini dəyişdirən ilk şey; peyğəmbərləri Allahın özünün göndərdiyi bilindiyi halda buna səbəb nə idi?

4. Şəriətin və təbiətin bid’ətləri (yenilikçilik, qondarmaçılıq, küfr – Ə.Ə.) rədd etməsi ilə yanaşı onların qəbul olunması;

5. Bütün bunlara haqqın batillə qarışdırılmasının səbəb olması. Bunlardan birincisi əməlisaleh adamlara olan məhəbbət, ikincisi isə elm və din adamlarından bə’zilərinin yaxşılıq etmək məqsədilə etdikləri bir şeyin onlardan sonrakılar tərəfindən başqa cür başa düşülməsidir;

6. Nuh surəsindən bir ayənin təfsiri;

7. İnsan qəlbində haqqın azalıb nahaqqın artmasının onun xislətində olması;

8. Bu fəsildə sələflərdən gəlmiş belə bir fikrə sübut var ki, bid'ətlər küfrə səbəb olur (belə ki, o, İblisə Allaha asi olmaqdan daha əzizdir; çünki asiliyə görə bağışlanmaq olar, bid'ətə görə isə yox);

9. Bid'ət işlətmək istəyənin niyyəti yaxşı olsa belə, bid'ətin şeytana aid bir şey olması;

10. Hər hansı bir işdə həddi aşmağın (ifrata varmağın) qadağan olmasının ümumi bir qayda olması və nəyin həddi aşmaq olması;

11. Yaxşı bir iş görmək (ibadət etmək – Ə.Ə.) məqsədilə qəbir üstünə çox gedib-gəlməyin zərəri;

12. Heykəl ucaltmağın qadağan olması və heykəllərin dağıdılmasının hikməti;

13. Bu hekayətin əhəmiyyətinin böyüklüyü və insanların ona çox ehtiyacları olduğu halda ondan qafil olması;

14. Ən təəccüblü şey onların, yə'ni bid'ət əhlinin özlərinin bu hekayəti hədis və təfsir kitablarında oxuyub hərfi mə'nada başa düşməsidir. Belə ki, Allah onların qəlbini özlərindən elə ayırmışdır ki, onlar Nuh qövmünün etdiyi hərəkətin ən yaxşı ibadətlərdən biri olduğuna, Allahın və Onun Rəsulunun qadağan etdiyi şeyin isə insanın qanının tökülməsinə və malına qəsd olunmasına icazə verən küfr olduğuna inanmışlar;

15. Onların bununla (bütlərə ibadətlə – Ə.Ə.) yalnız şəfaət istəməsinin bəyanı;

16. Onların surət yaradan alimlərin də bunu istəməsini zənn etməsi;

17. Peyğəmbərin “Xristianlar Məryəmin oğlunu həddən artıq təriflədikləri kimi, siz də məni həddən artıq tərifləməyin!” sözünün buna parlaq sübut olması. Ona Allahın salavatı və salamı olsun ki, belə aydın bəlağət dərəcəsinə çatmışdır;

18. Peyğəmbərin bizə həddən artıq xırdaçılıq edənlərin (yaxud burnunu hər işə soxanların – Ə.Ə.) də məhvi barədə nəsihət verməsi;

19. Heykəllərin sahibləri unudulmayınca heykəllərə ibadət olunmadığının bəyanı. Burada tövhidin nə vaxtadək mövcud olduğu və onun unudulmasının zərəri də aydınlaşır;

20. Bu mə'lumatların unudulmasına onları bilənlərin ölüb getməsinin səbəb olması.

**NƏİNKİ BİR ƏMƏLİSALEH ADAMIN
QƏBRİNƏ, HABELƏ ONUN QƏBRİ
ÜSTÜNDƏ ALLAHA İBADƏT EDƏNLƏRƏ
CİDDİ XƏBƏRDARLIQ FƏSLİ**

Hədis kitablarında Aişədən (Allah ondan razı olsun!) belə rəvayət olunur ki, Ümm Səlmə Rəsulullahə (s.s) Həbəşistan torpağında gördüyü bir kilsə və onun içindəki şəkillər haqqında danışmışdır. Peyğəmbər onu dinləyib demişdir: “Onlarda bir yaxşı adam, yaxud yaxşı qul öləndə onun qəbri üstündə səcdəgah tikmək və orada şəkillər çəkmək adətdir. Onlar bununla iki fitnəni – qəbirlərə ibadət etmək fitnəsini və heykəl qoymaq fitnəsini birləşdirmişlər” (Əhməd – 6/519, Buxari – 424, Müslim – 298).

Aişədən bu məzmunlu daha bir hədis rəvayət olunur: “Peyğəmbərə (s.s) ölüm mələyi nazil olarkən o öz xəmisəsini (zolaqlı paltarını, köynəyini) üzünə çəkmişdi. Birdən canı sıxıldı və onu üzündən çəkib elə uzanmış halda dedi: “Allah yəhudilərə və xristianlara lə'nət eləsin ki, onlar öz peyğəmbərlərinin qəbirlərini səcdəgaha çevirmişlər”. O bununla onların etdiklərini etməməyə xəbərdarlıq edirdi. Bu xəbərdarlıq olmasaydı, o, açıq yerdə – əshabələrin dəfn olunduqları qəbristanlıqda dəfn olunardı. Lakin qorxu vardı ki, onun qəbrini səcdəgah edərlər...” (Buxari – 425, Müslim – 531).

Müslim (521) isə Cündəb ibn Abdullanın belə dediyini rəvayət edir: “Mən Peyğəmbərin (s.s) vəfatından beş gün əvvəl onun belə dediyini eşitmişəm: “İbrahimi özünə xəlil (ən yaxın, sevimli dost – Ə.Ə.) seçən Allah mənə də seçdiyi kimi, ümmətimdən bir xəlil seçmək ixtiyarım olsaydı, Əbu Bəkri özümə xəlil seçərdim. Məbadə sizdən əvvəlkilər öz peyğəmbərlərinin qəbirlərini səcdəgah etdikləri kimi siz də qəbirləri səcdəgah edəsiniz; mən bunu sizə qadağan edirəm”. Göründüyü kimi, o bunu ömrünün sonunda qadağan etdi. Həm də o bunu edənləri ölüm ayağında lə'nətlədi. Qəbrin yanında səcdəgah tikilmədən namaz qılınması da belədir. Aişənin “Qorxu vardı ki, onun qəbrini səcdəgah edərlər” sözü bu mə'nadadır. Namaz qılmaq məqsədlə seçilən hər bir yer səcdəgah seçilmiş olur, axı namaz qılınan hər bir yer məscid adlanır. Peyğəmbərin (s.s) dediyi kimi: “Torpaq mənim üçün pak səcdəgah buyurulmuşdur”.

Əhməd (1/405) çox yaxşı bir isnadla İbn Məs'uddan (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s.s) belə dedi-yini rəvayət edir: “Ən pis adamlar Qiyamət günü-nədək sağ qalacaq (qurdla qiyamətə qalacaq – Ə.Ə.) adamlar və qəbirləri səcdəgah edən adamlardır”. Əbu Hatəm də bu hədisi öz hədis kitabında rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Peyğəmbərin (s.s) yaxşı niyyətlə də olsa, əməli-saleh bir adamın qəbri yanında Allaha ibadət edilmək üçün məscid tikmiş adamlar haqqında dedikləri;

2. Abidə ucaltmağın qadağan olunması və bunu edənlərə ciddi xəbərdarlıq;

3. Peyğəmbərin (s.s) bu işdə mübaliğəyə yol vermə-sindəki ibrət dərsi: onun bunu onlara əvvəllər qadağan etməsi, sonra ölümündən beş gün əvvəl söylədikləri, daha sonra ölüm yatağında ikən əvvəllər dedikləri ilə kifayətlənməməsi;

4. Onun bunu öz qəbri üstündə etməyi hələ qəbri yox ikən qadağan etməsi;

5. Qəbir üstə abidə ucaltmağın yəhudilərin və xristianların öz peyğəmbərlərinin qəbirləri üstündə abidə ucaltmaq adətlərinin qalığı olması;

6. Peyğəmbərin (s.s) buna görə yəhudiləri və xris-tianları lə'nətləməsi;

7. Onun bununla bizi öz qəbri üstündə belə şeylər inşa etməkdən çəkindirmək istəməsi;

8. Onun açıq sahədə – qəbristanda dəfn olunmama-sının səbəbi;

9. Buna onun qəbrinin səcdəgah edilməsindən ehti-yat edilməsinin səbəb olması;

10. Onun qəbirləri səcdəgah edənləri ölməyib Qiyamət gününə qalacaq adamlarla bərabər tutması və beləliklə də, şirk baş verməmiş onun baş verməsinə bəhanə olan şeyi onun nəticəsi ilə birlikdə göstərməsi;

11. Onun ölümündən beş gün qabaq söylədiyi xütbədə (nitqdə) bə'zi elm adamlarının yetmiş iki millətin hamısından xaric hesab etdikləri ən pis bid'ətçilər olan iki tayfaya – rafizilərə və cəhmilərə cavab verməsi. Mə'lum olduğu kimi, şirk və qəbirlərə ibadət məhz rafizilərdə baş verdi, qəbirlərin üstündə məscidlər tikən ilk adamlar onlar oldular;

12. Peyğəmbərin (s.s) ölümqabağı ağırlardan çəkdiyi əziyyət;

13. Ona ehtiram göstərilib Allahın xəlilliyinə layiq görülməsi;

14. Xəlilliyin məhəbbətdən üstün olmasının bəyanı;

15. Əbu Bəkr Siddiqin əshabələrin ən fəzilətli olması;

16. Əbu Bəkrin xəlifəliyinə işarə olunması.

**ƏMƏLİSALEH ADAMLARIN QƏBİRLƏRİNƏ
HƏDDƏN ARTIQ EHTİRAM GÖSTƏRİL-
MƏSİNİN BU QƏBİRLƏRİ ALLAHDAN
QEYRİ İBADƏT OLUNAN BÜTLƏRƏ
ÇEVİRMƏSİ HAQQINDA FƏSİL**

Malik “əl-Müvəttə”də rəvayət etmişdir ki, Rəsulullah (s.s) belə demişdir: “İlahi, mənim qəbrimi ibadət olunan büt etmə, öz peyğəmbərinin qəbirlərini səcdəgah edən bir qövmü Allahın şiddətli qəzəbi tutar”.

İbn Cəririn “İğasət əl-ləhfan” əsərində Süfyana, onun da Mənsura istinadla Mücahiddən etdiyi rəvayətdə Mücahidin “*Siz Latı və Üzzanı görmüsünüzmü?*” (ən-Nəcm, 19) ayəsindəki Lat haqqında belə dediyi göstərilir: “O həmişə onlar üçün sıyıq bişirərdi, öləndən sonra isə onun qəbrini ziyarət etməyə başladılar. Əbülcövza da İbn Abbasın elə belə dediyini rəvayət etmişdir: “O, ziyarətçilər üçün sıyıq çalardı”.

Yenə də İbn Abbasın (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) belə dediyi rəvayət olunur: “Rəsulullah (s.s) qəbirləri ziyarət edən qadınları və onların üstündə səcdəgah tikən, çıraq yandıran kişiləri lə'nətləmişdir”. Bu hədisi bir çox Sünnə alimləri rəvayət etmişlər.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Bütlərin nə olduqlarının təfsiri (aydınlaşdırılması);
2. İbadətin təfsiri;
3. Peyğəmbərin (s.s) yalnız bir xoşagəlməz şeyin baş verəcəyindən qorxduğu zaman Allaha pənah aparması (müraciət etməsi);
4. Onun peyğəmbərlərin qəbirlərinin səcdəgah edilməsini bununla əlaqələndirməsi (belə işlərdən sayması);
5. Allah qəzəbinin şiddətli olmasının qeyd olunması;
6. Ən mühüm məsələlərdən biri: ən böyük bütlərdən biri olmuş Lata ibadət olunmasının səbəbi;
7. Onun əməlisaleh bir adamın qəbri olması;
8. “Lat” sözünün qəbir sahibinin adı olması və ona verilmiş adın (sıyıqçalan, xəşilçalan və s. – Ə.Ə.) mənasının izahı;
9. Qəbirləri ziyarət edən qadınların lə'nətlənməsi;
10. Qəbirlərin üstündə çıraq yandıranların lə'nətlənməsi.

ALLAHIN SEÇMƏ PEYĞƏMBƏRİ MƏHƏMMƏDİN (s.s) TÖVHİDİN ŞƏRƏFİNİ QORUMASI VƏ ŞİRKƏ APARAN HƏR BİR YOLU BAĞLAMASI HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamı: *“Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəlmişdir”* (ət-Tövbə, 128).

Əbu Hüreyrənin (Allah ondan razı olsun!) dediyinə görə Rəsulullah (s.s) demişdir: *“Öz evlərinizi qəbirlərə, mənim qəbrimi ziyarətgaha çevirməyin. Mənim üçün namaz qılıb Allahdan xeyir-dua istəyin. Harada olursunuzsa-olun, xeyir-duanız (salavatınız) mənə çatar”*. Bu hədisi Əbu Davud yaxşı isnadla rəvayət etmişdir; onu rəvayət edənlər nüfuzlu rəvayətlərdir.

Əli ibn Hüseyndən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, o belə demişdir: *“Bir dəfə atam bir kişinin Peyğəmbərin (s.s) qəbrinin yanına gəlib oradakı deşikdən içəri keçərək dua etmək istədiyini gördü və onu bunu etməyə qoymadı. Atam o kişiyyə belə dedi: – Gəl sənə babam Rəsulullah (s.s) haqqında atamdan eşitdiyim bir hədis danışım... Babam belə deyərmiş: “Mənim qəbrimi ziyarətgah, öz evlərinizi qəbristan etməyin. Sizin təsliminiz (duanız – Ə.Ə.), harada olsanız, mənə çatar”*. Bu hədisi Məqdisi özünün *“əl-Muxtarə”* kitabında rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunub:

1. Bəraət (ət-Tövbə) surəsinin bir ayəsinin təfsiri;
2. Peyğəmbərin öz ümmətini tövhidin şərəfinə toxunmaqdan və şirkə qurşanmaqdan tamamilə uzaqlaşdırması;

3. Onun bizim üçün can yandırması, bizə mehribanlıq və mərhəmət göstərməsi;

4. Onun qəbrinin ziyarət olunmasının ən yaxşı işlərdən olmasına baxmayaraq, öz qəbrinə ziyarət olunmasını qadağan etməsi;

5. Onun öz qəbrini çox ziyarət etməyi (ziyarətgaha çevirməyi) qadağan etməsi;

6. Onun öz əshabələrini evdə əlavə (nafilə) namaz qılmağa həvəsləndirməsi;

7. Əshabələrə görə, qəbristanda namaz qılmağın qadağan olması;

8. Peyğəmbərin bunu adamların xeyir-duasının və salamının ona, onların yaxında, yaxud uzaqda olmasından asılı olmayaraq çatması ilə, ona yaxın olmaq istəyənlərin fərziyyələrinə ehtiyacın olmaması ilə izah etməsi;

9. Peyğəmbərə (s.s) öləndən sonra bərzəxdə (vəfatından Qiyamət gününədək olan "qəbir həyatı" zamanı) öz ümmətinin namaz qılıb ona xeyir-dua etməsi və salam yetirməsinin görünəcəyi.

BU ÜMMƏTDƏN BƏ'ZİLƏRİNİN BÜTLƏRƏ İBADƏT ETMƏSİ HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamları: *"Allah kitabından pay verilənlərin cibə və tağuta aldanıb kafirlərin iman gətirənlərdən daha doğru yolda olduqlarını dediklərini görmədinmi? Onlar Allahın lə'nətlədikləridir, Allahın lə'nətlədiyini adama bir kömək edən tapmazsan"* (ən-Nisa, 51-52).

“De: – Mən sizə Allahın lə'nətləyib üstünə qəzəbləndiyi və meymuna, donuza çevirdiyi və tağuta inanan adamların cəzasının bundan da pis olacağından xəbər verimmi?” (əl-Maidə, 60).

“... Mübahisədə qalib gələnlər: “Onların qəbirləri üstündə bir məscid tikəcəyik” – dedilər” (əl-Kəhf, 21).

Əbu Səiddən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Siz özünüzdən əvvəlkilərin adətlərini elə dəqiqliklə təkrar edirsiniz ki, eşitsəniz onlar kərtənkələ yuvasına giriblər, siz də girərsiniz”. Dedilər: “Ya Rəsulullah! “Əvvəlilər” deyəndə yəhudilər və xristianları nəzərdə tutursanmı? Dedi: “Onları nəzərdə tutmayıb bəs kimi nəzərdə tutmalıyam?” (Müslim – 2669, Buxari – 3269).

Müslim (2889) isə Sövbədən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allah mənim üçün torpaq (ərazi – Ə.Ə.) ayırmışdır. Mən onun şərq və qərb sərhədlərini gördüm. Mənim ümmətimin mülkünün sahəsi mənim üçün ayrılmış torpağın sahəsinə çatacaq. Mənə iki xəzinə verildi: qırmızı xəzinə (sonralar qənimət olunacaq Kəsra taxt-tacı, sərvəti – Ə.Ə.) və ağ xəzinə (sonralar qənimət olunacaq Qeysər (Rum) taxt-tacı, sərvəti – Ə.Ə.). Mən Rəbbimdən xahiş etdim ki, mənim ümmətimi kütləvi qırğınla (aclıq, epidemiyaya və s. – Ə.Ə.) həlak etməsin, onların üstünə özlərindən başqa heç bir düşmən salmasın və onların toxunulmazlığını (bütövlüyünü) tə'min etsin. Belə olduqda Rəbbim dedi: – Ya Məhəmməd! Mən bir qərar versəm, dəyişməz qalar. Mən qərar verdim ki, sənin ümmətinin övladlarını kütləvi qırğınla həlak etməyim, onların üstlərinə

özlərindən başqa bir düşməni salmayım. Onların qonşuluğunda yaşayanlar birləşib onlara hücum etsələr də, onların özlərindən bə'ziləri o birilərini həlak etməyincə, bir qismi digərini əsir-yesir etməyincə, onların bütövlüyünə xələl gəlməyəcək". Bərqani bu hədisi öz hədis kitabında rəvayət etmiş və sonra Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini əlavə etmişdir: "Mən ümmətim üçün daha çox onları düzgün yoldan azdıran imamlarından (başçılarından) qorxuram. Ümmətim arasına ədavət düşsə, bu, Qiyamət gününədək davam edəcək. Mənim ümmətimdən sağ qalanlar müşriklərlə birləşməyincə, dəstə-dəstə adamlar bütләrə ibadət etməyincə, qiyamət qopmayacaq. Mən peyğəmbərlərin sonuncusu olduğum halda, məndən sonra peyğəmbər olmayacağı halda, ümmətimdən otuz nəfər yalançı çıxacaq və onların hər biri deyəcək ki, peyğəmbərdir. Ümmətimdən haqdan uzaqlaşmayan bir tayfa (bir dəstə adam) qalib çıxacaq və onları meydana qoyub qaçanların xəyanəti Allah-təbarəkə və təalanın əmri gəlib yetişənədək onlara bir zərər vura bilməyəcək".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. ən-Nisa surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. əl-Maidə surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. əl-Kəhf surəsindən bir ayənin təfsiri;

4. Bu məsələlərin ən əhəmiyyətli bu suallara verilən cavablardır. Bu məqamda cibte və tağuta iman nə mə'nada işlənmişdir? Bu iman qəlbən e'tiqad etmək deməkdirmi? Yoxsa bu iman belə e'tiqad sahiblərinin onların (cibtin və tağutun) bə'ziləri ilə razılaşması və bütövlükdə puçluğunu bilməsi deməkdir?

5. Onların (Kitab əhlinin) Allahı inkar etdiklərini bildikləri kafirlərin mö'minlərdən daha doğru yolda olduqlarını deməsi;

6. Bu fəsildə aydınlaşdırılması nəzərdə tutulan əsas məsələ, yə'ni şirkin Əbu Səidin danışdığı hədisdə olduğu kimi, çox adamda olması;

7. Peyğəmbərin bunun baş verəcəyini qabaqcadan bəyan etməsi (bu millətdən olan çox adamın bützlərə ibadət etməsi nəzərdə tutulur);

8. Ən təəccüblü bir iş: Muxtar kimi hər iki şəhadəti (Əşhədü ən la ilahə illəllah və əşhədü ənna Mühəmmədən rəsulullah) qəbul edib özünün bu ümmətdən olduğunu, Allahın elçisinin, Qur'anın haqq olduğunu bəyan etməklə yanaşı, peyğəmbərlik iddiasında olan adamların meydana çıxması. İşə bax ki, o, bir tərəfdən Məhəmmədin peyğəmbərlərin sonuncusu olduğunu, digər tərəfdən bununla açıq-aydın ziddiyyət təşkil edən bütün bu sözləri deyir. Muxtar əshabələrin dövrünün sonlarında meydana çıxmış və dəstə-dəstə adamlar ona inanaraq onun ardınca getmişlər;

9. Haqqın, yer üzündən əvvəllər kəsildiyi kimi, bir daha tamamilə kəsilməyəcəyi və bir tayfanın haqdan uzaqlaşmayacağı müjdəsi;

10. Onların sayca az olacaqlarına baxmayaraq, nə onları meydanda qoyub qaçanların, nə də onların əleyhinə çıxanların onlara zərər verə bilməyəcəyi haqqında fikrin doğru çıxmasından ibarət ən böyük mö'cüzə;

11. Bu şərtin qiyamət qopanadək qüvvədə olacağı;

12. Buradakı hədisdə haqqında danışılan hadisələrin artıq baş verməsindən ibarət böyük mö'cuzələr, o cümlədən: Peyğəmbərin (s.s) xəbər verdiyi kimi, onun

ümmətinin ərazisinin şimala və cənuba deyil, şərqə və qərbə doğru genişlənməsi, bu ümmətə iki xəzinə (Kəsrinin və Qeysərin taxt-tacları və sərvətləri) verilməsi, Allahdan ümməti üçün istədiyi iki şeyə (indicə qeyd olunmuş torpaqlara və xəzinələrə işarədir – Ə.Ə.) müsbət, üçüncüyə mənfi cavab alınması – artıq onlar arasında ədavətin düşməsi və bunun qiyamət qopadək davam edəcəyinin doğru çıxması, onun öz ümmətindən bə'zilərinin bir-birini həlak edəcəyi, bə'zilərinin bir-birini əsir edəcəyi, öz ümməti üçün onları doğru yoldan azdıracaq başçılarından haqlı olaraq qorxması, onun bu ümmətdən peyğəmbərlik edərək gələcəkdən xəbər vermək iddiasında olan adamların çıxacağı haqqındakı verdiyi xəbərlərin doğruluğu, bir tayfanın haqq uğrunda mübarizədə qalib çıxacağına doğruluğu. Artıq bütün bunlar, ayrılıqda hər birinin ağılasığmaz olması ilə yanaşı, onun xəbər verdiyi kimi olmuşdur;

13. Peyğəmbərin öz ümməti üçün adamları doğru yoldan azdıran imamlardan qorxmasının xüsusi vurğulanması;

14. Bütlərə ibadətin nə mə'nə verməsinə diqqətin yönəldilməsi.

SEHR HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamları: “... *Onlar bilirdilər ki, onu (sehri – Ə.Ə.) öyrənənin Axirətdə bir nəsibi olmaz...*” (əl-Bəqərə, 102).

“... *Cibtə və tağuta aldanıb...*” (ən-Nisa, 51).

Ömər (Allah ondan razı olsun!) demişdir: “Cibt – sehrdir, tağut – şeytan”. Cabir (Allah ondan razı olsun!) demişdir: “Tağutlar şeytanların səmadan enib xəbərlər gətirdikləri kahinlərdir; onlardan hər məhəllədə (tayfada, insanda, canlıda – Ə.Ə.) biri var”.

Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Özünüzlü onları işləyənin məhvi ilə nəticələnən yeddi günahdan gözləyin!” Soruşmuşlar: “Ya Rəsulullah, onlar hansılardır?” Demişdir: “Allaha şəriq qoşmaq, sehlə məşğul olmaq, Allahın haqlı hesab etmədiyi halda adam öldürmək, rüşvət və sələm almaq, yetim malını mənim-səmək, döyüş günü meydandan qaçmaq, namuslu, qafil, mö'min qadınları namussuzluqda günahlandıraraq onlara böhtan atmaq” (Buxari – 2615, Müslim – 89).

Cündəbdən isə Peyğəmbərin (s.s) özündən eşitdiyi belə bir hədis rəvayət olunur: “Sehrkarın öhdəsindən qılinc zərbəsi ilə gəlmək olar”. Bu hədisi Tirmizi (1460) rəvayət etmiş və onun Peyğəmbərin özündən deyil, əshabələrindən eşidilmə hədis olduğunu söyləmişdir.

Buxarinin hədis kitabında isə Bücalə ibn Əbədənin belə dediyi göstərilir: “Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun!) yazılı əmr (fərman) vermişdi ki, hər bir sehrkar kişini və qadını öldürün. Biz də üç sehrkar kişi öldürdük”. Həfsədən (Allah ondan razı olsun!) də onu sehirləmiş bir cariyəsini (kənizini – Ə.Ə.) öldürməyi əmr etdiyi və cariyənin öldürüldüyü rəvayət olunmuşdur. Həmin hədisə Cündəbdən də rəvayət olunmuşdur. Əhməd bu hədisin Peyğəmbərin (s.s) üç əshabəsindən (Ömər, Həfsə, Cündəb – Ə.Ə.) rəvayət olduğunu söyləmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Bəqərə surəsindən bir ayənin təfsiri;

2. ən-Nisa surəsindən bir ayənin təfsiri;

3. Cibtin və tağutun, onların arasındakı fərqi təfsiri (izahı);

4. Tağutun həm cinlərdən, həm də insanlardan ola bilməsi;

5. Qəti qadağan olunan yeddi həlakəddici günahla tanışlıq;

6. Sehrkarın kafirlik (Allahı inkar – Ə.Ə.) etməsi;

7. Onun qətlə məhkum edilməsi və tövbəsinin qəbul olunmaması;

8. Sehrbazlığın müsəlmanlar arasında Ömər dövründə belə mövcud olduğunu görürüksə, ondan sonra bunun nə dərəcədə yayılmasının təsəvvürə gətirilməsi.

SEHRİN NÖVLƏRİNDƏN BƏ'ZİLƏRİNİN BƏYANI FƏSLİ

Əhməd demişdir: “Məhəmməd ibn Cə'fər Övfdən, Övf Həyyan ibn Əladan, Həyyan da Qütn ibn Qəbisədən, Qütn ibn Qəbisənin atasının Peyğəmbərdən (s.s) bu sözləri eşitdiyini danışmışdır: “İyafə (quşları hürkütəklə fal açmaq – Ə.Ə.) də, tərq (yer üstündə xətlər çəkmək – Ə.Ə.) də, tirə (işin nəhs gətirməsinə inam – Ə.Ə.) də cibtdir”.

Övf demişdir: “İyafə – quşları hürküdüb uçurmaqdır, tərq – yer üstündə çəkilən xətdir”.

Cibt, Həsənin dediyinə görə, şeytan sədasıdır. Bu çox yaxşı isnadlı bir hədisdir, Əbu Davudda, Nəsaidə

və İbn Hibbanın hədis kitabında ona istinadən verilmişdir.

İbn Abbasdan (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) isə Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunmuşdur: “Nücum (ulduz elmi, astronomiya, çox ehtimal ki, ancaq astrologiya – Ə.Ə.) elmindən bir fəsil öyrənən sehdən bir fəsil öyrənmiş olur. Birincidən nə qədər öyrənərsə, ikincidən də o qədər öyrənər”. Bu hədisi Əbu Davud rəvayət etmişdir. Səhih hədisdir, isnadı e'tibarlıdır.

Nəsai (7/112) isə Əbu Hüreyrənin danışdığı bu hədisi verir: “Kim bir düyün bağlayıb ona üfürərsə, sehr etmiş olur; kim sehr edərsə, Allaha şəriq qoşmuş olur. Kim bir şeyə (ürəkdən – Ə.Ə.) bağlanarsa, (Allaha yox – Ə.Ə.) ona təvəkkül etmiş olur”.

İbn Məs'uddan da Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Mən sizə dedi-qodunun nə olduğunu deyimmə? Bu, böhtan və adamlar arasında söz gəzdirməkdir”. Hədisi Müslim (2606) rəvayət etmişdir. Buxari və Müslim İbn Ömərdən (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyini rəvayət etmişlər: “Bəlağətdə də bir sehr var”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. İyafənin, tərqi və tirənin cibətə aid olması;
2. İyafənin, tərqi və tirənin izahı;
3. Nücum elminin sehrin bir növü olması;
4. Düyün vurub üfürməyin də sehr olması;
5. Qeybət qılmağın, söz gəzdirməyin də bu qəbildən olması;
6. Bə'zən fəsahtin (gözəl danışığın – Ə.Ə.) də bu qəbildən olması.

KAHİNLƏR VƏ BU QƏBİLDƏN OLAN ADAMLAR HAQQINDA FƏSİL

Müslim öz hədis kitabında Peyğəmbərin (s.s) arvadlarının birindən Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini rəvayət etmişdir: “Kim falçıya gedib fala baxdırsa və ona inansa, onun (fala baxdıranın – Ə.Ə.) qırx gün namazı qəbul olunmaz”.

Əbu Hüreyrənin rəvayətinə görə, Peyğəmbər (s.s) belə demişdir: “Kim bir kahinin yanına gedib onun dediyini təsdiq edərsə, Məhəmmədə nazil olanı inkar etmiş olur”. Bu hədisi Əbu Davud (4203) rəvayət etmişdir.

Bu hədis dörd mühəddisin (Tirmizi, İbn Macə, Əbu Davud, Nəsai) hədis kitablarında və Hakimdə də var. Hakimin dediyinə görə, bu hədis Buxari və Müslimə görə, səhih hədisdir. Əbu Hüreyrədən: “Kim falçının və ya kahinin yanına gedib onun dediyinə inansa, Məhəmmədə nazil olanı inkar etmiş olur” şəklində rəvayət olunmuşdur.

Əbu Yə'la da İbn Məs'uddan yaxşı bir isnadla buna bənzər bir hədis rəvayət etmişdir.

İmran ibn Huseyn Peyğəmbərdən (s.s) belə bir hədis danışmışdır: “Kim ya özü sınaq etsə (işin gətirməməsinə, nəhs gətirməsinə, düşər-düşməzə, səbir gətirməyə inansa – Ə.Ə.), yaxud onun üçün sınaq edilsə, kim baxıcılıq etsə (gələcəkdən, taledən xəbər vermək istəsə – Ə.Ə.), yaxud özü falına baxdırsa, kim sehr (sehr-cadu – Ə.Ə.) etsə, yaxud sehrbaza müraciət etsə, bizdən deyil; kim kahinin yanına gedib onun

dediklərini təsdiq etsə, Məhəmmədə nazil olanı inkar etmiş olur". Bu hədisi Bəzzar çox yaxşı bir isnadla rəvayət etmişdir. Təbərani də onu yaxşı bir isnadla İbn Abbasın dilindən "kim kahinin..." ifadəsinədək rəvayət etmişdir.

Bəğəvi demişdir: "Ərraf (falabaxan – Ə.Ə.) gələcəkdə baş verən hadisələri əvvəlcədən bildiyini deyib bununla da guya oğurlanmış şeyin, azmış adamın və s. yerini göstərdiyini iddia edənə deyilir. Beləsinə kahin də deyilir. Kahin əslində gələcəkdə baş verəcək qeyri-müəyyən hadisələrdən xəbər verən adamdır. Onun insanın fikrindən keçənləri bildiyini deyənlər də olmuşdur". Əbülabbas ibn Teymiyyə də bu barədə öz fikrini bildirmişdir: "Ərraf – kahin, münəccim, rəmmal və onlar kimi bu yollarla işlərdən xəbərləri olduğunu (hər şeyi bildiklərini – Ə.Ə.) deyən adamların adıdır". İbn Abbas isə "əba cadin" ("əbcəd" – falçılıq edərkən haqqında fal açılan adamın adının hərflərini müvafiq rəqəmlərə çevirib hesablamaqdan ibarət üsul, mollalar bunun üçün "kiçik əbcəd hesabı" deyilən sistemdən istifadə edirlər. Bundan sonra "əbcəd" kimi veriləcək – Ə.Ə.) yazan və ulduzlarla fala baxan adamlar haqqında demişdir: "Bu işlə məşğul olanın Allah yanında bir nəsibi olduğuna inanmıram".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Qur'ana inanmaqla kahinin sözünü təsdiq etməyin bir araya sığmaması;
2. Kahinə inanmağın küfr olmasının bəyanı;
3. Bu işdə falına baxılan adamın da falabaxan qədər günahkar olması;

4. Özü sınaqçı olmayıb başqasının onun üçün sınaq etdiyi (işinin nəhs gətirdiyi haqqında fal açdığı – Ə.Ə.) adamın da elə bunu edən qədər günahkar olması;
5. Sehr-cadu etdirən adamın kafir olması;
6. “Əbcəd” üsulu ilə fala baxan adamın da kafir olması;
7. Kahin və ərraf arasındakı fərq.

NÜŞRƏ (SEHR-CADUNUN AÇILMASI) HAQQINDA FƏSİL

C abirdən rəvayət olunur ki, Rəsulullahdan (s.s) nüsrə haqqında soruşanda o demişdir: “O, şeytanın əməllərindən biridir”. Bu hədisi Əhməd yaxşı bir isnadla rəvayət etmişdir. Əbu Davud da bu hədisi rəvayət etmiş və həm də bu barədə demişdir: “Əhməddən nüsrə haqqında soruşmuşlar, o demişdir: – İbn Məs’ud bütün belə əməllərə nifrət edir”. Buxaridə də Qətadədən belə rəvayət olunur: “Mən İbn Müseyyibə dedim: – Sehr-caduya salınmış, yaxud caduya salınıb öz qadınına yanaşa bilməyən adamın sehr-cadusunu açmaq, yaxud cinləri ondan uzaqlaşdırmaq olar? Cavab verdi: – Bir halda ki bundan yaxşı məqsəd güdülür, olar; fayda verən şey qadağan deyil”; Həsəndən rəvayət olunur ki, o belə demişdir: “Sehri sehrkardan başqa heç kəs aç bilməz”.

İbn Qeyyim demişdir: “Nüsrə sehrin sehrə salınmış adamdan açılmasıdır (uzaqlaşdırılmasıdır – Ə.Ə.). Onun iki növü var. Birincisi: onu özü kimi başqa bir sehlə açmaq. Bu şeytan əməli adlandırılmış və Həsənin

sözünün aid olduğu növdür. Bu zaman sehr-cadu açan və cadusu açılan adam şeytanın sevdiyi işlə məşğul olub ona yaxınlaşırlar (doğmalaşırlar – Ə.Ə.), şeytan da sehrə salınmış adamın xətrinə öz sehrini puça çıxarır. İkincisi: ovsun, Allahın adını zikr edib Ona pənah aparmaq, dərmanlar və qadağan olmayan dualardır. Bu növə icazə verilir”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Nüsrənin qadağan olunması;

2. Nüsrənin qadağan olunan növü ilə müəyyən çətinliyi aradan qaldırdığı üçün icazə verilən növü arasındakı fərq.

TƏTƏYYÜR (SINAQ, İŞİN NƏHS GƏTİRMƏSİ) HAQQINDA FƏSİL

Allah-təalanın kəlamları: “... *Onların bu uğursuzluğu Allahdan deyilmi? Lakin onların çoxu bunu bilməzlər*” (əl-Ə’raf, 131).

“*Dedilər: – İşinizin nəhs gətirməsində (uğursuzluqda – Ə.Ə.) özünü günahkarsınız...*” (Yasin, 19).

Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Nə xəstəliyin yoluxması doğrudur, nə işin nəhs gətirməsi, nə də Səfər ayının nəhs ay olması”. Bu hədisi Buxari və Müslim öz hədis kitablarında vermiş və Müslim əlavə etmişdir: “... nə ulduzların yağış yağdırması, nə də qulyabanı”.

Buxari ilə Müslim Ənəsdən rəvayət etmişlər ki, Rəsulullah (s.s) belə demişdir: “Nə xəstəliyin yoluxması doğrudur, nə işin nəhs gətirməsi; təkcə fala

sözüm yoxdur". Soruşmuşlar ki, fal deyəndə nə nəzərdə tutursan, cavab vermişdir: "Bir adamın başqasına ürək oxşayan, ümid verən söz deməsini".

Əbu Davud da e'tibarlı bir isnadla Üqbə ibn Amirin belə dediyini rəvayət etmişdir: "Bir dəfə Rəsulullahın (s.s) yanında tirənin növlərindən söz düşdü. O dedi: – Onların içərisində ən yaxşısı faldır ki, bir müsəlmanı yolundan qaytarmır, gördüyü işdən çəkəndir. Əgər biriniz bir xoşagəlməz işə rast gəlsə, belə desin: "İlahi, bizə nə yaxşı şeyləri Səndən başqa kimsə verə bilməz, nə də pis şeyləri Səndən başqa kimsə bizdən uzaqlaşdırma bilməz; hər şey Sənin iradənlədir".

İbn Məs'udun Peyğəmbərin özündən danışdığı hədisdə deyilir: "Tirəyə inanmaq şirkdir, tirəyə inanmaq şirkdir, ona inanan adam heç vəhclə bizdən deyil... Lakin Allaha təvəkkül etsən, onu səndən uzaqlaşdırar". Bu hədisi Əbu Davud və Tirmizi rəvayət etmiş, Tirmizi həm də ona düzəliş vermiş, sonunu (üç nöqtədən sonra – Ə.Ə.) İbn Məs'udun sözü ilə tamamlamışdır.

Əhmədin hədis kitabında İbn Ömərən danışdığı hədisdə Peyğəmbərin (s.s) bu sözlərini oxuyuruq: "Kim işin nəhs gətirməyinə inanıb yolundan qayıtsa, şirkə qurşanmış olur". Dedilər: "Bəs bu günahı nə ilə yumaq olar?" Dedi: "İlahi, xeyir də Səndəndir, nəhs də. Səndən başqa ilahi yoxdur" (Əhməd – 2/220). Yenə də Əhmədin Fəzl ibn Abbasdan rəvayət etdiyi hədisdə Peyğəmbərin belə dediyini görürük: "Tirə – adamı fikrindən döndərən, onu yoldan qaytaran şeyə (nəhs fala – Ə.Ə.) deyilir".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Diqqətin Allah-təalanın: “... *Onların bu uğursuzluğu Allahdan deyilmi?*” kəlamına və “... *işinizin nəhs gətirməsində özünü günahkarsınız*” kəlamına yönəldilməsi;

2. Xəstəliyin yoluxmasının inkarı;

3. Tirənin inkarı;

4. Bayquş ulamasının uğursuzluq gətirməsinin inkarı;

5. Səfər ayının nəhs ay olmasının inkarı (ümumiyyətlə hər hansı bir zaman fasiləsinin nəhs olmasının inkarı – Ə.Ə.);

6. Fala baxmağın və baxdırmağın inkar edilməsi və məqbul sayılmaması;

7. Peyğəmbər (s.s) fal deyəndə nə nəzərdə tuturdu;

8. Qəlbə bu kimi şeylərin (falabaxana, kahinə, işin nəhs gətirməsinə və s. inam – Ə.Ə.) arzuolunmaz hal olmasına baxmayaraq, onların insana ziyan verməməsi və Allahın bunları Ona təvəkkül edən adamlardan uzaqlaşdırması;

9. Özündə belə şeylərin olduğunu görən adamın öz günahını yumaq üçün deməli olduğu sözlər;

10. Tirənin (sınağın, nəhsliyə inanmağın və s. – Ə.Ə.) şirk olmasının bəyanı;

11. Pislənən tirənin izahı.

ASTROLOGİYA (ULDUZ FALI) HAQQINDA FƏSİL

Buxari özünün hədis kitabında deyir: “Qətadə demişdir: “Allah ulduzları üç məqsədlə yaratmışdır: səmaya zinət olmaq üçün, şeytanların başına

daş salmaq üçün (yada sal: meteorun Allah kəlamını kahinə ötürən şeytanı məhv etməsi – Ə.Ə.) və istiqamətlərin tə'yin olunmasında nişanlar kimi istifadə edilmək üçün; kim onların yaradılmasının məqsədini başqa cür izah etsə, səhv etmiş və öz nəсібini itirmiş, bilmədiyi şey haqqında danışmış olar". Hərbin qeyd etdiyinə görə, Qətədə ayın mənzillərinin (ay hansı bürcdə olanda nə baş verməsini – Ə.Ə.) öyrənilməsinə də pisləmiş, buna İbn Üyeynə də izn verməmişdir. Ayın mənzillərinin öyrənilməsinə Əhməd və İshaq e'tiraz etməmişlər.

Əbu Musadan Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: "Üç adam Cənnətə düşməz: sərxoşluq edən, qohumluq bağlarını kəsən, sehrin doğruluğunu təsdiq edən". Bu hədisi Əhməd və İbn Hibban rəvayət etmişlər.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ulduzların yaradılmasının hikməti;
2. Bunun əksini iddia edənlərə cavab;
3. Ayın mənzillərinin öyrənilməsi məsələsində mühəddislərin müxtəlif fikirdə olması;
4. Sehrin puç olduğunu bilə-bilə ona inananların hədələnməsi.

ULDUZ BÜRCLƏRİNDƏN YAĞMUR DİLƏYƏNLƏRƏ DAİR FƏSİL

Allah-təalanın kəlamı: *"Sizə ruzi verənə şükür etmək əvəzinə, onu yalana çıxarıb, ruzini bir başqasının verdiyini deyəcəksinizmi?"* (əl-Vaqiə, 82).

Əbu Malik Əş'əridən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Ümmətim cahiliyyə dövründən qalmış dörd adəti tərک etməyəcək: öz ləyaqəti ilə fəxr etmək, başqasının keçən keçmişinə tənə etmək, ulduzlardan yağmur diləmək və ölü üstündə mərsiyə deyib ağlamaq”. Həmçinin demişdir: “Mərsiyə deyən qadın özü öləndən qabaq tövbə etməsə, Qiyamət günü ona qatrandan paltar və qoturdan zireh (bədəni köz yara olacaq – Ə.Ə.) geydirəcəklər”. Hədisi Müslim (934) rəvayət etmişdir. Buxari və Müslimin Zeyd ibn Xaliddən (Allah ondan razı olsun!) etdikləri rəvayətdə Zeyd belə deyir: “Bir dəfə Rəsulullah (s.s) Hüdeybiyyədə bizim qarşımızda sübh namazı qıldı. O gecə güclü yağış yağmışdı. Rəsulullah (s.s) namaz qılıb qurtarandan sonra adamların qarşısında dayanıb dedi: “Bilirsiniz Rəbbiniz nə dedi?” Dedilər: “Allah və Onun Rəsulu hamıdan yaxşı bilirlər”. Rəsulullah (s.s) dedi: “Rəbbiniz dedi ki, qullarımdan biri mənə iman gətirdi və kafir oldu. Kim dedi ki, bizim üçün Allahın fəziləti və mərhəməti ilə yağış yağdı, o mənə iman gətirdi və ulduza qarşı kafir oldu. Əksinə, kim dedi ki, bizim üçün filan bürc filan ulduz yağış yağdırdı, o mənə qarşı kafirlik etdi və ulduza iman gətirdi”.

Buxari ilə Müslimin İbn Abbasın dilindən rəvayət etdikləri hədis də bu mə'nanı verir. Orada deyilir ki, bə'zi adamlar dedilər ki, filan bürc, filan ulduz doğru dedi. Belə olduqda Allah bu ayələri nazil etdi: *“Mən ulduzların mövqelərinə necə and içməyim? Bilsəydiniz o necə böyük bir anddır! O, Qur'ani-Kərimdir. Qorunub saxlanan bir kitabdadır. Ona yalnız pak olanlar toxunar. O, aləmlərin Rəbbindən nazil olmuşdur. Siz*

bu sözdən istifadə edirsinizmi? Sizə ruzi verənə şükür etmək əvəzinə, onu yalana çıxarıb ruzini bir başqasının verdiyini deyəcəksinizmi?" (əl-Vaqiə, 75-82).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Vaqiə surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. İslam ümmətində cahiliyyə dövründən qalmış dörd əlamətin tərک olunmaması;
3. Bunlardan bə'zisində küfr olması;
4. İnsanı islam millətindən xaric etməyən küfrün mövcudluğu;
5. Allah-təalanın "Mənim qullarımdan biri mənə iman gətirdi və kafir oldu" kəlamının ne'mətin nazil olmasının səbəbini (səbəbkarnı – Ə.Ə.) aydınlaşdırması;
6. Burada imanın nədən ibarət olmasının dərki;
7. Burada küfrün nədən ibarət olmasının dərki;
8. Buradakı "filan bürc, filan ulduz doğru dedi (istədiyimizi yerinə yetirdi – Ə.Ə.)" ifadəsinin dərki;
9. Peyğəmbərin "Bilirsiniz sizin Rəbbiniz nə dedi?" kəlamının alimin (öyrədənin – Ə.Ə.) öyrənən üçün məsələni onun özünə sual verməklə üzə çıxarması (aydınlaşdırması – Ə.Ə.) üsulu olması;
10. Mərsiyəçi (ağı deyən – Ə.Ə.) qadının hədələnməsi.

**ƏL-BƏQƏRƏ SURƏSİNİN 165-Cİ VƏ
ƏT-TÖVBƏ SURƏSİNİN 24-CÜ
AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL**

"İnsanlar arasında Allahı qoyub ona bənzətdiklərini özlərinə tanrı qəbul edən və həmin bənzərləri Allahı sevdiqləri kimi sevənlər də var" (əl-Bəqərə, 165).

“De: – Atalarınız, oğullarınız, qardaşlarınız, ər-arvadınız, qohum-əqrəbanız, əldə etdiyiniz mal-dövlət, kasad olacağından qorxduğunuz ticarətiniz, xoşunuza gələn evləriniz sizin üçün Allahdan, Onun Rəsulundan, Onun yolunda cihad etməkdən əzizdirsə, Allahın əmri gəlincə gözləyin; Allah dinsizləri doğru yola yönəltməz” (ət-Tövbə, 24).

Ənəsdən Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Sizin heç biriniz inanmaz ki, mən ona oğlundan, atasından, bütün adamlarından daha əziz olam” (Buxari – 15, Müslim – 44).

Yenə də onların ikisi Ənəsdən belə rəvayət etmişlər: “Rəsulullah (s.s) demişdir: “Üç xüsusiyyətə malik olan adam imanın şirinliyini dadar: Allah və Onun Rəsulunu hər şeydən çox sevən, bir başqa adamı başqa məqsədlə deyil, yalnız Allah xətrinə sevən, Allahın küfrdən xilas etdiyi və bundan sonra küfrə qayıtmaq, beləliklə də oda (Cəhənnəm – Ə.Ə.) atılmaq istəməyən adam”.

Bu məzmunlu başqa bir rəvayət belə başlanır: “İmanın şirinliyini dadmaq istəyən adam gərək...” (Buxari – 5694, Müslim – 43).

İbn Abbasdan rəvayət olunur: “Kim başqalarını Allah xətrinə sevsə, onlara Allah xətrinə nifrət etsə, onlarla Allah xətrinə dostluq etsə, Allah xətrinə düşmənçilik etsə, bunlarla Allaha yaxın ola bilər. Bir Allah qulu (bəndəsi – Ə.Ə.) nə qədər çox namaz qılır-qılsın, oruc tutur-tutsun, bu deyilən xüsusiyyətlərə malik olmayınca imanın dadını bilməz. İndi adamların dostluğu dünya işləri (malı – Ə.Ə.) üzərində bərqərar olub ki, bu da onlara fayda verməz”. Bu hədisi İbn Cərir rəvayət etmişdir.

İbn Abbas Allahın *“Elə ki, onların tabe olduqları əzabı gördülər, özlərinə tabe olanlarla onların aralarındakı bağlar kəsiləcək və onların tabe olduqları onlardan imtina edəcəklər”* (əl-Bəqərə, 166) kəlamı haqqında demişdir ki, burada bağlar dedikdə məhəbbət (məhəbbət bağları – Ə.Ə.) nəzərdə tutulur.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Bəqərə surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. Bəraət (ət-Tövbə) surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. Müsəlman üçün Peyğəmbəri (s.s) öz canından, ailəsindən və malından çox sevməyin vacibliyi;
4. İmanın inkar edilməsinin insanın İslamdan xaric olmasına dəlalət etməməsi;
5. İmanın bə'zən insanın dada bildiyi, bə'zən də dada bilmədiyi bir şirinliyinin olması;
6. Onlara malik olmadan Allaha yaxınlaşmağın mümkün olmadığı və bir nəfərin belə imanın dadını bilmədiyi ürəkdən gələn dörd əməl (xüsusiyyət – Ə.Ə.);
7. Adamların dostluğunun dünya malı üzərində bərqərar olması faktını əshabənin özünəməxsus şəkildə başa düşməsi;
8. *“... onların aralarındakı bağlar kəsiləcək”* ifadəsinin təfsiri;
9. Müşriklər arasında da Allahı çox sevən adamların olması;
10. Səkkiz şeyi (valideynləri, bacı-qardaşı, övladları, ər-arvadı, qohumları, mal-dövləti, ticarəti, mənzili) öz dinindən artıq sevənlərin hədələnməsi;
11. İnsanın bir şeyi Allaha bənzədib onu Allahı sevdiyi qədər sevməsinin ən böyük şirk olması.

**ALİ-İMRAN SURƏSİNİN 175-Cİ,
ƏT-TÖVBƏ SURƏSİNİN 18-Cİ VƏ
ƏL-ƏNKƏBUT SURƏSİNİN 10-CU
AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL**

“Şeytan sizi öz dostları ilə qorxudur; iman gətirmişsinizsə, onlardan qorxmayın, məndən qorxun!” (Ali-İmran, 175).

“Allahın məscidlərini yalnız Allaha, Axirət gününə inananlar, namaz qılanlar, zəkat verənlər və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmayan adamlar abad edər” (ət-Tövbə, 18).

“İnsanlar arasında elələri var ki, biz Allaha iman gətirdik deyər və Allah uğrunda bir əziyyətə düşən kimi isə adamların (kafirlərin – A.M.) fitnəsini Allahın verdiyi əzab kimi qəbul edərlər...” (əl-Ənkəbut, 10).

Əbu Səiddən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunmuş hədisdə deyilir: “Bir adamın başqalarını Allah qəzəbi ilə qorxudub razılığa gətirməsi, Allahın verdiyi ruziyə görə onlara təşəkkür etməsi, Allahın ona vermədiyi şeyə görə başqalarını danlaması onun imanının zəifliyinə dəlalət edir. Allah ruzisini nə tamahkarın tamahı çəkib gətirə bilər, nə də nifrət edənin nifrəti uzaqlaşdırar bilər”.

Aişədən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Kim insanları qəzəbləndirib Allahı razı salmaq istəsə, Allah ondan razı olar və adamları da ondan razı salar; kim Allahı qəzəbləndirib insanları razı salmaq istəsə, Allahın özünün də ona qəzəbi tutar və insanları da qəzəbləndirib onun üstünə

salar". Bu hədisi İbn Hibban öz hədis kitabında (2563) rəvayət etmişdir.

İbn Məs'ud belə demişdir: "Əsil iman odur ki, Allahı qəzəbləndirməklə insanları razı salmayasan, Allahın verdiyi ruziyə görə heç kəsə paxıllıq etməyəsən, Allahın sənə vermədiyinə görə heç kəsi danlamayasan; ruzini nə tamahkarın tamahı çəkib gətirə bilər, nə də nifrət edən nifrəti uzaqlaşdırma bilər. Allah özü sevinci və fərəhi özünün arxayın və razı çağında, qayğını və kədəri isə şək və qəzəb çağında yaratmışdır".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ali-İmran surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. Bəraət (ət-Tövbə) surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. əl-Ənkəbut surəsindən bir ayənin təfsiri;
4. İmanın zəif və qüvvətli ola bilməsi;
5. Onun zəifliyinin üç əlamətinin olması;
6. Yalnız Allahdan qorxmağın (qorxutmaq haqqının yalnız Allaha aid edilməsinin – Ə.Ə.) fərz olması;
7. Allahdan başqa kimsədən qorxanın cəzalandırılacağı;
8. Yalnız Allahdan qorxanın savabı.

**ƏL-MAİDƏ SURƏSİNİN 23-CÜ,
ƏL-ƏNFAL SURƏSİNİN 2-Cİ VƏ 64-CÜ,
ƏT-TƏLAQ SURƏSİNİN 3-CÜ AYƏLƏRİNƏ
DAİR FƏSİL**

"... İman gətirmişsinizsə, Allaha təvəkkül edin" (əl-Maidə, 23).

"Mö'min o adamlardır ki, Allahın adı çəkildə qəlbləri titrəyir" (əl-Ənfal, 2).

“Ey Peyğəmbər, sənə tək Allah yetər...” (əl-Ənfal, 64).

“... Kim Allaha təvəkkül etsə, tək Allah ona yetər (bəsdir – Ə.Ə.)...” (ət-Talaq, 3).

İbn Abbasın belə dediyi rəvayət olunur ki, *“Bizə tək Allah yetər, o nə gözəl vəkildir!”* (Ali-İmran, 173) ayəsini İbrahim əleyhissəlam oda atılarkən oxumuşdur. Bu ayəni Məhəmməd (s.s) də ona *“Adamlar sizin əleyhinizə bir ordu topladılar, onlardan qorxun”* (Ali-İmran, 173) deyiləndə söyləmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allaha təvəkkül etməyin fərz olması;
2. Onun imanın şərtlərindən biri olması;
3. əl-Ənfal surəsinin bir ayəsinin təfsiri;
4. Həmin surənin sonrakı ayələrindən birinin təfsiri;
5. ət-Talaq surəsinin ayələrindən birinin təfsiri;
6. Bu kəlamı İbrahim və Məhəmməd (s.s) çətinliyə düşərkən işlətdikləri üçün onun əhəmiyyətinin böyük olması.

ƏL-Ə'RAF SURƏSİNİN 99-CU VƏ ƏL-HİCR SURƏSİNİN 56-CI AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL

“Onlar Allahın məkrindən (cəzasından – Ə.Ə.) arxayın idilərmə? Allahın məkrindən yalnız məhvə məhkum olmuş millət əmin ola bilər” (əl-Ə'raf, 99).

“... Yolunu azmışlardan başqa kim öz Rəbbinin mərhəmətindən ümidini üzər?” (əl-Hicr, 56).

İbn Abbasdan rəvayət olunur ki, Rəsulullahdan (s.s) nəyin böyük günahlardan olduğunu soruşmuşlar, o cavab vermişdir: *“Allaha şəriq qoşmaq, Allahın verdiyi*

sevincdən fərəhlənməmək və Allahın məkrindən arxayın olmaq”.

İbn Məs’uddan isə belə rəvayət olunmuşdur: “Bir başqasını Allaha şərik qoşmaq, Allahın məkrindən arxayın olmaq, Allahın mərhəmətindən ümidini üzmək və Allahın bəxş etdiyi sevincdən fərəhlənməmək”. Bu hədisi Əbdürrəzzaq (5/65) rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Ə’raf surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. əl-Hicr surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. Allahın məkrindən arxayın olan adamlara şiddətli hədə-qorxu gəlinməsi;
4. Ümitsizliyə qapılanlara hədə-qorxu gəlinməsi.

ALLAHIN QƏZA-QƏDƏRİNƏ SƏBR ETMƏYİN ALLAHA İMANDAN OLMASI HAQQINDA FƏSİL

“Kim Allaha iman gətirirsə, Allah onun qəlbini doğru yola yönəldir” (ət-Tağabün, 11).

Əlqəmə bu ayədə nəzərdə tutulan adamlar haqqında belə demişdir: “Bu elə bir adamdır ki, başına müsibət gələndə onun Allahdan olduğunu bilib razı qalır və sakitləşir”.

Müslimin hədis kitabında isə Əbu Hüreyrədən Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “İnsanlarda iki xüsusiyyət küfrdür: başqalarının əsil-nəsəbinə tənə etmək və meyit üçün ağı deyib ağlamaq”.

Buxari ilə Müslim İbn Məs’uddan bir hədis rəvayət edirlər. Orada deyilir: “Sifətlərini döyüb cırmaqlayanlar,

yaxalarını cıranlar, cahiliyyə vay-şivəni qoparanlar bizdən deyil”.

Ənəsdən rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Allah öz quluna pislilik etmək istəyirsə, bu dünyada onun günah işləməyinin qarşısını almır ki, onunla Qiyamət günü hesablaşsın”.

Peyğəmbər (s.s) demişdir: “Mükafatın böyüklüyü bəlanın böyüklüyündən asılıdır. Allah-təala bir milləti sevirsə, ona bəla verir; kim bu bəla ilə razılaşa, Allah ondan razı qalır, kim qəzəblənsə, Allahın ona qəzəbi tutur”. Bu hədisi Tirmizi həsən hədis hesab etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. ət-Tağabün surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. Səbrin imandan olması;
3. Başqasının əsil-nəsəbinə tənə etməyin pislənməsi;
4. Meyit üstündə sifətini döyüb cırmaqlayan, yaxasını cıran, cahiliyyə vay-şivəni qoparan adamların bərk hədələnməsi;
5. Allahın öz quluna yaxşılıq etmək istəməsinin əlaməti;
6. Allahın ona pislilik etmək istəməsinin əlaməti;
7. Allahın öz qulunu sevməsinin əlaməti;
8. Qəzəbin qadağan edilməsi;
9. Üz vermiş bəladan razı olmağın savabı.

RİYAKARLIQ HAQQINDA FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamı: *“De: – Mən də sizin kimi bir insanam; mənə sizin tanrınızın tək bir tanrı olduğu vəhy olunur”* (Füsilət, 6).

Əbu Hüreyrədən belə bir hədis rəvayət olunur: “Allah-təala demişdir: – Mən şəriklərdən şirkə heç bir ehtiyacı olmayanıyam (Mənim heç bir şərikə ehtiyacım yoxdur – Ə.Ə.); kim bir iş görüb onda bir başqasını mənə şərik qoşsa, onu öz şirkilə birlikdə tərkdə-rəm”. Bu hədisi Müslim rəvayət etmişdir.

Əbu Səiddən rəvayət olunan hədisdə deyilir: “Sizin üçün, mənim fikrimcə, nəyin dəccal məsihdən (burada: yalançı peyğəmbər – Ə.Ə.) daha qorxulu olduğunu deyimmiz?” Dedilər: “De”. Dedi: “O, gizli şirkdir. Məsələn, bir adam namaz qılıanda başqa birisinin ona baxdığını görüb namazını bəzəyib-düzəyərsə, o bunu öz şirkini gizlətmək üçün edir”. Bu hədisi Əhməd (3/30) rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Füssilət surəsinin bir ayəsinin təfsiri;
2. Yararlı (yaxşı) bir işə Allaha daxil olmayan bir şey (şirk – Ə.Ə.) daxil olmuşsa, onun rədd edilməsindən ibarət böyük bir məsələ;
3. Bunun səbəbinin Allahın heç nəyə ehtiyacı olmasından ibarət olması;
4. Allahın şəriklərin ən yaxşısı olmasının da bunun səbəblərindən olması;
5. Peyğəmbərin (s.s) öz əshabələri üçün riyakarlıqdan qorxması;
6. Peyğəmbərin (s.s) bunu bir adamın Allaha ibadət üçün namaz qılarkən bir başqasının ona baxdığını görəndə öz namazını bəzəyib-düzəməsi ilə izah etməsi.

İNSANIN ÖZ ƏMƏLİ MÜQABİLİNDƏ DÜNYA MALINI İSTƏMƏSİNİN ŞİRK OLMASI HAQQINDA FƏSİL

Bu məzmunlu Allah kəlamları: *“Dünya həyatını və onun zinətlərini istəyənlərə bu dünyadakı əməllərinin qarşılığını tam verərik, onlar bunda heç bir şey itirməzlər”* (Hud, 15).

“Axirətdə isə onlar üçün oddan başqa bir şey yoxdur. Bu dünyada etdikləri orada boşə çıxar, işlətdikləri əməlləri batil olar” (Hud, 16).

Buxarinin hədis kitabında Əbu Hüreyrədən rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: *“Dinar-dirhəmin (qızıl-gümüş – Ə.Ə.), xəz, məxmər (pal-paltar, zinət – Ə.Ə.) qulu olan insan (müsəlman – Ə.Ə.) gün görməsin. Beləsinin istədiyi veriləndə razı qalar, verilməyəndə qəzəblənər. Beləsi gün görməsin, ayağına dəyməli daş başına dəysin; bədəninə batan tikan çıxmasın. Afərin saçı dağınıq, ayaqları toz-torpaq içində olub öz atının cilovunu Allah yolunda çəkənlərə! Beləsi keşikdə sayıq dayanır, ona verilən tapşırığı vicdanla yerinə yetirir; izn istəsə, ona izn verilməz, vasitəçilik etmək istəsə, sözü keçməz”*.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. İnsanın axirət əməli müqabilində dünya malı istəməsinin pislənməsi;
2. Hud surəsinin iki ayəsinin təfsiri;
3. Müsəlman bir insanın dinar-dirhəm, xəz, məxmər qulu adlandırılmasının mə'nası;

4. Bunun o müsəlmanın istədiyi veriləndə razı qalması, verilməyəndə qəzəblənməsi ilə izah olunması;

5. Peyğəmbərin “O, gün görməsin, ayağına dəyməli daş başına dəysin” ifadələrindəki mə’na;

6. Peyğəmbərin “Onun bədəninə (ayağına – Ə.Ə.) batan tikan çıxmasın” ifadəsindəki mə’na;

7. Bu hədisdə göstərilən sifətlərə malik mücahidin tə’riflənməsi.

**ALLAHIN HALAL BUYURDUĞUNU HARAM
VƏ HARAM BUYURDUĞUNU HALAL
BİLMƏKDƏ ALİMLƏRƏ VƏ HÖKMDAR-
LARA İTAƏT EDƏNLƏRİN HƏMİN
ALİMLƏRİ VƏ HÖKMDARLARI ÖZLƏRİNƏ
TANRI ETDİKLƏRİ HAQQINDA FƏSİL**

İbn Abbas demişdir: “Belə olsa, tezliklə sizin başınıza səmədan daş yağar... Mən deyirəm ki, Rəsulullah (s.s) belə deyib, siz deyirsiniz ki, yox, Əbu Bəkr və Ömər belə deyib!” Əhməd ibn Hənbəl isə demişdir: “Mən bu millətin belə bir işinə mat qalmışam ki, hədisin isnadını və səhih olduğunu bilə-bilə Süfyandan rə’y soruşmağa gedirlər”. Allah-təala buna görə belə deyir: *“Onun əmrinin əksinə hərəkət edənlər bir fitnəyə, yaxud ağırlı bir əzaba düşəcəklərindən çəkinsinlər”* (ən-Nur, 63). Bilirsinizmi burada fitnə nə mə’nadadır? Şirk mə’nasında. Görünür, Peyğəmbərin (s.s) kəlamının bir hissəsini rədd edən adamın qəlbinə bir az şəkk-şübhə düşməklə onun həlak olacağına işarədir”.

Ədi ibn Hatimdən rəvayət edirlər ki, o, Peyğəmbərin (s.s) bu ayəni oxuduğunu eşitmişdir: *“Onlar Allahu qoyub öz kahinlərini və rahiblərini özlərinə tanrı etmişlər”* (ət-Tövbə, 31). Mən ona (Peyğəmbərə – Ə.Ə.) dedim: “Biz onlara ibadət etmirik”. O dedi: “Onlar Allahın halal buyurduqlarını haram hesab edəndə onlarla birlikdə haram hesab edən, haram buyurduqlarını halal hesab edəndə onlarla birlikdə halal hesab edən siz deyilsinizmi?” Dedim: “Elədir”. Peyğəmbər (s.s) dedi: “Bu elə ibadət deməkdir”. Bu hədisi Əhməd və Tirmizi rəvayət etmişlər. Tirmizi həm də onu səhih hədis hesab etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. ən-Nur surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. Bəraət (ət-Tövbə) surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. Ədinin inkar etdiyi ibadətin mə'nasına diqqətin yönəldilməsi;

4. İbn Abbasın Əbu Bəkrdən və Ömərdən, Əhmədin Süfyandan misal gətirənləri və Peyğəmbərin (s.s) sözüünə və doğru isnada şübhə edənləri pisləmələri;

5. Vəziyyətin olduqca dəyişməsi, əksər adamların rahiblərə ibadəti (alimlərə itaəti – Ə.Ə.) ən yaxşı işlərdən sayması və bunun Allaha yaxınlıq, kahinlərə ibadətin isə elm və fiqh adlandırılması. Sonra vəziyyətin daha da dəyişməsi və Allahın əvəzinə əməlisalehlərdən olmayanlara, ikinci mə'nada isə (rahib və kahin adı altında – Ə.Ə.) cahillərə ibadət olunması.

**ƏN-NİSA SURƏSİNİN 60-Cİ,
ƏL-BƏQƏRƏ SURƏSİNİN 11-Cİ,
ƏL-Ə'RAF SURƏSİNİN 56-Cİ VƏ
ƏL-MAİDƏ SURƏSİNİN 50-Cİ
AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL**

“(Ya Məhəmməd!) Sən sənə nazil olana (Qur’ana) və səndən əvvəl nazil olanlara inandıqlarını deyənləri görmürsənmi? Onlar özlərinin tağut (bütlər və s. – Ə.Ə.) önündə mühakimə olunduqlarını istərlər. Hal-buki onlara onu inkar etmək əmr olunmuşdur. Şeytan isə onları azdırıb doğru yoldan çox uzaq olan bir zəlalətə sürükləmək istər” (ən-Nisa, 60).

“Onlara: – Yer üzündə pozğunçuluq etməyin! – deyildikdə deyərlər: – Biz sadəcə islah edənlərdənəm” (əl-Bəqərə, 11).

“Yer üzündə işlər qaydaya düşdükdən sonra orada pozğunçuluq törətməyin” (əl-Ə’raf, 56).

“Onlar cahiliyyə dövrünün hökmünü mü istərlər?” (əl-Maidə, 50).

Abdulla ibn Ömərdən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) belə demişdir: “Sizlərdən istəyi mənim gətirdiyimə (Qur’ana və Sünnəyə – Ə.Ə.) uyğun olmayan heç kəs mö’min deyil” (Buxari – 14, Müslim – 44). Nəvəvi bunun səhih hədis olduğunu demişdir.

Şə’bi demişdir: “Bir münafiqlə bir yəhudi arasında mübahisə olmuşdur. Yəhudi Məhəmmədin rüşvət almadığını və tərəfbazlıq etmədiyini (bu ifadə mətbu variantda yoxdur – Məhəmməd Əfifi) bildiyi üçün

demişdir: – Gedək hesabımızı Məhəmmədə kəsdirək. Münafiq isə yəhudilərin rüşvət alıb tərəfbazlıq etdiklərini (bu ifadə mətbu variantda yoxdur – Məhəmməd Əfifi) bildiyi üçün demişdir: – Yox, hesabımızı yəhudilərə kəsdirək. Beləliklə, onlar Cüheynədəki bir kahinin yanına gedib ona müraciət etmək barədə razılığa gəlirlər. Belə olduqda “...*deyənləri görmürsənmi?...*” (ən-Nisa, 60) ayəsi nazil olur. Belə də deyirlər ki, bu ayə başqa iki adamın mübahisəsi ilə əlaqədar nazil olmuşdur. Onlardan biri Peyğəmbərə (s.s), o biri isə Kə'b ibn Əsrəfə şikayət etməyi təklif edir, sonra isə Ömərə şikayət edirlər. Adamlardan biri əhvalatı Ömərə danışır, Ömər Rəsulullaha (s.s) şikayət etməyə razı olmayan adamdan soruşur ki, onun Peyğəmbərə (s.s) şikayət etmək istəməməsi doğrudurmu? O deyir: – Bəli. Ömər onu qılıncı vurub öldürür.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. ən-Nisa surəsinin bir ayəsinin təfsiri və bu ayənin tağutun nə olduğunu başa düşməyə kömək etməsi;

2. əl-Bəqərə surəsinin “*Onlara: – Yer üzündə pozğunçuluq etməyin! – deyildikdə...*” ayəsinin təfsiri;

3. əl-Ə'raf surəsinin “*Yer üzündə işlər qaydaya düşdükdən sonra orada pozğunçuluq törətməyin...*” ayəsinin təfsiri;

4. “*Onlar cahiliyyə dövrünün hökmünü mü istərlər?..*” ayəsinin təfsiri;

5. Şə'binin birinci ayənin nazil olmasının səbəbi haqqında dedikləri;

6. Doğru və yalançı imanın təfsiri (aydınlaşdırılması – Ə.Ə.);

7. Ömərlə münafiqin əhvalatı;

8. İstəyi Rəsulullahın (s.s) gətirdiyinə (Qur'ana və Sün-nəyə) uyğun olmayan heç kəsin mö'min ola bilməməsi.

ALLAHIN ADLARINDAN VƏ SİFƏTLƏRİNDƏN HƏR HANSI BİRİNİ İNKAR EDƏNLƏR HAQQINDA FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamı: “... *Onlar Rəhmanı* (mərhəmətli Allahı – Ə.Ə.) *inkar edirlər...*” (ər-Rə'd, 30).

Buxarinin hədis kitabında (11/138) deyilir: “Əli de-mişdir ki, adamlara hədis danışanda onların bildik-lərindən danışın. Yoxsa Allahın və Onun Rəsulunun təkzib olunmasını istəyirsiniz?”

Əbdürrəzzaq Mə'mərdən, Mə'mər İbn Tavusdan, İbn Tavus da öz atasından İbn Abbasın belə dediyini rəvayət edirlər ki, bir kişi Peyğəmbərdən (s.s) Allahın sifətlərinə dair bir hədisi dinləyərkən buna e'tiraz əlaməti olaraq titrəyib-əsdı. Bunu görən Peyğəmbər (s.s) dedi: “Görəsən, bunlar nədən qorxdular? Axı niyə aydın ayələr (Qur'an – Ə.Ə.) oxunanda ədəb-ərkanla dinləyirlər, onların bənzərləri (hədislər – Ə.Ə.) oxu-nanda isə canları çıxır?”

Qüreyş camaatı Rəsulullahdan (s.s) Rəhman adını eşidəndə bunu qəbul etmədilər və Allah onlar haq-qında bu ayəni nazil etdi: “... *Onlar Rəhmanı inkar edirlər...*” (ər-Rə'd, 30).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın adlarından və sifətlərindən hər hansı birini inkar edənin imanının olmaması;

2. Dinləyənin başa düşmədiyi hədisi danışmamağın məsləhət görülməsi;

3. ər-Rə'd surəsinin bir ayəsinin təfsiri;

4. Mə'nası anlaşılmayan hədisin adamların Allahı və Onun Rəsulunu (s.s) qəsdən də olmasa, təkzib etməsi ilə nəticələnməsi;

5. İbn Abbasın adlar və sifətlərdən hər hansı birini qəbul etməyənlərə həmin inkar etdikləri şeyin onları həlak etməsini (canlarını çıxarmasını – Ə.Ə.) deməsi.

ƏN-NƏHL SURƏSİNİN 83-CÜ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

“Onlar Allahın ne'mətini qəbul edər, sonra inkar edərlər...” (ən-Nəhl, 83).

Mücahid bu ayənin mə'nasını belə izah etmişdir: “Bu sözlər “Bunlar mənim malımdır, mənə ata-babamdan miras qalıb” deyən adamlara aiddir”.

Övn ibn Abdulla isə demişdir: “Bu sözlər “filan şey olmasaydı, filan cür olmazdı” deyənlərə aiddir”.

İbn Qüteybə demişdir: “Bu sözlər “Bu bizim tanrımızın şəfaəti ilə belə oldu” deyənlər haqqındadır”.

Əbülabbas isə Zeyd ibn Xaliddən rəvayət olunmuş, Allah-təalanın: “Mənim qullarımdan biri mənə iman gətirdi və kafir oldu... (əvvələ bax)” kəlamı ilə bağlı hədisi danışdıqdan sonra qeyd etmişdi ki, Qur'anda və Sünnədə Allah-sübhənünün Onun ne'mətlərini başqalarına əlavə edib (aid edib – Ə.Ə.) Ona şəriik çıxaranları pislədiyinə aid çoxlu misallar var.

Sələflərdən bə'ziləri demişlər ki, bu, dənizçilərin işi yaxşı gətirəndə, külək yaxşı əsirdi, sükançı bacarıqlı idi və bu kimi digər sözlər deməsinə aiddir ki, belə sözlər çox adamın dilində (danışığında – Ə.Ə.) var.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın verdiyi ne'mətin qəbulu (e'tirafı – Ə.Ə.) və onun inkarının təfsiri;
2. Allah ne'mətini inkar edən sözlərin çox adamın dilində olması;
3. Belə sözlərin işlədilməsinin Allah ne'mətini inkar etmək olması;
4. Bir qəlbə iki bir-birinə zidd şeyin özünə yer eləməsinin qeyri-mümkünlüyü.

ƏL-BƏQƏRƏ SURƏSİNİN 22-Cİ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

"... Bilə-bilə başqalarını Allaha bənzətməyin" (Əl-Bəqərə, 22).

İbn Abbas bu ayə haqqında demişdir: "Başqalarını Allaha bənzətmək (bərabər tutmaq – Ə.Ə.) elə bir şirkdir ki, gecənin zülmətində qara daş üzərində yeriyan qarışqa kimi gözəgörünməzdir. Bu belə sözlərdə özünü göstərir: "Ey filankəs, Allah haqqı, sənin canın üçün (canına and olsun – Ə.Ə.), mənim canım üçün, (müasir dilimizdə: "sən öl, mən ölüm" variantları daha çox işlənir – Ə.Ə.)". Yaxud bə'ziləri deyirlər: "Bu itciyəz olmasaydı, həyətdəki ördək vaqqıldayıb həşir salmasaydı, oğru evə girmişdi". Yaxud biri öz müsahibinə deyir: "Allah istəyən kimi və sən istəyən kimi

olsa..." və ya: "Allahın və filankəsin köməyi olmasaydı, sən filan şeyi edə bilməzdin". Bütün bunlar Allaha şərikin qoşmasıdır". Hədisi İbn Əbu Hətəm rəvayət etmişdir.

Ömər ibn Xəttabdan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: "Kim Allahdan başqa bir şeyə and içsə, Allahı inkar etmiş, yaxud ona şərikin qoşmuş olur". Bu hədisi Tirmizi (1535) rəvayət edib, həsən hədis adlandırmış, Hakim (1/18) isə onun səhih hədis olduğunu söyləmişdir.

İbn Məs'ud demişdir: "Yalandan Allaha and içmək doğrudan başqasına and içməkdən yaxşıdır".

Hüzeyfədən Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: "Allah və filankəs istəyən (deyən – Ə.Ə.) olsa..." – deməyin; deyirsinizsə, belə deyin: "Allah istəyən, sonra filankəs istəyən olsa". Bu hədisi Əbu Davud (4980) e'tibarlı bir isnadla rəvayət etmişdir.

İbrahim Nəx'idən rəvayət olunur ki, o belə deyərmiş: "Allaha və sənə pənah gətirmişəm" demək olmaz, "Allaha, sonra sənə pənah gətirmişəm" demək lazımdır. Həmçinin deyərmiş: "Demək lazımdır ki: "Əgər Allahın, sonra da sənənin köməyin olmasaydı,..", "Əgər Allahın və filankəsin köməyi olmasaydı..." demək olmaz".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. əl-Bəqərə surəsinin başqalarını Allaha bənzətmək haqqında ayəsinin təfsiri;

2. Əshabələrin (Allah onlardan razı olsun!) ən böyük şirk haqqında nazil olmuş ayənin ən kiçik şirkə də əhatə etməsi fikrində olması;

3. Allahdan başqa hər hansı bir şeyə and içməyin şirk olması;

4. Allahdan başqa hər hansı bir şeyə doğrudan and içməyin Allaha yalandan and içməkdən daha böyük günah olması;

5. Nitqdə “və” bağlayıcısı, yoxsa “sonra” zərinin işlədilməsinin məzmununda yaratdığı fərq.

ALLAHA AND İÇMƏKLƏ QANE OLMAYAN ADAMLAR HAQQINDA FƏSİL

İbn Ömərdən rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Ata-babanıza and içməyin! Kim Allaha and içsə, doğru and içsin! Kimin üçün Allaha and içsələr, (gərək – Ə.Ə.) razı qalsın (inansın – Ə.Ə.), kim bundan razı qalmasa, Allaha bəndə deyil”. Bu hədisi İbn Macə (2101) yaxşı bir isnadla rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ata-babaya and içməyin qadağan olması;
2. Bir nəfər üçün Allaha and içilərsə, onun and içən adama inanmağa borclu olması;
3. Allaha and içənə inanmayanın hədələnməsi.

“ALLAH İSTƏYƏN (DEYƏN – Ə.Ə.) VƏ SƏN İSTƏYƏN KİMİ OLSUN” İFADƏSİ HAQQINDA FƏSİL

Qüteylədən rəvayət olunur ki, bir dəfə bir yəhudi Peyğəmbərin (s.s) yanına gəlib deyibmiş ki, siz belə deməyinizlə Allaha şərikin qoşmuş olursunuz:

“Allah istəyən və sən istəyən kimi olsun”, yaxud “Kə’bəyə and olsun!” Guya belə olduqda Peyğəmbər (s.s) onlara (əshabələrə – Ə.Ə.) əmr etmişdir ki, and içmək istəsələr, belə desinlər: “Kə’bənin Rəbbinə and olsun!” və ya “Allah istəyən, sonra sən istəyən olsun”. Bu hədisi Nəsai rəvayət etmiş və onun səhih hədis olduğunu demişdir.

Nəsai İbn Abbasdan belə bir rəvayət də etmişdir ki, bir dəfə bir kişi Peyğəmbərə (s.s) “Allah istəyən və sən istəyən kimi olsun” demiş, Peyğəmbər (s.s) isə ona belə cavab vermişdir: “Məni Allaha bənzətdin (bərabər tutdun – Ə.Ə.)? Yalnız “Allah istəyən kimi olsun” de!”

İbn Macə Aişənin anabir qardaşı Tüfeylin belə dediyini rəvayət edir: “Bir dəfə yuxuda gördüm ki, guya mən bir neçə yəhudinin yanına gəlib dedim: “Siz “Üzeyr Allahın oğludur” deməsəniz, mö’min millətsiniz”. Onlar dedilər: “Siz də “Allah istəyən və Məhəmməd istəyən kimi olsun” deməsəniz, mö’min millətsiniz. Sonra bir neçə xristianın yanına gəlib dedim: “Siz “Məsih Allahın oğludur” deməsəniz, mö’min millətsiniz. Onlar dedilər: “Siz də “Allah istəyən və Məhəmməd istəyən kimi olsun” deməsəniz, mö’min millətsiniz. Səhər yataqdan durandan sonra bu yuxumu qabağıma çıxanlara danışa-danışa Peyğəmbərin (s.s) yanına gəldim və ona da danışdım. O soruşdu: “Bunu bir adama danışmısan?” Dedim: “Bəli”. Peyğəmbər Allaha həmd-səna etdi, sonra üzünü ətrafdakılara tutub dedi: “Mənə qulaq asın, Tüfeyl bir yuxu görüb, özü də sizin bə’zinizə danışıb. Siz bu vaxtadək bu kəlməni işlədirdiniz, mənə onu sizə qadağan etməyə filan-filan şeylər mane olurdu. Bundan sonra Allah istəyən və

Məhəmməd istəyən kimi olsun” deməyin. Deyirsiniz, belə deyin: “Ancaq Allah istəyən kimi olsun!”

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Yəhudilərin kiçik şirkdən xəbərdar olması;

2. İnsanın kiçik şirk, qeyri-ixtiyari də olsa, başa düşməsi;

3. Hədisdə “Məni Allaha bərabər tutdun?” deyən Peyğəmbər (s.s), görəsən, aşağıdakı kimi şe’rlər yazanlara nə deyirdi:

Ey elçilər imamı sən, dayaq oldun mənə, inan!

E’tibarım tək sənədir, sən Allahın qapısısan.

Bu dünyada, axirətdə yalnız qoyma məni, aman!

Tut əlimdən, ey Allahın elçisi, sən mənim hər an!

Bil ki, heç kəs edə bilməz çətinimi mənə asan

Səndən başqa, ey insanlar içində ən uca insan!

4. Peyğəmbərin “Mənə onu sizə qadağan etməyə filan-filan şeylər mane olurdu” sözünə görə bu qəbildən olan sözlərin (“Allah istəyən və Məhəmməd istəyən kimi olsun” və s. – Ə.Ə.) böyük şirkdən olmaması;

5. Yararlı yuxunun da vəhyin hissələrindən biri olması;

6. Yararlı yuxunun bə’zi hökmlərin verilməsinə səbəb olması.

ZƏMANƏNİ SÖYƏN ADAMIN ALLAHA ƏZİYYƏT VERMƏSİ BARƏDƏ FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamı: “Onlar “Həyat ancaq bu dünyadakı həyatımızdır, ölürlük və yaşayırıq, bizi həlak edən yalnız zamanədir” dedilər.

Onlar bu barədə heç nə bilmirlər, sadəcə olaraq belə zənn edirlər” (əl-Casiyə, 24).

Buxarinin hədis kitabında (4549) Əbu Hüreyrədən Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Allah-təala dedi: – Adəm oğlu Mənə əziyyət verir, zəmanəni söyür, zəmanə isə Mənəm. Gecəni gündüzə, gündüzü gecəyə çevirirəm”. Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Zəmanəni söyməyin, Allah özü zəmanədir” (Müslim – 2247).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Zəmanəni söyməyin qadağan olunması;
2. Bunun Allaha əziyyət vermək adlandırılması;
3. Peyğəmbərin (s.s) “Allah Özü zəmanədir” sözü-nün mə’nasına diqqətin cəmlənməsi;
4. Belə söz işlədən adamın, öz qəlbində bu məqsədi güdməsə də, söyüş söymüş olması.

ADAMLARA “QAZİLƏR QAZİSİ” VƏ BU QƏBİLDƏN OLAN ADLARIN VERİLMƏSİNƏ DAİR FƏSİL

Hədis kitablarında Əbu Hüreyrədən Peyğəmbərin (s.s) bu sözləri rəvayət olunur: “Allah yanında ən alçaq ad bir adama verilən “mülk sahibi” adıdır; Allahdan başqa mülk sahibi yoxdur”. Süfyan demişdir: “Bu, şahənşah adı kimi bir şeydir”. Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Bu, Qiyamət günü Allahı ən çox qeyzləndirəcək və ən xəbis bir addır”. Burada “alçaq” sözü “ən hörmətsiz” mə’nasındadır.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Adamların “mülk sahibi” adlandırılmasının qadağan olması;

2. Bu mə'nalı bütün sözlərin, Süfyanın dediyi kimi, bunun kimi olması;

3. İnsanın qəlbindəki məqsəddən asılı olmayaraq, belə ifadələrin işlədilməsinin qəti qadağan olmasının dərk olunması;

4. Allah-təala və sübhanəhünün xatirinə buna riayət edilməsinin dərk olunması.

ALLAH-TƏALANIN ADLARINA EHTİRAM GÖSTƏRİLMƏSİ VƏ BUNUN XATİRİNƏ İNSANIN ÖZ ADINI DƏYİŞDİRMƏSİNİN VACİBLİYİ BARƏDƏ FƏSİL

Ə bu Şüreyhdən rəvayət olunur ki, onun künyəsi Əbülhəkəm (hərfən: hakimın atası – Ə.Ə.) imiş. Bir dəfə Peyğəmbər (s.s) ona demişdir: “Həkəm (ədalət məhkəməsi, hakim – Ə.Ə.) yalnız Allahın Özüdür, hökm vermək də Onun işidir”. Əbu Şüreyh izah etmişdir ki, onun tayfasının adamları arasında bir narazılıq olanda onlar onun yanına gəlirlər, o onların hesabını kəsir və hər iki tərəf bununla razılaşıır. Ona görə də ona bu künyə verilib. Peyğəmbər demişdir: “Bu öz yerində. Sənin oğlun yoxdurmu?” Əbu Şüreyh cavab vermişdir ki, var, adları da Şüreyh, Müslim və Abdulladır. Peyğəmbər soruşmuşdur ki, onlardan böyüyü hansıdır, o demişdir: – Şüreyh. Peyğəmbər demişdir: “Onda sən oldun Əbu Şüreyh

(Şüreyhin atası – Ə.Ə.)”. Bu hədisi Əbu Davud (4955) və başqaları rəvayət etmişlər.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın sifətlərinə və adlarına ehtiram edilməsinin vacibliyi və onların məzmununu özgəsinə aid etmək məqsədi güdmədən də adamlara belə adların verilməsinin qadağan olması;

2. Belə bir ad verilmiş adamın adının Allahın adları və sifətlərinə ehtiram olaraq dəyişdirilməsinin vacibliyi;

3. Künyə (ləqəb) kimi böyük oğulun adının götürülməsi.

ALLAHIN, YAXUD QUR'ANIN, PEYĞƏMBƏRİN (s.s) ADININ ÇƏKİLDİYİ BİR ŞEYİ LAĞA QOYANLAR HAQQINDA FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamı: *“Onlardan soruşsan, deyərlər ki, biz söhbət edib oynayırdıq (zarafatlaşırdıq – Ə.Ə.). De: – Siz Allaha, Onun ayələrinə və Rəsuluna istehza edirdinizmi?”* (ət-Tövbə, 65).

İbn Ömərdən, Məhəmməd ibn Kə'bdən, Zeyd ibn Əsləmdən və Qətadədən eyni bir hədis rəvayət olunur. Orada Təbuk döyüşündə bir kişinin Rəsulullahı (s.s) və Qur'an oxuyan əshabələri nəzərdə tutub belə dediyi göstərilir: *“Biz bu qiraətçilərimiz kimi qarınqulu, yalançı və qorxaq adamlar görməmişik”*. Bunu eşidən Övf ibn Malik o kişiyyə deyir: *“Yalan deyirsən, sən ikiüzlü adamsan, mən bunu Rəsulullahı (s.s) xəbər verəcəyəm”*. Övf bunu Rəsulullahı (s.s) xəbər vermək

üçün onun yanına yollanır. Gəlib görür ki, onun gəlişindən bir az əvvəl bu ayə nazil olubmuş... Sonra həmin kişi Rəsulullahın (s.s) yanına gəlir ki, üzr istəsin. Ona öz dəvəsini minib yola düşən anda çatır və deyir: "Ya Rəsulullah, biz sadəcə öz aramızda söhbət edib yola nərdivan qoymaq istəyirdik..." İbn Ömər in dediyinə görə, o, Rəsulullahın (s.s) dəvəsinin örkənindən asılıb qalmışdı. Dəvə onu sürüyür, daşlar onun ayaqlarına dəyib parçalayırdı. O isə elə hey yalvarırdı: "Vallah, biz söhbət edib zarafatlaşırıdık..." Belə olduqda Rəsulullah (s.s) ona deyir: "*Siz Allaha, Onun ayələrinə və Rəsuluna istehza edirdinizmi?*" (ət-Tövbə, 65). O yalvarır, Peyğəmbər isə üzünü ona çevirmədən, bu ayəyə başqa bir söz əlavə etmədən dəvəsini sürürmüş...

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahı, Qur'anı və Peyğəmbəri lağa qoyan adamın, bunu zarafatla etmiş olsa belə, kafir olmasından ibarət böyük bir məsələ;

2. Bu ayənin belə hərəkət edən hər bir adama aid olması;

3. Qeybətlə (xəbərçiliklə – Ə.Ə.) Allaha və Onun Rəsuluna sədaqətli olmaq arasındakı fərq; əshabələr belə şeyləri Peyğəmbərə dinin mənafeyini qorumaq naminə çatdırırdılar;

4. Allahın sevdiyi işlərdən əfv və Allahın düşmənlərinə qarşı amansızlıq arasındakı fərq;

5. Hər bir üzr istəyənin üzrünün qəbul olunmasının zəruri olmaması.

FÜSSİLƏT SURƏSİNİN 50-Cİ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

“Başına gələn bədbəxtlikdən sonra biz ona öz mərhəmətimizdən dadızdırsa, o deyər: – Bu mənim üçündür...” (Füsilət, 50).

Mücahid demişdir: “Mənim üçündür” – əməlimin müqabilindədir, mənim buna haqqım var mə’nasındadır”.

İbn Abbas isə demişdir: “Mənim üçündür” – “Bu mənim özümdəndir” deməkdir”. Allah-təalanın bu kəlamında olduğu kimi: *“Qarun dedi: – Bu mənə məndəki elmə görə verilmişdir...”* (əl-Qəsəs, 78).

Qətadə demişdir: “Məndəki elmə görə” – mənim elmdən kəsb etdiklərimə görə mə’nasındadır”. Başqaları demişlər: “Bu, “Allahın mənim onun əhli olduğumu bildiyi üçün” deməkdir”. Mücahid isə bunu belə izah etmişdir: “Bu, mənə şərəfimə görə verilib”.

Əbu Hüreyrədən rəvayət olunur ki, o, Rəsulullahdan (s.s) bu hekayəti eşidib: “Allah Bəni İsraildən üç adamı – bir cüzamlı xəstəni, bir keçəli və bir kuru sınağa çəkmək istəyir. Onların yanına bir mələk göndərir. Mələk cüzamlının yanına gəlib soruşur: – Sən nə istərdin? O deyir: – İstərdim ki, yaxşı rəngim, yaxşı dərim olsun, adamları məndən iyrendirən bu xəstəliyim sağalsın. Mələk əlini onun dərisinə çəkir, onun iyrenc xəstəliyi sağalır, rəngi, dərisi yaxşılaşır. Mələk soruşur ki, o, mal-dövlətdən nəyi çox istəyir, o deyir ki, dəvə, yaxud inək (bunun dəvə yaxud inək olmasına şəkk edən İshaq olmuşdur). Ona bir damazlıq dəvə verilir. Mələk deyir: – Allah ondan sənə bərəkət versin! Sonra

mələk keçəlin yanına gəlir və ondan soruşur: – Sən nə istərdin? Keçəl deyir: – İstərdim ki, gur saçım olsun, adamları məndən iyрэndirən keçəliyim sağalsın. Mələk əlini onun başına çəkir, onun keçəlliyi gedir, başına gur tük gəlir. Mələk soruşur ki, mal-dövlətdən nə istərdin, o deyir: – İnek, yaxud dəvə. Ona bir boğaz inək verilir. Mələk deyir: – Allah sənə ondan bərəkət versin! Mələk oradan da korun yanına gəlir, ondan da soruşur ki, nə istərdin, o deyir ki, istərdim Allah mənim gözümün işığını qaytarsın, adamları görə bilim. Mələk əlini onun gözlərinə çəkir, Allah onun gözlərinə işıq verir, o görür, mələk soruşur ki, mal-dövlətdən nə istərdin, o cavab verir: – Qoyun. Ona da bir damazlıq qoyun verilir. Dəvə köşək doğur, inək – dana, qoyun – quzu. Bunların ikisinin bir naxır dəvəsi və bir naxır inəyi, üçüncüsünün bir sürü qoyunu olur. Sonra həmin mələk cüzamdan sağalanın xəstə vaxtındakı görkəmində onun yanına gəlib deyir: – Mən bir bədbəxt adamam, evimdən-əşiyimdən aralı düşüb yarı yolda qalmışam. Bu gün Allahdan, sonra səndən başqa əlim çatan bir kimsəm yoxdur. Səni sənin dərinə sağaldıb, rəngini gözəlləşdirənə and verirəm ki, mənə bir dəvə verəsən, səfərimi davam etdirim. O adam bəhanə gətirib deyir: – Axı dəvələr tək mənim deyil... Mələk deyir: – Deyəsən, axı mən səni tanıyıram! Sən adamların iyрэndiyi o yoxsul və cüzamlı adam deyildinmi ki, Qüdrət və Cəlal sahibi Allah mal-dövlət verdi? O adam deyir: – Sən yanılırsan, bu mal-dövlət mənə ata-babamdan qalıb. Mələk deyir: – Dediklərin yalan olsa, Allah səni əvvəlki vəziyyətinə qaytarar. Sonra mələk keçəli sağalmış adamın yanına gəlib ona da buna dediklərini deyir. O da əvvəlkinin

cavab verdiyi kimi cavab verir. Mələk buna da deyir: – Dediklərin yalan olsa, Allah səni əvvəlki vəziyyətinə qaytarar. Mələk indi də korluqdan sağalanın yanına gəlir, deyir ki, bir bədbəxt adamdır, dilənçidir, yarı yolda qalıb, bu gün onun Allahdan, sonra ondan başqa əli çatan bir kimsəsi yoxdur. Sonra deyir ki, səni gözü-nün işığını qaytarana and verirəm ki, mənə bir qoyun verəsən, yoluma davam edim. Korluqdan sağalan deyir: – Mən kor idim, Allah mənim gözümün işığını qaytardı. Bu mal-dövlətdən istədiyini özünə götür, istədiyini mənim üçün saxla. Allaha and olsun ki, mən sənə mane olmayacağam. Mələk deyir: – Malın özünə qismət olsun! Siz üçünüz sınağa çəkilmişdiniz, Allah səndən razı qaldı, o iki yoldaşına isə qəzəbi tutdu” (Bu hədisi Buxari, Müslim və başqaları rəvayət etmişlər).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Füssilət surəsindən bir ayənin təfsiri;
2. “Bu mənim üçündür” ifadəsinin verdiyi mə’na;
3. “Bu mənə məndəki elmə görə verilmişdir” ifadəsinin verdiyi mə’na;
4. Burada nəql olunan qəribə hekayətdəki böyük ibrətlər.

ƏL-Ə’RAF SURƏSİNİN 190-CI AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

“Elə ki, Allah onlara bir qüsursuz uşaq verdi, onlar onun verilməsində Allaha şəriklər qoşdular, Allah isə onların ona qoşduqları şəriklərin hamısından ucadır” (əl-Ə’raf, 190).

İbn Həzm demişdir: “Onlar (müsəlmanlar, əshabələr – Ə.Ə.) Əbdülmüttəlib adından savayı Allah sözündən qeyri bir sözə “əbd” (qul – Ə.Ə.) sözünü artıraraq Əbd Ömər (Ömər in qulu), Əbd Kə'bə (Kə'bənin qulu) və buna bənzər adlar qondarıb adamları onlarla adlandırmağı qadağan etmək razılığına gəldilər.

İbn Abbasın bu ayənin mə'nası ilə bağlı belə dediyi rəvayət olunur: “O (Həvva – Ə.Ə.) Adəmdən hamilə olanda İblis onların yanına gəlib dedi: – Sizi Cənnətdən mənə itaət etməyiniz üçün mən çıxartmışam. Mənə itaət etməsəniz, mən sizin uşağınıza iki yekə buynuz taxaram, o, buynuzları ilə sən in qarnını deşib oradan bayıra çıxar. O, onları qorxudurdu ki, onun dediyini edib uşağı Əbdülharis (hərfən: əkinçinin qulu – Ə.Ə.) adlandırsınlar. Adəmlə Həvva İblisə itaət etməyə razılaşmadılar. Uşaq ölü doğuldu. Həvva yenə də hamilə oldu və İblis yenə onların yanına gəlib əvvəlki kimi dedi. Onlar ona itaət etmədilər, uşaq ölü doğuldu. Həvva bir də hamilə oldu, İblis onların yanına gəlib əvvəlki sözlərini onlara xatırlatdı. Onları övlad məhəbbəti tutdu və onlar uşağın adını Əbdülharis qoydular. Allah-təalanın kəlamı buna işarədir: “... **Onlar onun verilməsində Allaha şəriklər qoşdular...**” (əl-Ə'raf, 190). Hədisi İbn Əbu Hatəm rəvayət etmişdir. O, e'tibarlı bir isnadla Qətadən in belə dediyini göstərmişdir: – Bu şəriklər Allaha, ibadətdə deyil, itaətdə şəriklər qoşulmuşlar”. Onun Mücahiddən e'tibarlı bir isnadla etdiyi Allahın “**Bizə salamat bir uşaq versən...**” (əl-Ə'raf, 189) kəlamı ilə bağlı bir rəvayət də mə'lumdur. O rəvayətə görə, Mücahid demişdir: “Onlar qorxmışlar ki, uşaq insan olmaz”. Bu mə'nanı

Həsənin, Səidin və başqalarının da çıxardıqları qeyd olunmuşdur.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. “Allah” sözündən başqa hər hansı sözə “qul” sözünün qoşulub ad düzəldilməsinin qadağan olunması;
2. əl-Ə’raf surəsindən bir ayənin təfsiri;
3. Bunun yalnız bir addan ibarət olub həqiqətə (məzmunu – Ə.Ə.) dəxli olmadığı halda, qadağan olunması;
4. Allahın adama qüsursuz qız uşağı belə verməsinin ne’mət olması;
5. Sələflərin itaətdə şirk ilə ibadətdə şirk arasındakı fərqi qeyd etməsi.

ƏL-Ə’RAF SURƏSİNİN 180-Cİ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

“Allahın öz gözəl adları var, Ona bu adlarla dua edin. Onun bu adlarına qarşı kafirlik edənləri özbaşına buraxın, onlar öz əməllərinin cəzasını çəkəcəklər” (əl-Ə’raf, 180).

İbn Əbu Hatəm İbn Abbasdan belə rəvayət etmişdir: “... Onun adlarına qarşı kafirlik edirlər...” – “Ona şərik qoşurlar” deməkdir. Yenə də İbn Abbasdan rəvayət olunur ki, onlar (müşriklər – Ə.Ə.) “ilah” sözündən “lat”, “əziz” sözündən “üzza” sözünü düzəldib öz bütələrinə ad vermişlər. Əməşdən isə rəvayət olunmuşdur ki, müşriklər Allahın adları sırasına başqa sözlər daxil edirlər.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın adlarının isbatı;
2. Bu adların gözəl adlar olması;

3. Allaha bu adlarla dua edilməsinin əmr olunması;
4. Bu adlara qarşı çıxan cahil dinsizlərin özbaşına buraxılması;
5. Allahın adlarına bir şeyin artırılıb-əskildilməsinin, yaxud onlara qarşı hər hansı bir hörmətsizlik edilməsinin dinsizlik olması.

NƏ ÜÇÜN “ALLAHA SALAM OLSUN!” DEYİLMƏMƏSİ BARƏDƏ FƏSİL

Buxarinin hədis kitabında İbn Məs’udun (Allah ondan razı olsun!) belə dediyi rəvayət olunur: “Bir dəfə Peyğəmbərlə (s.s) birlikdə namaz qılanda dedik: “Allaha onun qullarından salam olsun! Filankəsə və filankəsə salam olsun!” Peyğəmbər (s.s) bunu eşidib dedi: “Allaha salam olsun!” deməyin, Allah özü salamdır. Deyirsiniz, belə deyin: “İlahi, Sən Salamsan (burada “salam” sözünün salamlamaq, sülh bağlamaq və sağlamlıq mə’naları olduğunu qeyd etməyi lazım bilirik – Ə.Ə.), salam Səndəndir. Sən ən böyük tə’rifə layiqsən, ey Böyük və Kəramətli Allah!”

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. “Salam” sözünün təfsiri;
2. Bu sözdən adamların bir-birini salamlaması üçün istifadə olunması;
3. Onun Allahı salamlamaq üçün yaramaması;
4. Onun Allahı salamlamaq üçün yaramamasının səbəbi;
5. Peyğəmbərin (s.s) Allahı salamlamağa yarayan ifadələri adamlara öyrətməsi.

“İLƏHİ, İSTƏYİRSƏN, MƏNİ BAĞIŞLA” İFADƏSİ HAQQINDA FƏSİL

Hədis kitablarında Əbu Hüreyrədən Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: “Məbadə biriniz belə deyər: “İlahi, istəyirsən, məni bağışla”, “İlahi, istəyirsən, mənə rəhm et”. Allahdan istədiyini qətiyyətlə istəmək lazımdır. Heç nə Allahı bir şeyi etməyə məcbur edə bilməz”. Müslimin (2678) Əbu Hüreyrədən etdiyi rəvayətdə isə belə deyilir: “Allahdan bir şey diləyən öz rəğbətini gücləndirməlidir. Allah Ona verilən heç bir şeylə fəxr edən deyil”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Dua edərkən istisnalara yol verməyin qadağan olunması;
2. Bu qadağanın səbəbi;
3. Peyğəmbərin “Allahdan istədiyini qətiyyətdə istəmək lazımdır” kəlamındakı hikmət;
4. Allahdan bir şey diləyən adamın öz diləyində öz rəğbətini gücləndirməli olması; bu işdə Allahı nəyəsə sövq etmək cəhdinin əbəsliyi;
5. Bunun səbəbinin izahı.

“MƏNİM QULUM”, “MƏNİM KƏNİZİM” İFADƏLƏRİNİN İŞLƏDİLMƏSİNİN QADAĞAN OLMASI HAQQINDA FƏSİL

Hədis kitabında Əbu Hüreyrədən rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Məbadə

biriniz “ağanı yedizdir”, “ağanı yuyundur” deyərkən “rəbb” sözünü işlədə, bu zaman “seyyid” və “mövla” sözlərini işlətmək lazımdır (“rəbb, seyid və mövla” sözlərinin hər üçü “ağa” mə’nasında işlənsə də, birincisi Allaha aid olub “hər şeyin sahibi” mə’nasını verdiyi üçün başqalarına müraciətdə istifadə edilməsi qadağan olunur – Ə.Ə.). “Məbadə biriniz: “Mənim qulum (yaxud nökrəm – Ə.Ə.)”, “mənim kənizim” deyə. Cavanlara “oğlum”, “qızım”, “cavan oğlan” sözləri ilə müraciət edilməlidir”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. “Nökrəm”, “kənizim” deməyin qadağan olması;
2. Nökərin ağasını “Rəbbim!” deyə çağırmasının və nökrə “Rəbbini yedizdir!” deyə əmr edilməsinin qadağan olması;
3. Birinciyə (ağaya – Ə.Ə.) müraciətdə “Oğlum”, “qızım”, “cavan oğlan” xitablarından istifadə etməyin tövsiyə edilməsi;
4. İkinciyə (nökrə – Ə.Ə.) müraciətdə “seyidim”, “mövlam” (ağa – Ə.Ə.) xitablarından istifadə etməyin tövsiyə edilməsi;
5. Diqqətin tövhidə həтта sözlərdə (nitqdə – Ə.Ə.) də riayət olunmasının zəruriliyinə yönəldilməsi.

ALLAHIN ADINI TUTUB BİR ŞEY İSTƏYƏNİN RƏDD OLUNMAMASI HAQQINDA FƏSİL

İbn Ömərdən (Allah ondan da, atasından da razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Kim Allahın adını tutub sizə pənah gətirsə,

ona sığınacaq verin (əlyazmasında bu yerlər dal-qabaq verilmişdir – Məhəmməd Əfifi); kim Allahın adını tutub sizdən bir şey istəsə, onun istədiyini verin; kim Allah adını tutub sizi çağırırsa, onun çağırışına cavab verin; kim sizə bir yaxşılıq etsə, onun yaxşılığının qarşılığını verin (onu mükafatlandırın – Ə.Ə.). Əgər onun yaxşılığının qarşılığını verməyə bir şeyiniz olmasa, onda ona xeyir-dua edin (sağ ol deyin – Ə.Ə.) ki, sizin onun yaxşılığının qarşılığını verdiyiniz (onun yaxşılığını başa düşdüyünüz – Ə.Ə.) bilinsin”. Bu hədisi Əbu Davud e'tibarlı bir isnadla rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın adını tutub sığınacaq istəyən adama sığınacaq verilməsinin vacibliyi;
2. Allahın adını tutub bir şey istəyən adama istədiyi şeyin verilməsinin vacibliyi;
3. Çağırışa cavab verilməsinin vacibliyi;
4. Edilən yaxşılığın qarşılığının ödənilməsinin vacibliyi;
5. Yaxşılığın qarşılığını ödəməyə bir şeyi olmayan adamın bunu xeyir-dua ilə etməyə borclu olması;
6. Peyğəmbərin (s.s) “Sizin onun yaxşılığının qarşılığını verdiyiniz başa düşülsün” kəlamındakı hikmət.

**ALLAHIN ÜZÜNƏ MÜRACİƏTLƏ
CƏNNƏTDƏN BAŞQA BİR ŞEYİN
İSTƏNMƏSİNİN QADAĞAN OLMASI
HAQQINDA FƏSİL**

C abirin belə dediyi rəvayət olunur: “Rəsulullah (s.s) demişdir: “Allahın üzü ilə Cənnətdən

başqa bir şey diləmək olmaz". Hədisi Əbu Davud (1671) rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın üzünə müraciətlə mətləblərin ən böyüyündən (Cənnətdən – Ə.Ə.) başqa bir şeyin istənməsinin qadağan olması;

2. Allahın üz sifətinin isbatı (burada insan bədəninin bir hissəsi kimi bizə mə'lum olan üzdən söhbət getmir. "Allahın üzü, əli" – dedikdə Onun üzə, ələ aid edilə biləcək ilahi əlamətləri, keyfiyyətləri anlaşılır – Ə.Ə.).

"ƏGƏR" SÖZÜ HAQQINDA FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamları: *"... Onlar deyirlər: – Əgər bu işdə bizim üçün bir şey (bizim xeyrimiz, qələbəmiz – Ə.Ə.) olsaydı, biz burada qətlə yetirilməzdik. De: – Əgər siz evlərinizdə də olsaydınız, alınlarına bu gün öləcəkləri yazılmış adamlar yenə də öldürüldükləri yerdə olacaqdılar..."* (Ali-İmran, 154).

"Evlərində oturub qardaşları haqqında: – Əgər onlar bizə qulaq assaydılar, ölməzdilər, – deyənlərə de: – Siz bacarsaydınız, ölümü özünüzdən uzaqlaşdırardınız" (Ali-İmran, 168).

Müslimin hədis kitabında Əbu Hüreyrədən rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: "Sənə fayda verən şeyi əldə etməyə sə'y et, bu yolda Allahdan kömək istə, başına bir müsibət gəlsə də, acizlik göstərmə və heç vaxt demə ki, əgər mən bunu belə etsəydim, belə-

belə olardı. Əksinə, belə de: – Bu Allahın qəza-qədərindədir, Allah istədiyini etdi. Bil ki, “əgər” sözü şeytan əməli üçün yol açır”.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ali-İmran surəsindən iki ayənin təfsiri;

2. İnsanın başına bir iş gələndə onu Allahdan bilməyib başqa bir səbəb göstərmək məqsədilə “əgər” sözündən istifadə edilməsinin açıq-aydın qadağan olması;

3. “Əgər” deməyin qadağan olunmasına bu sözün belə məqamlarda şeytan əməli üçün yol açdığına səbəb olması;

4. Belə hallarda deyilməli olan söz (Bu Allahın qəza-qədərindədir, Allah istədiyini etdi – Ə.Ə.) haqqında göstəriş;

5. Fayda verən şeyə Allahdan kömək istəməklə sə'y edilməsi;

6. Bunun əksinin – acizlik göstərməyin qadağan olması.

KÜLƏYİ SÖYMƏYİN QADAĞAN OLMASINA DAİR FƏSİL

Ü beyy ibn Kə'bdən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Küləyi söyməyin, onda xoşagəlməz bir şey görsəniz belə deyin: – İlahi, biz Səndən bu küləyin, onda olanların və ona əmr olunmuş şeyin bizə xeyir verməsini diləyirik, biz bu küləyin, onda olanların və ona əmr olunmuş şeyin şərindən Sənə pənah aparırıq” (Tirmizi – 2252, Əhməd – 5/123. Tirmizi onun səhih hədis olduğunu söyləmişdir).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Küləyi söyməyin qadağan olması;
2. Küləkdə bir xoşagəlməz şey görəən adamın nə deməli olduğu haqqında göstəriş;
3. Küləyə Allah tərəfindən əmr olunduğunun göstərilməsi;
4. Küləyə həm xeyir, həm də şər əmrlər verilə bildiyi.

ALİ-İMRAN SURƏSİNİN 154-CÜ VƏ ƏL-FƏTH SURƏSİNİN 6-CI AYƏLƏRİNƏ DAİR FƏSİL

“... Onlar Allah haqqında nahaq yerə cahiliyyə dövrünün adamları kimi fikirləşir və deyirlər: – Bu işdə bizim bir payımız varmı? De: – Buyruq bütünlüklə Allaha məxsusdur...” (Ali-İmran, 154).

“... Allah haqqında pis fikrə düşənlərin fikirləşdikləri öz başlarına gələr...” (əl-Fəth, 6).

İbn Qeyyim birinci ayə haqqında demişdir: “Bu pis fikir (mətndə: zənn – Ə.Ə.) bə’zən belə təfsir olunmuşdur ki, guya onlar Allah-sübhanəhünün Öz Rəsuluna (s.s) kömək etmədiyini və onun işinin (dinin – Ə.Ə.) yoxa çıxacağını fikirləşirmişlər. Bə’zən də pis fikir dedikdə onların bir adamın başına gələn müsibətin Allahın qəza-qədəri və hikməti ilə olmadığını fikirləşdikləri göstərilmişdir. Bə’zən də bu, sadəcə olaraq, hikmətin, qəza-qədərin inkarı, Allahın öz Rəsulunun (s.s) işini tamamlayacağını, onu bütün dinlərdən üstün tutacağını inkarı kimi təfsir olunmuşdur. Bu isə həqiqətən də münafiqlərin və müşriklərin əl-Fəth

surəsi haqqında fikirləşdikləri pis fikirdir. Bu ona görə pis fikir idi ki, Allah-sübhanəhünün özünə, onun hikmətinə, həmdinə (tə'rifinə – Ə.Ə.) və doğru və'dinə layiq olan zənn deyildi. Kiminsə batilə haqq üzərində (yalana doğru üzərində – Ə.Ə.) qələbə qazandırmaq fikri (iddiası – Ə.Ə.) isə elə bir həyasız iddiadır ki, o olan yerdə haqq olmaz. Yaxud kiminsə baş verən hadisələrin Allahın qəzası və qədəri ilə baş verməsini inkar etməsi və ya Allahın hər hansı bir hadisənin baş verməsini tə'rifəlayiq bir hikmətin üzə çıxması üçün qərarlaşdırdığını inkar etməsi, əksinə, bunun yalnız həyatın adi gedişatı olduğunu deməsi onun Allahu inkar etdiyindən xəbər verir. Allahu inkar edənləri isə Cəhənnəm odu gözləyir”.

Adamların əksəriyyəti Allah haqqında Allahın onların özlərinin və başqa adamların başına gətirdiyi hadisələrə görə pis fikrə düşürlər. Bu bəd gümandan yalnız Allahu, onun adlarını və sifətlərini, onun hikmətinin və tə'riflənməsinin səbəbini və zərurətini bilənlər azad ola bilirlər. Qoy özünü ağıllı hesab edən hər kəs özünə nəsihət edib bu məsələyə diqqətlə yanaşsın və öz Rəbbi haqqında bəd gümana düşdüyü üçün Allah qarşısında tövbə etsin və Allahdan özünün bağışlanmasını rica etsin. Kimi yoxlayırsan (dindirirsən – Ə.Ə.), onun qədərdən (taledən – Ə.Ə.) giley-güzar etdiyini, onu qınadığını görürsən; çoxu deyir ki, filan şey belə olmalıydı, olmadı. Hər bir adam az-çox gileygüzar edir. Oxucu, bir özünü də yoxla görüm, sən belə giley-güzar etmirsənmi?

Bil ki, sən özünü taleyi qınamaqdan xilas edə bilsən, böyük bir günahdan yaxa qurtarmış olursan. Əks

halda sənin Allah əzabından nicat tapacağını zənn etmirəm.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Ali-İmran surəsinin bir ayəsinin təfsiri;

2. əl-Fəth surəsinin bir ayəsinin təfsiri;

3. Allah haqqında bəd gümana düşməyin saysız-hesabsız növlərinin olması;

4. Allah haqqında bəd gümana düşmək kimi bir günah işlətməkdən yalnız və yalnız Allahın adlarını, sifətlərini və Onun Özünü tanımaqla azad olmağın mümkünlüyü.

QƏDƏRİ İNKAR EDƏNLƏR HAQQINDA FƏSİL

İbn Ömər demişdir: “İbn Ömər in ruhu əlində olana (Allaha – Ə.Ə.) and olsun ki, bir adamın Ühüd dağı boyda qızılı olsa və o öz sərvətini Allah yolunda sərf etsə belə, o adam qədərə inanmayınca Allah bunu ondan qəbul etməz”. O sonra Peyğəmbərin (s.s) bu sözünü dəlil gətirmişdir: “İman odur ki, Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına, elçilərinə və Axirət gününə inanasan; qədərə, onun xeyrinə və şərinə (adamın başına yaxşı və pis işlərin gəlməsinin tale ilə bağlı olduğuna – Ə.Ə.) inanasan”. Hədisi Müslim (8) rəvayət etmişdir.

Übadə ibn Samitin öz oğluna belə dediyi rəvayət olunur: “Ey oğul, sən öz başına gələn müsibətin səhvən gəlmədiyini, heç bir bəlanın sənə səhvən toxunmadığını bilməyincə imanın ləzzətini bilməyəcəksən. Mən

Rəsulullahın (s.s) özünün belə dediyini eşitmişəm: “Allahın ilk xəlq etdiyi şey qələm oldu. Allah ona əmr etdi: – Yaz! Qələm soruşdu: – Ey mənim Rəbbim, nə yazım? Allah dedi: – Qiyamət gününədək hər bir şeyin qədərini yaz!” Ey oğul, mən Rəsulullahın (s.s) bu haqda belə dediyini də eşitmişəm: “Kim bu haqda başqa cür düşünsə, mənim ümmətimdən deyil” (Əbu Davud – 4700). Əhmədin rəvayətlərinin birində (5/317) deyilir: “Allah-təalanın birinci xəlq etdiyi şey qələm oldu və O, qələmə dedi: – Yaz! Həmin saatda (anda – Ə.Ə.) Qiyamət gününədək olacaq hər bir şey baş verdi”. İbn Vəhbin etdiyi bir rəvayətə görə isə Rəsulullah (s.s) demişdir: “Kim qədərə, onun xeyrinə, şərinə inanmasa, Allah onu odda yandırar”. Əhmədin “Müsnəd”ində və digər müəlliflərin hədis kitablarında İbn Deyləminin belə dediyi göstərilir: “Mən Übeyy İbn Kə’bin yanına gəlib dedim: – Ürəyimə nəsə bir iş baş verəcəyi damıb, mənə bu haqda bir hədis danış ki, bəlkə, Allah bu şübhəni ürəyimdən çıxarsın... O bu hədisi danışdı: – Ühüd dağı boyda qızıl xərcləsən də, qədərə inanmayınca, müsibətin sənə başına səhvən gəlmədiyini, onun heç vaxt heç kəsə səhvən toxunmadığını bilməyincə, Allah sənə verdiyini səndən qəbul etməz. Buna əks fikirdə olub ölsən, Cəhənnəm əhlinə olarsan”. Sonra Abdulla ibn Məs’udun, Hüzeyfə ibn Yəmanın, Zeyd ibn Sabitin yanına getdim, onlardan hər biri mənə Peyğəmbərin (s.s) belə dediyini danışdılar”. Səhih hədisdir. Onu Hakim öz hədis kitabında rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Qədərə inanmağın fərz olmasının bildirilməsi;

2. Qədərə inanmağın xeyri;
3. Ona inanmayanın zəhmətinin hədəf getməsi;
4. İnsanın qədərə inanmayınca imanın ləzzətini görməyəcəyinin bildirilməsi;
5. Allahın ilk xəlq etdiyi şeyin (qələmin – Ə.Ə.) qeyd olunması;
6. Qələm yazmağa başlayan anda Qiyamət günü-nədək olacaq hər şeyin baş verməsi;
7. Peyğəmbərin (s.s) qədərə inanmayan adamlardan imtina etməsi;
8. Sələflərin şübhəni aradan qaldırmaqdan ötrü alimlərə (əshabələrə – Ə.Ə.) müraciət etmək adəti;
9. Alimlərin onlara müraciət edən adama şübhəni ondan uzaqlaşdıran cavablar verməsi və bu zaman yalnız Rəsulullahdan (s.s) hədislər söyləməsi.

SURƏT YARADANLAR HAQQINDA FƏSİL

Ə bu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, “Rəsulullah (s.s) demişdir: “Allah-təala deyib: – Mənim xəlq etdiyim kimi bir şey xəlq etmək istəyənlərdən zalım (başqasının haqqını mənimsəyən; burada: yalnız Allaha xas olan yaratmaq, xəlq etmək haqqını mənimsəyən – Ə.Ə.) kim ola bilər?” Onlar bacarırlarsa, bir zərrə yaratsınlar, yaxud bir buğda, arpa dənəsi yaratsınlar” (Buxari – 7/215, Əhməd – 2/391).

Müslim (92) və Əhməd (6/36) Aişədən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyini rəvayət etmişlər: “Qiyamət günü ən şiddətli əzaba Allahın xəlq

etdiklərini başqaları ilə müqayisə edənlər (onlara bənzər şeylər düzəldənlər – Ə.Ə.) layiq görüləcəklər”.

Yenə də Müslim (96) və Əhməd (1/308) İbn Abbasın Rəsulullahdan (s.s) eşitdiyi bu sözləri rəvayət etmişlər: “Surət yaradan hər bir adamın yeri Cəhənnəmdir. Orada onun yaratdığı hər bir surətə bir ruh veriləcək və o ruhlar ona əzab verəcəklər”.

Nəsainin (8/215) və Əhmədin (1/241) İbn Abbasdan rəvayət etdikləri bir hədisdə isə belə deyilir: “Kim bu dünyada bir surət yaratsa, o dünyada ona həmin yaratdığı surətə ruh üfürmək (vermək – Ə.Ə.) tapşırırlar, o isə bunu edə bilməz”.

Müsliminin Əbülhəyyacdan etdiyi rəvayətdə Əbülhəyyacın belə dediyi göstərilir: “Əli mənə dedi: – Gəlsənə səni bir vaxt Rəsulullahın (s.s) məni göndərdiyi bir işə – bütün surətləri Yer üzündən silməyə və hündür qəbirləri yerlə yeksan etməyə göndərim?” (Müslim – 3/61, Əhməd – 741).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Surət yaradanların kəskin şəkildə pislənməsi;
2. Bunun surət yaradanın Allaha qarşı ədəbsizlik etmiş olması ilə izah edilməsi və Allahın “Mənim xəlq etdiyim kimi bir şey xəlq etmək istəyənlərdən zalım kim ola bilər?...” sözünün bu mənasına diqqətin yönəldilməsi;
3. Allahın qüdrətinə və onun yaratdıqlarının surətlərini yaradanların acizliyinə, onların bir buğda, arpa dənəni yarada bilmədiklərinə diqqətin yönəldilməsi;
4. Surət yaradanların Qiyamət günü ən şiddətli əzaba layiq görüləcəklərinin bildirilməsi;

5. Allahın Cəhənnəmdə surət yaradanlara əzab verməkdən ötrü, yaradılmış hər bir surətə ruh verəcəyi;

6. O dünyada surət yaradana yaratdığı surətə ruh üfürmək əmr olunacağı;

7. Belə surətlər yaradılmışsa, onların Yer üzündən silinməsinin əmr edilməsi.

ÇOX AND İÇMƏYİN QADAĞAN OLMASI HAQQINDA FƏSİL

Bu barədə Allah kəlamı: *“Allah sizinlə təsadüfən and içdiyinizə görə deyil, bilə-bilə and içdiyinizə görə haqq-hesab çəkər. Belə andı pozmağın günahını yumaq üçün siz on yoxsulu orta hesabla öz ailənizi yedizdirdiyiniz qaydada doyurmalı, yaxud geyindirməli və ya bir qulu azad etməlisiniz. Kimin bunlara imkanı olmasa, üç gün oruc tutmalıdır. Andı pozmağın günahını yumağın qaydası budur. And içdiniz, andınıza əməl edin! Allah öz mö'cüzələrini sizə belə izah edir ki, bəlkə, siz şükür edəsiniz!”* (əl-Maidə, 89).

Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) belə rəvayət olunur: *“Mən Rəsulullahın (s.s) belə dediyini eşitmişəm: – And içmək alqı-satqıda qazanmaq üçün ikiüzlülük etmək (yalan danışmaq – Ə.Ə.) və qazancda ziyan etmək (nəticədə itirmək – Ə.Ə.) deməkdir”* (Buxari – 3/78, Müslim – 131).

Salmandan Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunmuşdur: *“Allah üç adamı nə dindirər, nə təriflər; onlara üzücü bir əzab veriləcəkdir. O üç adam*

bunlardır: zina ilə məşğul olan saçı ağarmış adam, yekə-yekə danışan yoxsul adam, Allahın and içmədən mal alıb-satmağa imkan vermədiyi adam". Bu hədisi Təbərani (4/78) e'tibarlı bir isnadla rəvayət etmişdir.

Buxarinin hədis kitabında (2508) İmran ibn Huseyn-dən (Allah ondan razı olsun!) Rəsulullahın (s.s) belə dediyi rəvayət olunmuşdur: "Mənim ümmətimin ən yaxşı adamları mənim yaşıdlarımdır, ondan sonra onların dalınca gələnlər, onlardan sonra da onların dalınca gələnlər". İmran sonra əlavə etmişdir: – Yadımda deyil, o, "yaşıdlarımdan sonra gələnlər"i iki, yoxsa üç dəfə (nəsil – Ə.Ə.) dedi? Onun rəvayət etdiyinə görə Peyğəmbər sonra belə demişdir: "Sizdən sonra elə bir tayfa gələcək ki, yalandan şahidlik etdikləri üçün onların sözünə inanan olmayacaq, xəyanət etdikləri üçün, onlara e'tibar edilməyəcək, nəzir deyəcəklər – verməyəcəklər, ancaq yoğunlayıb dərirlərinə sığmayacaqlar".

Yenə həmin kitabda İbn Məs'uddan Peyğəmbərin (s.s) belə dediyi rəvayət olunur: "Adamların ən yaxşıları mənim yaşıdlarımdır, sonra onların dalınca gələnlər, sonra da onların dalınca gələnlərin dalınca gələnlər; sonra elə bir tayfa gələcək ki, hər birinin şəhadəti andını qabaqlayacaq, andı şəhadətini" (Buxari – 3/224, Müslim – 212).

İbrahim Nəx'i demişdir: "Biz kiçik olanda bizi şahidlik eləmək və and içmək (mətbu variantda yoxdur, əlyazmada mövcuddur – Məhəmməd Əfifi) üstündə döyərdilər".

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Anda əməl etməyin vəsiyyəti olunması;

2. And içməyin alqı-satqıda qazanmaq üçün ikiüzlülük etmək, qazancın bərəkətinə ziyan vurmaq olması;
3. Andsız bir şey alıb-satmayan adamların hədələnməsi;
4. Günahı doğuran səbəb kiçik olduqca günah edənin günahının daha da böyük hesab edilməsi;
5. Çox and içib andlarına əməl etmədiklərindən heç kəsin inanmadığı adamların pislənməsi;
6. Peyğəmbərin (s.s) üç, yaxud dörd nəslə tərifləməsi və onlardan sonra nə baş verəcəyini qeyd etməsi;
7. Yalandan şahidlik etdikləri üçün e'tibarlarını itirən adamların pislənməsi;
8. Sələflərin şahidlik edən və and içən uşaqları döyməsi.

**ALLAHIN VƏ ONUN PEYĞƏMBƏRİNİN (s.s)
HİMAYƏSİNDƏ OLMAQ MƏSƏLƏSİ
HAQQINDA FƏSİL**

Bu haqda Allah-təalanın kəlamı: *“Allahla əhd-peyman bağladınız əhdinizə vəfa edin, Allahı özünüzə zəmin edib içdiyiniz andı pozmayın; Allah sizin nə etdiklərinizdən, şübhəsiz, xəbərdardır”* (ən-Nəhl, 91).

Büreydənin belə dediyi rəvayət olunur: “Rəsulullah (s.s) bir adamı qoşuna və ya bir hərbi hissəyə başçı təyİN edərkən ona Allahı yaddan çıxarmamağı və öz əmri altında olan müsəlmanlara qarşı xeyirxah olmağı tövsiyə edərdi. O, bu sərkərdələrə belə deyərdi: “Allahın adını tutub döyüşə girin və Allahı inkar

edənləri qırın. Döyüşdən əldə edilmiş qənimətlərdən özünüzdə düşən paydan artıq götürməyin, əhdə xəyanət etməyin, meyitləri eybəcər şəkllə salıb təhqir etməyin, bir körpəni belə öldürməyin. Müşriklərdən olan düşməninizlə qarşılaşanda onları üç insani xasiyyətə, yaxud xüsusiyyətə (bu iki söz hədisin müxtəlif variantlarından alınmadır, xüsusi əhəmiyyət kəsb etmir – Ə.Ə.) də'vət edin. Bunların hamısında onlar sizin tələblərinizə cavab verdilər, onlardan bunu qəbul edin və onları rahat buraxın. Sonra onları İslama də'vət edin; də'vətinizi qəbul etsələr, onlara öz diyarlarından mühacirlərin diyarına köçməyi təklif edin və onlara bildirin ki, belə etsələr, onlar mühacirlərlə bir hüquqda olurlar: mühacirlərə nə verilsə, onlara da verilir, mühacirlərdən nə alınsa, onlardan da alınar. Onlar öz diyarlarından köçmək istəməsələr, onlara bildirin ki, onlar adi müsəlmanlara bərabər tutularlar; Allah-təalanın hökmü onlara aid edilir, lakin döyüş qənimətlərindən və tutulmuş torpaqların sərvətindən onlara bir şey verilməz, yalnız müsəlmanlarla birlikdə din uğrunda mübarizə aparmaq haqları qalar. Buna da e'tiraz etsələr, onlardan can vergisi alın. Buna razılaşırsalar, vergilərini qəbul edin və onları rahat buraxın. Yox, buna e'tiraz etsələr, Allahdan kömək istəyin və onları qırın.

Bir qalanı mühasirəyə alanda onun əhalisi sizdən onları Allahın və onun Peyğəmbərinin (s.s) himayəsi altına almağı xahiş etsələr, siz onları Allahın və Onun Peyğəmbərinin (s.s) yox, özünüzdün və öz yoldaşlarınızın himayəsi altına alın. Sizin üçün Allahın və Onun Peyğəmbərinin (s.s) himayəsi altına götürülmüş

adamların keşiyini çəkməkdən özünüzün və yoldaşlarınızın himayəsinə götürülmüş adamların keşiyini çəkmək asan olar.

Bir qalanı mühasirəyə alanda onun əhalisi sizdən onların haqqında Allahın hökmü ilə qərar çıxarmağı xahiş etsələr, siz onlar haqqında Allahın hökmü ilə deyil, öz bildiyiniz kimi qərar çıxarın. Çünki bilmirsiniz ki, onların haqqında Allah hökmünü düz verəcəksiniz, yoxsa yox" (Müslim – 3, Əbu Davud – 2613).

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allahın və Onun Peyğəmbərinin (s.s) himayəsi altında (zəmanəti altında – Ə.Ə.) olmaqla müsəlmanların himayəsi altında olmaq arasındakı fərq;

2. İki işin (Allah və Onun Peyğəmbərinin (s.s) himayəsi altına götürməyin və Allah adından hökm verməyin – Ə.Ə.) təhlükəli olması;

3. Peyğəmbərin (s.s) "Allah yolunda Allahın adını tutub döyüşə girin" nəsihəti;

4. Peyğəmbərin (s.s) "Allahı inkar edənləri qırın" əmri;

5. Peyğəmbərin (s.s) "Allahdan kömək istəyin və onları qırın" əmri;

6. Allah hökmü ilə alimlərin (əshabələrin – Ə.Ə.) hökmü arasındakı fərq;

7. Buna ehtiyac olanda əshabənin öz qərarının Allahın hökmünə uyğun gəlib-gəlməməsini bilmədən qərar verməsinə icazə verilməsi.

ALLAH ADINDAN AND İÇMƏYİN NƏTİCƏSİ HAQQINDA FƏSİL

C ündəb ibn Abdulladan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Rəsulullah (s.s) demişdir: “Qüdrət və Cəlal sahibi Allah bir kişinin “Allaha and olsun ki, Allah filankəsi bağışlamayacaq” dediyini eşitmiş və belə demişdir: “Sən kimsən ki, mənim adımdan filankəsi bağışlamayacağıma and içirsən? Mən artıq onu bağışladım və sənin əməlini puça çıxartdım (sözünü yalana çıxardım – Ə.Ə.)”. Bu hədisi Müslim rəvayət etmişdir.

Bu barədə Əbu Hüreyrənin danışdığı hədisdə isə deyilir ki, o sözü deyən bir abid kişi imiş. Əbu Hüreyrə qeyd edir ki, o, bir kəlmə söz deməklə böyük günah işlədib öz dünyasını və axirətini məhv etdi.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allah adından and içməyin qadağan olması haqqında xəbərdarlıq;
2. Cəhənnəmin hər bir adama onun çarığının bağından belə yaxın olması (hər birimizin burnunun ucunda olması – Ə.Ə.);
3. Cənnətin də beləcə yaxın olması;
4. Əbu Hüreyrənin “... bir kəlmə söz deməklə...” ifadəsinin Cəhənnəmin və Cənnətin nə qədər yaxın olduğuna dəlalət etməsi;
5. Allahın ən çox nifrət etdiyi işin insanın bağışlanmasına səbəb ola bilməsi.

ALLAHIN XƏLQ ETDİKLƏRİNDƏN BİR ŞEY XAHİŞ ETMƏK ÜÇÜN ALLAHDAN VASİTƏÇİ KİMİ İSTİFADƏ ETMƏYİN QADAĞAN OLMASI HAQQINDA FƏSİL

Cübeyr ibn Müt'imın (Allah ondan razı olsun!) belə dediyi rəvayət olunur: "Bir bədəvi Peyğəmbərin (s.s) yanına gəlib dedi: – Susuzluqdan zəifləyib taqətdən düşmüşük, arvad-uşağımız acından ölür, mal-qaramız həlak olub, öz Rəbbindən xahiş et ki, bizə yağış yağdırsın. Biz səndən bir şey xahiş etmək üçün şəfaət (vasitəçilik) etməyi Allahdan xahiş edirik, Allahdan bir şey istəmək üçün isə şəfaət etməyi səndən xahiş edirik. Peyğəmbər (s.s) bunu eşidib: – Sübhanallah! Sübhanallah! – deməyə başladı. O, Allahın adını o qədər zikr etdi ki, əshabələrin üzündə təəccüb əlaməti göründü, sonra əlavə etdi: – Ay yazıq, heç bilirsən Allah nə olan şeydir? Allahın şan-şövkəti sənın bildiyindən çox-çox böyükdür; heç kəsdən xahiş etmək üçün Allahın vasitəçilik etməsi istənilə bilməz". Bu hədisi Əbu Davudun rəvayət etdiyi qeyd olunur.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Peyğəmbərin (s.s) "Biz səndən bir şey xahiş etmək üçün vasitəçilik etməyi Allahdan xahiş edirik" deyənləri inkar etməsi;
2. Bu kəlmənin Peyğəmbərin (s.s) qəlbində əmələ gətirdiyi dəyişikliyin (həyəcanın – Ə.Ə.) onun əshabələrinin üzlərindən bilinməsi;

3. Peyğəmbərin (s.s) həmin bədəvinin “Allahdan bir şey istəmək üçün isə şəfaət etməyi səndən xahiş edirik” sözünü inkar etməməsi;

4. “Sübhanallah” ifadəsinin burada təəccüb, həyəcan bildirmək üçün istifadə olunması;

5. Müsəlmanlarda yağış yağıdırmaq üçün Allaha və Onun Peyğəmbərinə (s.s) müraciət etmək adətinin olması.

PEYĞƏMBƏRİN (s.s) TÖVHİDİN TOXUNULMAZLIĞININ KEŞİYİNDƏ DURMASI VƏ ŞİRKİN YOLLARINI BAĞLAMASI HAQQINDA FƏSİL

Abdulla ibn Şixxin (Allah ondan razı olsun!) belə dediyi rəvayət olunur: “Bir dəfə Bəni Amir qəbiləsinin nümayəndəliyinin tərkibində Rəsulullahın (s.s) yanına gəlmişdim. Biz ona: “Ey bizim ağamız (mətnədə: seyid – Ə.Ə.)!” – deyə müraciət edəndə o buna e’tiraz edib dedi: “Seyid Allah-təbarəkə və təalanın Özüdür!” Onda biz sözüümüzü dəyişib dedik: “Ey adamların ən fəzilətli və qüdrətli!” Peyğəmbər yenə də e’tirazını bildirdi və dedi: “Şeytan sizi özündən vəkil etməsin (yə’ni mənə şeytanın sizə öyrətdiyi sözlərlə müraciət etməyin – Ə.Ə.)”. Bu hədisi Əbu Davud (4806) ə’la bir isnadla rəvayət etmişdir.

Ənəsdən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, adamlar Peyğəmbərə: “Ya Rəsulullah, ey adamların ən yaxşısı və ən yaxşısının oğlu, bizim seyidimiz və seyidimizin oğlu!” – deyə müraciət edəndə o deyərdi:

“Məni özünüz bildiyiniz kimi çağırın, şeytan sizi özündən vəkil etməsin! Mən Allahın qulu və Rəsulu Məhəmmədəm. İstəmirəm ki, siz məni Qüdrət və Cəlal sahibi Allahın layiq bildiyi yerdən (səviyyədən – Ə.Ə.) yuxarı qaldırasınız”. Bu hədisi Nəsai ə’la bir isnadla rəvayət etmişdir.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Adamların həddindən artıq tə’rif yağıdırmaqdan çəkindirilməsi;

2. Bir adama “Ey bizim ağamız (seyidimiz – Ə.Ə.)” – deyə müraciət edildikdə onun verməli olduğu cavab;

3. Adamların Peyğəmbəri (s.s) bu sözlərlə adlandırmaqda haqlı olduqlarına belə baxmayaraq, Peyğəmbərin (s.s) onlara “Şeytan sizi özündən vəkil etməsin!” deməsi;

4. Peyğəmbərin “Mən istəmirəm ki, siz məni... yerimdən yuxarı qaldırasınız” deməsi.

ƏZ-ZÜMƏR SURƏSİNİN 67-Cİ AYƏSİNƏ DAİR FƏSİL

“Onlar Allahı qədərincə qiymətləndirməmişlər. Qiyamət günü Yer bütünlüklə Onun ovcuna sığacaq, səmalar Onun sağ əli ilə bükülüb yığılacaq; O bütün nöqsanlardan azad, müşriklərin Ona şəriki qoşduqları hər şeydən ucadır” (əz-Zümər, 67).

İbn Məs’uddan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur: “Bir dəfə kahinlərdən biri Rəsulullahın (s.s) yanına gəlib deyir: “Ya Məhəmməd, bizdə belə deyirlər ki, Allah (Qiyamət günü – Ə.Ə.) səmaları bir barmağı

ilə, suyu bir barmağı ilə, torpağı bir barmağı ilə, başqa məxluqları bir barmağı ilə götürüb deyəcək: "Hökmdar Mənəm!". Peyğəmbər (s.s) bunu eşidəndə kahinin, axır ki, bunu öz dili ilə deməsinə elə güldü ki, azı dişləri göründü, sonra bu ayəni oxudu: "***Onlar Allahı qədərincə qiymətləndirməmişlər. Qiyamət günü Yer bütünlükdə onun ovcuna sığacaq...***" (əz-Zümər, 67).

Bu haqda Müslimin rəvayət etdiyi bir hədisdə isə deyilir: "Dağları və ağacları isə bir barmağı ilə götürüb silkələyəcək və deyəcək: "Hökmdar Mənəm, Allah Mənəm!".

Buxarinin rəvayət etdiyi bir hədisdə isə bu belə göstərilir: "Səmaları bir barmağı ilə, suyu və torpağı bir barmağı ilə, digər məxluqları bir barmağı ilə götürəcək..."

Bu hədis Buxarinin və Müslimin hədis kitablarında var.

Müslimin İbn Ömərdən rəvayət etdiyi bir hədisdə deyilir: "Qiyamət günü Allah səmaları qatlayıb yığacaq, sonra onları sağ əlinə götürüb deyəcək: "Hökmdar Mənəm! Özlərini qüdrətli sayan zalım hökmdarlar haradadırlar? Təkəbbür edənlər haradadırlar?" Sonra yeddi təbəqə yeri qatlayıb sol əlinə götürəcək və deyəcək: "Hökmdar Mənəm! Özlərini qüdrətli sayan zalım hökmdarlar haradadırlar? Təkəbbür edənlər haradadırlar?"

İbn Abbasdan belə rəvayət olunmuşdur: "Yeddi qat səma və yeddi qat yer Rəhmanın ovcunda, olsa-olsa, sizin birinizin əlinin içində xardal dənəsi görünən kimi görünər" ("İsfahan tarixi", 2/205).

İbn Cərir demişdir: “Yunis mənə danışmışdır ki, İbn Vəhb bizə (Yunisə və başqalarına – Ə.Ə.) İbn Zeydin belə dediyini xəbər vermişdir: “Atam mənə Rəsulullahın (s.s) belə dediyi haqqında hədis danışmışdır: “Yeddi qat səma Kürsinin içərisində qalxanın içərisinə atılmış yeddi dirhəmə bənzəyir”.

Əbuzər (Allah ondan razı olsun!) demişdir: “Mən bir dəfə Rəsulullahdan (s.s) belə eşitmişəm: “Ərşdə Kürsini axtarmaq bir nəfərin ucsuz-bucaqsız səhrada gözünü yumub arxasına atdığı bir dəmir halqanı axtarmasına (ot tayasında iynə axtarmağa – Ə.Ə.) bənzəyir” (“Əl-Bidayə və ən-nihayə”, 1/13).

İbn Məs’udun belə dediyi rəvayət olunur: “Ən yaxın səma ilə ondan üstdəki arasında beş yüz illik məsafə var. Hər bir səma ilə özündən sonrakı səma arasında da beş yüz illik məsafə var. Yeddinci səma ilə Kürsi arasında beş yüz illik, Kürsi ilə su arasında beş yüz illik məsafə var. Ərş suyun üstündədir, Allah isə Ərşin üstündə; sizin əməllərinizdən heç biri ondan gizli deyil”. Bu hədisi İbn Mehdi Həmmad ibn Səlmədən, Həmmad ibn Səlmə Asimdən, Asim Zirrdən, Zirr Abdulladan nəql etmişlər (Tirmizi – 3320). Həmin bu hədisi buna yaxın bir şəkildə Məs’ud Asimdən, Asim Əbu Vaildən, Əbu Vail isə Abdulladan rəvayət etmişlər. Hafiz Zəhəbi (Allah-təala ona rəhmət eləsin!) bu hədis haqqında demişdir ki, onun müxtəlif variantları var (“Əd-Dürr əl-mənsur”, 1/43).

Abbas ibn Əbdülmüttəlib (Allah ondan razı olsun!) demişdir: “Bir dəfə Rəsulullah (s.s) bizdən soruşdu: “Siz səma ilə yer arasında nə qədər məsafə olduğunu bilirsinizmi? Biz cavab verdik: “Bunu Allah və Onun

Rəsulu hamıdan yaxşı bilirlər". Belə olduqda o dedi: "Onların arasında beş yüz illik piyada getməli məsafə var; hər bir səma ilə o biri səmanın arası da beş yüz illik məsafədir; hər bir səmanın qalınlığı da beş yüz illik məsafədir; yeddinci səma ilə Ərş arasında bir dəniz var, bu dənizin dibi ilə səthi arasındakı məsafə səma ilə yer arasındakı məsafə qədərdir; Allah-təala bunların hamısından yuxarıdadır; Adəm övladının əməllərindən heç nə ondan gizli deyil". Bu hədisi Əbu Davud və başqaları (Əhməd – 1/206) nəql etmişlər.

Bu fəsildə aşağıdakı məsələlər əhatə olunmuşdur:

1. Allah-təalanın "*Yer bütünlüklə Onun ovcuna sığacaq...*" kəlamının təfsiri;

2. Bu fəsildə haqqında söhbət gedən və onlara bənzər biliklərin Peyğəmbərin (s.s) zamanında yaşayan yəhudilərə mə'lum olması və o zaman yəhudilərin bu bilikləri inkar etmədikləri və istədikləri kimi izah etmədikləri;

3. Kahin Peyğəmbərin (s.s) yanında Allahın sifətlərini zikr edərkən bunu təsdiq edən Qur'an ayəsinin nazil olması;

4. Kahin bu əzəmətli elmi öz dili ilə zikr edəndə Peyğəmbərin (s.s) gülməsi;

5. Allahın iki əlinin olması və səmaların Onun sağ əlində, yerlərin o biri əlində olmasının bildirilməsi;

6. O biri əlin sol əl adlandırılması;

7. Bu zaman özünü qüdrətli sayan zalım hökmdarların və təkəbbürlü adamların adlarının çəkilməsi;

8. Peyğəmbərin "Yeddi qat səma və yeddi qat yer Rəhmanın ovcunda, olsa-olsa, sizin birinizin əlinin içində xardal dənəsi görünən kimi görünər" kəlamı;

9. Kürsinin səməyə nisbətən çox böyük olması;
10. Ərşin Kürsiyə nisbətən çox böyük olması;
11. Ərşin Kürsidən və sudan (dənizdən – Ə.Ə.) ayrı bir şey olması;
12. Hər bir səmadan o birisinədək olan məsafə;
13. Yeddinci səma (səmanın yeddinci qatı – Ə.Ə.) ilə Kürsi arasındakı məsafə;
14. Kürsi və su arasındakı məsafə;
15. Ərşin sudan yuxarıda olması;
16. Allahın Ərşdən yuxarıda olması;
17. Səma ilə Yer arasındakı məsafə;
18. Səmanın hər qatının beş yüz illik məsafə olması;
19. Səmaların üstündəki dənizin səthi ilə dibi arasında beş yüz illik məsafə olması.

Bütün nöqsanlardan azad olan Allah hər şeydən ucadır və hər şeyi hamıdan yaxşı bilir. Aləmlərin ağası (rəbbi – Ə.Ə.) Allaha həmd, bizim ağamız (seyidimiz – Ə.Ə.) Məhəmmədə, onun ailəsinə və bütün əshabələrinə Allahın salavatı (xeyir-duası – Ə.Ə.) və salamı olsun!

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Ön söz	3
Tövhid kitabı	9
Tövhidin fəziləti və onun hansı günahları yuması haqqında fəsil	12
Tövhidin yerinə yetirənlərin Cənnətə haqq-hesabsız daxil olacaqları haqda fəsil	15
Şirkdən çəkinmək haqqında fəsil	18
Başqalarını "La ilahə illəllah" şəhadətinə də'vət etmək haqqında fəsil	19
Tövhidin və "La ilahə illəllah" şəhadətinin təfsiri	23
Bəlanın qarşısının alınması və ya uzaqlaşdırılması üçün qolbağ taxmağın, ip bağlamağın və bunun kimi başqa işlərin şirk olması haqqında fəsil	25
Ovsun və tilsimə dair fəsil	27
Ağacdən, daşdan və bu kimi şeylərdən xeyir-dua istə- yənlər haqqında fəsil	30
Allahdan qeyrisinin yolunda qurban kəsmək haq- qında fəsil	33
Allahdan qeyrisi üçün qurban kəsilən yerdə Allah üçün qurban kəsməyin qadağan olunması haq- qında fəsil	35
Allahdan qeyrisinə nəzir deməyin şirk olması barədə fəsil.....	36
Allahdan başqasına pənah aparmağın şirk olması ba- rədə fəsil	37
Allahdan başqasını köməyə çağırmağın və ondan baş- qasına dua etməyin şirk olması barədə fəsil	38
əl-Ə'raf surəsinin 191-192-ci və Fatir surəsinin 13-cü ayələrinə dair fəsil	40
Səba surəsinin 23-cü ayəsinə dair fəsil	42

Şəfaət (vasitəçilik) haqqında fəsil	45
əl-Qəsəs surəsinin 56-cı ayəsinə dair fəsil.....	47
Bəni Adəmin (insanların) əməlisaleh adamlar barədə ifrata varmasının onların kafirliyinə və dinlərini tərk etmələrinə səbəb olması barədə fəsil	50
Nəinki bir əməlisaleh adamın qəbrinə, habelə onun qəbri üstündə Allaha ibadət edənlərə ciddi xə- bərdarlıq fəslə	53
Əməlisaleh adamların qəbirlərinə həddən artıq ehti- ram göstərilməsinin bu qəbirləri Allahdan qeyri ibadət olunan bütlərə çevirməsi haqqında fəsil	56
Allahın seçmə Peyğəmbəri Məhəmmədin (s.s) tövhi- din şərəfini qoruması və şirkə aparən hər bir yolu bağlaması haqqında fəsil	58
Bu ümmətdən bə'zilərinin bütlərə ibadət etməsi haq- qında fəsil	59
Sehr haqqında fəsil	63
Sehrin növlərindən bə'zilərinin bəyanı fəslə	65
Kahinlər və bu qəbildən olan adamlar haqqında fəsil	67
Nüsrə (sehr-cadunun açılması) haqqında fəsil	69
Tətəyyür (sınaq, işin nəhs gətirməsi) haqqında fəsil	70
Astrologiya (ulduz falı) haqqında fəsil	72
Ulduz bürcələrindən yağmur diləyənlərə dair fəsil.....	73
əl-Bəqərə surəsinin 165-ci və ət-Tövbə surəsinin 24-cü ayələrinə dair fəsil	75
Ali-İmran surəsinin 175-ci, ət-Tövbə surəsinin 18-ci və əl-Ənkəbut surəsinin 10-cu ayələrinə dair fəsil	78
əl-Maidə surəsinin 23-cü, əl-Ənfal surəsinin 2-ci və 64- cü, ət-Təlaq surəsinin 3-cü ayələrinə dair fəsil	79
əl-Ə'raf surəsinin 99-cu və əl-Hicr surəsinin 56-cı ayə- lərinə dair fəsil	80
Allahın qəza-qədərinə səbr etməyin Allaha imandan olması haqqında fəsil	81
Riyakarlıq haqqında fəsil	82

İnsanın öz əməli müqabilində dünya malını istəməsinin şirk olması haqqında fəsil	84
Allahın halal buyurduğunu haram və haram buyurduğunu halal bilməkdə alimlərə və hökmdarlara itaət edənlərin həmin alimləri və hökmdarları özlərinə tanrı etdikləri haqqında fəsil	85
ən-Nisa surəsinin 60-cı, əl-Bəqərə surəsinin 11-ci, əl-Ə'raf surəsinin 56-cı və əl-Maidə surəsinin 50-ci ayələrinə dair fəsil	87
Allahın adlarından və sifətlərindən hər hansı birini inkar edənlər haqqında fəsil	89
ən-Nəhl surəsinin 83-cü ayəsinə dair fəsil	90
əl-Bəqərə surəsinin 22-ci ayəsinə dair fəsil	91
Allaha and içməklə qane olmayan adamlar haqqında fəsil.....	93
“Allah istəyən (deyən) və sən istəyən kimi olsun” ifadəsi haqqında fəsil	93
Zəmanəni söyən adamın Allaha əziyyət verməsi barədə fəsil.....	95
Adamlara “qazilər qazisi” və bu qəbildən olan adların verilməsinə dair fəsil	96
Allah-təalanın adlarına ehtiram göstərilməsi və bunun xatirinə insanın öz adını dəyişdirməsinin vacibliyi barədə fəsil	97
Allahın, yaxud Qur'anın, Peyğəmbərin (s.s) adının çəkildiyi bir şeyi lağa qoyanlar haqqında fəsil	98
Füsilət surəsinin 50-ci ayəsinə dair fəsil.....	100
əl-Ə'raf surəsinin 190-cü ayəsinə dair fəsil.....	102
əl-Ə'raf surəsinin 180-ci ayəsinə dair fəsil	104
Nə üçün “Allaha salam olsun!” deyilməməsi barədə fəsil.....	105
“İlahi, istəyirsən, məni bağışla” ifadəsi haqqında fəsil	106
“Mənim qulum”, “mənim kənizim” ifadələrinin işlədilməsinin qadağan olması haqqında fəsil	106

Allahın adını tutub bir şey istəyənin rədd olunmaması haqqında fəsil	107
Allahın üzünə müraciətlə Cənnətdən başqa bir şeyin istənməsinin qadağan olması haqqında fəsil	108
“Əgər” sözü haqqında fəsil	109
Küləyi söyməyin qadağan olmasına dair fəsil	110
Ali-İmran surəsinin 154-cü və əl-Fəth surəsinin 6-cı ayələrinə dair fəsil	111
Qədəri inkar edənlər haqqında fəsil	113
Surət yarananlar haqqında fəsil	115
Çox and içməyin qadağan olması haqqında fəsil	117
Allahın və Onun Peyğəmbərinin (s.s) himayəsində olmaq məsələsi haqqında fəsil	119
Allah adından and içməyin nəticəsi haqqında fəsil	122
Allahın xəlf etdiklərindən bir şey xahiş etmək üçün Allahdan vasitəçi kimi istifadə etməyin qadağan olması haqqında fəsil	123
Peyğəmbərin (s.s) tövhidin toxunulmazlığının keşi- yində durması və şirkin yollarını bağlaması haq- qında fəsil	124
əz-Zümər surəsinin 67-ci ayəsinə dair fəsil	125